

Tartalom

„kávéházi szegleten...”

<i>Tandori Dezső</i>	Motyó; „Lassan semmit...”; Ahogy a régiek...	3
<i>Marno János</i>	A kéz emelkedettsége; Lola; Ezüstnemű és örökzöld; Nem sok	5
<i>Nyerges Gábor Ádám</i>	Levett hanggal híreket néz. Stockhausent hallgat.; A. Másik Pasas	7
<i>Lázár Bence András</i>	A mindennapit; Mire megjössz; Nincsenek; Hegytetők	10
<i>Petrencze Sándor</i>	A gútbú kifeli gyüvet; Juliska szív ura	14
<i>Kántor Zsolt</i>	A természet néz; Érinteni hagyja a nyelv által; Az időt- álló idő	16
<i>Pollágh Péter</i>	Morgan bulvár	19
<i>Dukay Nagy Ádám</i>	Kiürülési idő; NREM-fázis; Kísértetjárat; Kokain	20
<i>Kupcsulik Ágnes</i>	Hernyóselyem	22
<i>Hodossy Gyula</i>	A vízi szellő	23
<i>Szávairatok</i>	Tanszünet	24

Próza és vidéke

<i>Csobánka Zsuzsa</i>	Kálvária; Folyik a híd, Bébi!; És a katonák?	26
<i>N. Tóth Anikó</i>	Bossz; Utazási láz	34
<i>Szalay Zoltán</i>	Eljegyzés Berlinben	36
<i>Cegléd József Kázmér</i>	Képeslap; A temetés	39

Kutatóterület

<i>BedeCs László</i>	A „te” meg a világ / A megszólítás szerepe Marno János költészetében	49
<i>Horváth Kornélia</i>	„Magyarázatok” / Dante Alighieri, Szabó Lőrinc, Petri György	56

Találkozási pontok

<i>GrozdiCs Károly H.</i>	„Míg be nem csuk az elalvás” / Beszélgetés Dukay Nagy Ádámmal	66
---------------------------	--	----

Kép-tér

<i>Nagy Csilla</i>	„Éva-szindróma” / Beszélgetés Makrai Adéllal	73
--------------------	--	----

Ami marad

<i>Debreceni Boglárka</i>	A múlt jelen / Losonczi Ágnes: <i>Az ember ideje</i>	75
<i>Racs Csaba</i>	„Nem leszek sohasem a játékszered”? / Tóth Eszter Zsófia: <i>Kádár leányai</i>	79
<i>Koós István</i>	Rajzok egy élet tájairól / B. Juhász Erzsébet: <i>Mesék az éle- temből</i>	83
<i>Galajda Judit</i>	És addig éltek, amíg... / Boldizsár Ildikó: <i>Meseterápia</i>	84
<i>Bereti Gábor</i>	Az igényesség garanciája / Alföldy Jenő: <i>A megszenvedett éden</i>	87
<i>Petővári Ákos</i>	Egy palóc falu... / Máté László: <i>Sziliceföld, Sziliceföld...</i>	91
<i>Mizser Attila</i>	KontexTusa / Alabán Ferenc: <i>Az emancipált kontextus</i>	94

Jelen számunk borítója Makrai Adél *Brókerek* című festményének felhasználásával készült. A borító belső oldalain az *Élet-vonal* (elől) és a *Létezik egyenes út is, de...* (hátsó) című alkotások láthatók. A belső illusztrációkat a balassagyarmati Szerbtemplom Galéria 2011 februárjában nyílt, Makrai Adél munkáit bemutató tárlatának anyagából válogattuk: *Demonstráció* (14.), *Nike* (18.), *Éva-szindróma* (23.), *Madre* (25.), *Kompromisszumok* (33.), *Fehér pad* (38.), *A dolgok állása* (55.), *Megosztottan I-II.* (96.).

Főszerkesztő:
Mizser Attila
(attila.mizser@gmail.com)

Szerkesztő:
Nagy Csilla
(csillester@gmail.com)

Főmunkatársak:
Nagy Pál (*Párizs*)
Pál József (*Salgótarján*)
Tózsér Árpád (*Pozsony*)

Kiadja:
Balassi Bálint Megyei Könyvtár és
Közművelődési Intézet
(3100 Salgótarján, Kassai sor 2.)

Felelős kiadó:
Molnár Éva igazgató

Készült a Polar Stúdióban (*Salgótarján*)

**A Nógrád Megyei
Önkormányzat Köz-
gyűlésének irodalmi,
művészeti, közéleti
folyóirata**

Támogatóink:

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Nemzeti Kulturális Alap

József Attila Művelődési
és Konferencia Központ

Médiapartnerünk:

Levélcím: 3101 Salgótarján, Pf. 18.; Telefon: 32/521-560; Fax: 32/521-555; Internet: www.bbmh.hu; e-mail: palocfold@gmail.com • Terjeszti a Lapker Zrt. • Előfizethető a Balassi Bálint Megyei Könyvtár és Közművelődési Intézetnél, a Palócföld Könyvek sorozatban megjelent kötetek megrendelhetőek ugyanitt • Megvásárolható Budapesten az Írók Boltjában (*VI. kerület, Andrássy út 45.*), Balassagyarmaton a Kincsestár Könyvesboltban (*2660 Balassagyarmat, Rákóczi út 61.*), valamint Losoncon (Szlovákiában) a Phoenix Könyvesboltban (*98401 Losonc, Kubinyi tér*) • 2011-ben megjelenik 6 alkalommal • Egy szám ára 400,- Ft; előfizetési díj egy évre 1 800,- Ft, amely a postaköltséget nem tartalmazza • Kéziratokat és rajzokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza • ISSN 0555-8867 • INDEX 25925 •

TANDORI DEZSŐ

Motyó

Utópont, előpont?
Közte-se nézőpont!

Csak mottó, bármi szó?
Korsó-kő, kotyogó?

Mi rejt, ami felejt?
Hol maga, ha elejt?

Igaz-e, hogy az évek
rendre-egymásba ívek?

És évelőek-e?
--- Végzet növényzete.

Örök kezdetleges!
Honnét és hova lesz?

Ha rákérdeszhető?
Ha csak nem is *elő*?

Ha csak nem is *hova*?
Van középpont-sohá?

Vagy csak lép, tocsogó,
csak láb, lép, csoszogó,

vízen vagy szárazon,
ne úszd meg szárazon!

„Lassan semmit...”

- de pillanat, el is mondom. Vagyis hogy (remekül alszom, ily-oly segítséggel, de) arra ébredtem (és remek, ha a másik növényi szer is elviselhetővé teszi dűlmirigyem működését), ki kell ugranom, ám ez az ugrás nem olyan egyszerű. Tántorogva járok (szesznek ehhez semmi köze), kapaszkodom a lakástereptárgyakba stb., el ne zuhanjak. (Ilyenkor lenne jó, ha jeges járdaszélre kéne lezöttyennem buszlépcsőről, és ha a legalacsonyabbról is!) Na, mindegy, megyek, hát eszembe jut valami. Éji naplómba (kutyánk mellett az előtérben) feljegyzem a félsötétben, tompa grafittal:
„A fixált bizonytalant kerestem, nem a kétes eszközökkel kifejtett bizonyosságot.” Ehhez kellett hetvenkét év. Mármost hogy járásom elhagy, boka- és lábfejközépcsontszerkezetem kontrollálhatatlan meg-megrogy (így menjek át egy úttesten!), járásom, hogy tényleg elhagy, próbálok magyarázni, nem segít, hogy rugózom, lábam „felteszem”, inkább... mi „inkább”, mi ez? Ez ilyen: mintha az iméntiek így íródának: „A kiskaszáltat iszonyodtam, keservit, nem a kettőt közökkel fejtegetett, bizonytalan okságot.” Fejtett bab, kiáltanám még, és elzuhanva alig tudnék megkapaszkodni, könyvpolcot, létrát lerántva. Bokám egy kaleidoszkóp...

Ahogy a régiek...

...tartották: „az égiek”
eleinte beodáznak (odább van még, hogy), még hogy! aztán beidéznek. Nem tudok járni, bokám, mondom, mint egy hallei horoszkóp. Riadtan nézem, azt mondja: „Öcsi, most meghalsz. Pont.” És ez nem az már, hogy pontversek.

MARNO JÁNOS

A kéz emelkedettsége

Nem voltam magamnál, amikor
kezet emeltem rá, délután,
szeptember utolsó hetében,
a szekrény és az íróasztal
közti átjáróban, a szekrény
csúcsán egy házi festésű, kéz-
műves váza, a vad zenétől
nekikocódva a pókhálós
falnak. Mindez ma már a múlté,
a pók, mely hálóját hagyta ott
porfogó nyomnak, s a korsó, mint
látatlan hastánctól vacogó
fogak, míg magam még látszatra
kéznél, fenéig magam alatt.

Lola

A hastáncos agyagfigura
Lola műve, kinek az ura
mint erdőkerülő kint lótt
magát főbe munkaidőben
az őszi avaron. Magamtól
nem jutna eszembe beszélni
róla, vagy nem volna mit tovább
mondanom, kihagyva ezt-azt, és
beleszövődve a szétmálló
részletekbe, amelyek mögött
vetemedik a hajópadló.
Lola csak rólam nem hajlandó
szénrajzot készíteni. Alsó-
neműmet este megstoppolja.

Ezüstnemű és örökzöld

Tüdőmre Lola örökzöldje
volna ma megálmodott gyógyír.
Csupa vénség az első nap már
valamennyi, hull a tülevél,
gyűszűje ragyavert ezüstmű,
s napja éppen csak a koronát
éri. Fagypontra aztán meg-
megáll az eszed az egésztől.
Árnyékkodát látod vetődni
rózsére a kertben, felszednéd-
e, nem-e, Lola ecsetjei
áznak odabent a házban, míg
áram híján egy olajlámpa
kormolja falát a verandán.

Nem sok

Honnan tudtam, hogy Lola fia
is ott pihen valahol a zord
kertben, versei pedig anyja
szénporos vázlatfüzetében
szétszórva, ahogy a gyilkos kór
vettette őket oda vele?
Mi súgta meg, ki árulta ezt
el akkor nekem, hogy a hangját
azóta nem csalta fel sehány
falásnyi madelaine bennem, egy sakk-
parti, nem sok, egyszer a szomszéd
sziklakertjében, levert vagy el-
álmosított, keverhetem, hol
volt, hová csalt át a partnerem?

NYERGES GÁBOR ÁDÁM

Levett hanggal híreket néz. Stockhausent hallgat.

1.

egyetlen bűnöm
hogy már túl jól is túróm
a bűneimet

mert ha másban nem
hát vétekben gaztettben
azért osztozom

ugyan nem hiszek
a semmiben hisztizek
is ha felrémlik

mégis szégyenem
helyettünk is színlelem
feloldozásul

3.

a másodikat egyszerűen képtelen voltam, bocs

4.

ne lélegezz ne
is nézz a végtelenbe
olyat ami nincs

ahol a semmi
az isten oda sejtí
helyettünk magát

+1

máshol meg mint a konzerv
tárulkozik a föld
míg mi istennel egyébbel cicázgatunk
ami nem is lenne olyan nagy baj
ha még elolvashatnák
a tektonikus szardíniák
közé mint apró pörsenések
morzsolódott valahai élő szövetek

0.

0

-1

ne lélegezz de
jól figyelj mától kezdve
ne hallgass erre

tudod, ez csak egy vers

4./b) (refrén)

még egyszer mondom
közben igazra bontom
benne a képet

ha a föld konzerv
felülről koncert
Gesang der Junglinge

5. beint)

DURR.

A. Másik Pasas

kései

Csak úgy megjegyezném,
hogy szurkolok A. Másik Pasasnak,
persze, hivatalból azért nyilván magamnak
még úgyahogy, de szívből már neki,
hiszen ő van a nővel, akivel nekem
nos, hogy *kéne*,
vagy akár hogy *lehetne*,
hazugság lenne,
maradjunk annyiban, hogy
felmerült.

És tényleg szurkolok A. Másik Pasasnak,
akinek nyíltabb a tekintete és
nagyobb a szíve és
(remélhetőleg) nem ír verseket,
különösképpen nem rólam,
hogy szurkol az Egyik Pasasnak stb.

És remélem, nem cseszi el,
nem iszik vagy szed nyugtatókat marékszám,
vagy hívogatja egész nap,
vagy hurcolássa ideoda, mint a véres kardot,
bizonyosságul, hogy *lásd, akadt, ki érti*,
vagy könyörög neki a telefonban mikor becsönget hozzájuk a halál,
legyen akár csak vaklárma is,
de főképp nem mondja neki túl gyakran, túl őszintén, túl elesetten és
túl végleges hangsúllyal, hogy
szeretlek.

És én szurkolok A. Másik Pasasnak,
valahányszor megfogja a kezét,
szurkolok és szinte magam hajtom a nyelvét csók közben,
szurkolok, mintha a tulajdon farka lennék, tartom a gyertyát, mikor levetkőzteti,
szurkolok A. Másik Pasasnak,
de nemcsak őmiatta teszem.

LÁZÁR BENCE ANDRÁS

A mindennapit

A hirtelen napfénytől érzékenyülök.
Van, ami így is láthatatlan marad.
Állatokat etetek. Te egy rakparton biciklizel.
A fénytől elfordítod az arcod. A folyó beragyog.
A hús nem törik. A hátad mögött

emberek, ismernek. A nő, aki férfiakhhoz jár,
rekedt beszéd a csapágyaid között. Az állatokról
zsebemben az eleség igazol. A kutyák azt hiszem,
egymásba haraptak a maroknyi hús miatt.

Feltétel nélkül világít be délutánt, csapágyat,
maroknyi húst, mint láthatatlan bűnök rakpartot a fény.
A folyó beragyog. A nő, aki férfiakhhoz jár, eszembe jut,

és a rekedt beszéd, ami elhagyja a gégémet, csak
a büntudatról szól.

Zsákodban magokat hozol a dühös kutyáknak,
a mindennapit, és együtt érzékenyülünk el
a hirtelen napfény miatt.

Mire megjössz

minden bűnömet
mit elkövettem,
mit el fogok, bocsájtod meg,
bár persze tudtam én is pontosan,
a bűnökért ki nem felel,
kinek csak ősze van,
tele nincs, kinek csak
tavasza van, nyara nincs,
és utolsó napjait,
utolsó emlékeit, perceit

mint egyszerű tárgyakat
elviszik.

Mire megjössz,
rendet rakok, tárgyaimat
melyeket évekig
cipeltem, törtem
majd összeraktam,
melyekkel annyi télen
át játszottam bünt,
játszottam büntetést,
melyeket most akár sarokba
akár öreg ház fészerébe
akár postázva messzi tájra
elrejték, hogy ki látta eddig,
ne lássa már, ki tudta eddig,
ne tudja már, kinek hazudta
kell is, ne kelljen már.

Mire megjössz,
az utolsó élő leszek,
utolsó napjaimmal,
utolsó emlékeimmal
és perceimmel,
várni foglak
kis lakásban, kis szobában
öreg ház fészerében,
messzi tájak mélyebb pontjain
várni foglak,
tél lesz, vagy akár kései nyár,
bűneinket, mit elkövettünk,
mit el fogunk,
elfelejtjük, nem emlékezünk már.

Mire megjössz, elbeszéli
mire megjössz, csak én leszek, üres fészer, üres ágy,
és imáinkat, hogy az egyszerű történések
is jelentsenek valamit: összeszámolják.

Nincsenek

Az utolsó mondatok
még eljutottak hozzám.
Közben valamit magamnak
suttogtam, azt hiszem, hogy
ez egy rosszabb előérzete az árnak.
Ez a fehér ég, meg az, hogy
a koszos havat még ellapátolni
sem, a vizet, ami a többiből megmaradt
még elvezetni sem tudják.

De láttam figyeltél mindenre.
Még a szád is, jobban tetsszen,
persze tetszett is. Még a felsőt is,
emlékezek rá. És azt hiszem, miattam
aludtál annyit, azt hiszem az üres tavakra
gondoltál, a lassan olvadó jéghegyekre,
azt hiszem csónakokra az emelkedő árban.

Most a parton állunk,
egyre gyorsabban folyik le
valamelyik régi tengerbe
az összes víz, amit pár hét,
néhány délután alatt kipréseltünk
pórusainkból. És az újrakezdésig
nincsenek mondatok, csak
formált suttogás egy kabát alatt,
csak újabb készülődés.

De rozsdás csáklójú halászok
úsznak most szemben az árral,
a partra érnek,
és mi nem tudunk mit tenni.

Hegytetők

Nem áltatom magam. Nem áltatsz.
Jóllehet, voltak tévedéseink.
A hallgatás végén szavak.
Egy kabátban meleg test.
Ha fázunk, hát beszélünk.

Kint tél van, szobáinkban tavasz.
Ha ígértél is, ha ígértél, mit sem ér.
Ha volt ölelés, ha volt is, ha voltak szavak,
ha voltak is rég jégtükörbe fagytak.
Bereped alattunk a sok ígéret.

Nem áltatom magam. Egy délelőtt
tévedéseiben száraz kezeink. Egy nyak
mögött valami más. Futnék távokat.
Másznék. Pihennék az öled alatt.
De ha volt ölelés, ha volt is
nem melegít már.

Egymásba fagytak légvételeink,
egymásba fagytak, mint fenyő
mint nyírfa lassú délelőtt.
Ha fázunk, hát beszélünk.
Szobáinkban múlt tavaszok,
zsebeinkben száraz kezek,
valaki egy nyak mögött motoz,
a hallgatás végén szavak.

Végig futok, körbe egy rakparton,
pihennék egy kabát alatt,
másznék hegytetőkre,
nézni örök havat
nézni örök romokat.

De majd egy szép napon,
egy emberibb délelőtt,
egy fenyő, vagy akár nyírfa alatt
két nehéz légvétel között
elmesélem neked, miért nem
olvadnak fel a hegytetők.

PETRENCE SÁNDOR

A gútbú kifeli gyüvet

A gútbó kifeli gyüvet
Láttam ín sok fáknban nyüvet
Tudtam, setít felleg követ
Raktam hát egy jó nagy követ

a gút szájába rája bele.

Hazafeli mentem alatt
Zsíroskenyeremre ragatt
Egy pók, őt níztem szomorun
De már láttam, ez a falum

elím siet, s űrülńík bele.

Zokogva keblemre borút
Bús nípem, feledve borút
Bánatot, s gútakat, mikbe
Beljűkesett teringe

ttít a Sanyi de már kifele
van belűle rája meg bele.

Juliska szíp ura

nípballada

Feri kimín a szírüre,
Latógassa, el szídül-e.
El gondózza, mosmá fölül,
Mer eddig a ló vót fölül.

Nagy sieccsíg van vágtukban,
Hihetetlen, habár úgy van:
Níz a ló is níz a Ferkó,
Majd Ferkó níz, s út a pejló.

Julis kertben sír, s odá van,
Ámde bízván szíp urában,
Jaj, a Bandi, jaj, a Feri,
Nem eshetik baja neki!

Miután kinízték maguk,
Feri, s a ló együtt alutt,
Egy álmodt kétten,
Julist látták, künn a kertben.

S níztek egymást, amint Julis
Nízett álmukban, s a szú is
Nagy bús szemmel nízte őket,
Űk meg a szút, míg tetű lett.

S Feri nyargal emmár lovon,
Igaz ez, vagy megálmodom?
Amúgy nem lenne nagy truváj,
Ha nem kína belí homáj.

Julis otthon, kombiníban
Reszket, vajon Bandi mint van?
Nehogy Ferkóik a zabon
Összvíszjenek, píz-alapon!

Vágtat mind a kettű haza,
A fűben csillan egy kasza
Messzirű nyerítés hallik...
(nem derút ez ki, csak alig).

KÁNTOR ZSOLT

A természet néz

A természet nézi az embert,
nézi az esőcseppeken keresztül,
figyeli a hópelyheken át.
Kutatja a szívét a szellő idea-
ujjaival. Az ég kizárólag napsugarakkal
röntgenezi a szív fotocelláit.

Ha irgalmas, kegyelmet kap
az autóvezetési vizsgán.
Ha adott enni a kóbor kutyáknak,
vetett a koldus kalapjába,
előre köszön neki a jó szerencse,
lehet, hogy meg is gyógyul aznap.

Nézi a fa a házat.
Benéz az ablakokon, ágaival
elér oda is, ahova senki nem lát.
A világító udvarban a porszemek
figyelik a zajokat és jelentik a bajt.
Majd a denevérek véleménye jön.

Az este, összeáll, mint konstelláció.
A függönyök és redőnyök mozgása
jel az éjjeli lepkéknek. Gyerünk!
A legyek nagyon álmosak. Utálják,
ha az újsággal a fejükre csapnak.
A kéményfüst sóhajt. Mennyi indulat.

A híradó közben kezdődhet az ágyazás.
Az udvaron bújócskáznak a gyerekek,
a sötétedés mindig kitűnő fíling.
A fukar emberek hirtelen elalszanak.

Érinteni hagyja a nyelv által Magát

A virág illata hódolat a legfelsőbb régióknak,
nem a legfelsőbb bíróságnak,
hanem az égen túli birodalmak nagyjainak.
Torkuk szakadtából énekelnek
a rózsák is és a liliomok - az Úrnak.
Csak mi nem halljuk fizikai füllel.
Csak a kilélegzésüket érezzük a szájukból,
azt érezzük, mint virágillatot.
Az estike kinyílása taps!
A teremtő dicsőségének. Szela.

Isten úgy alkotott lelkeket, mint egeket.
Kaput nyit a Biblia felett.
Semmi nincs kihagyva a Nagy Tervből,
ami már öröktől fogva készítettett.

A bolygók, a csillagok
az erdők és a folyók,
a növények és az állatok
önszántukból végzik az Isten tiszteletét,
folyamatosan, éjjel-nappal.

Sem az anyag sem az ember nem képes
fönntartani a világot. Ha Isten nem tartaná,
leesnének. Ég, föld, Nap. Kabát s kalap.
Isten akarata, értelme tartja fenn.
Ő a Vagyok.

Ahogy az ember elképzeli valamit
és azt a tudat tartja tárolva az elmében,
amíg újra elő nem veszi „emlékként”.
Úgy az Úr is, mindent mindennel -

összevet. Jacques Derrida is csak ámul.
Kikukucska az égi kárpit mögül,
integet a filológusok felvonulásának.
Akik épp sztrájkolnak Frankfurtban.

Az időtálló idő

Báger Gusztávnak és Derridának

Hagyni: a gondolat találja meg a reggelt –
A kagylók alatt megbúvó medúzákat
Hogy kitépjen minden gyökeret ágat
A szagokat se tompítsa se a só se a kender

Milyen jó hogy nyelvből van az ember
Mert a tény fátyolkészítője a másnap
Talán megértem mire eljön december
Hogy gyalulja le a megértést a látszat –

hitben az ész gyermek marad s a nyelv se előzi meg
fundamentumot vetni nem képes csak mélyíteni
a kijelentett igazságot amely zuhanyként hó-hideg

hogy a test se képes jobban átmelegíteni
nem teremt semmit az ember csak összeszerel
újrólvasod amit mindig **megkérdezel**

a könyvtáros néni megkérdezi: hova evezel?

POLLÁGH PÉTER

Morgan bulvár

Mindig vér van, mikor álmodom:
mások tengerről, sőt óceánról,
én meg erekről, hajózni így is lehet.

Mint kaján, uszonyos szakember,
nem kerülök, megoldok dolgokat:
Dexter Morgan bulvár,
ott megyek, és nincsen
pontos házszám, csak osonás.

Sietnem kell, mert reggel
a képzelgés két keze levágva,
nem tudok fantomot rajzolni
a dörömbölő rendőrnek

újabb unott tizenhat órán át

megéri várni, hogy aludjak, megéri
elütni egy autót, kinyitni egy arcot,
elárverezni egy sérülést, egy kezét,
hagyni, hogy a rém jöjjön utánam,
nem tudni, hány öltésből áll az arca,
nem számolni meg a sérelmet.

Kicsalni a reggel bamba
lámpája alá, és tovább, ki
egész a tízórai forgatagig,
hol aztán a körhinta egyik
kis trónjára felültet vagy felültetem.

DUKAY NAGY ÁDÁM

Kiürülési idő

Visszaválthatatlan palack a test.
Nem fog talajt, csak léggökeret ereszt.
Fölfelé hull fejében a hó,
a kendermagok a szívében hajtanak ki,
s ami egy pontig tombol benne,
az később alig, aztán egyáltalán
nem tapintható.

NREM-fázis

Mostantól hét évig
nem álmodsz, mondta,
amikor megnyálazta
a trombita alakú cigit,
kihúzta az első csíkot,
becsukta a sarkig tárt,
és megnyitotta az addig
kulcsra zárt kaput.

Kísértetjárát

Nem tudja,
merre lehet az anyahajó –
saját helyzete sem
meghatározható.

Nem emlékszik,
hányszor íródott fölül
a toronynak küldött
segélyhívójel –

nem maradt ép a szív
fekete doboza sem.

Kokain

Néha megnézed
„magad” egy tükörben,
hátha ismerős vagy,
de rá egy percre,
hogyan otthagytad
a foncsorozott üvegen,
nem emlékszel
a tekintetedre sem.

KUPCSULIK ÁGNES

Hernyóselyem

Van még, amire nem lesz pontos szavunk.
Amikor azt mondtad, elfogadod.
Bárhogyan is döntök.
Mint egy gubó. Ez jutott eszembe. Olyan az elfogadás.
Ha meg akarom tartani, jó,
ha nem, megérted.
Vagy megértésed a gubó. Selyemszál.
Meg az, hogy odaég a pörkölt.
Akarom. Kellett volna mondanod.
Vagy azt, hogy semmiképp. Nem.
Valamit. Fénylik vagy reped, mindegy.
Csak higgyem, megteszed helyettem.
Hogy megtehető.
Annyi éve. Már csak bámulom
azt a kikezdhethetlen mondatod,
ami végül magamra hagyott.
Ahogy nem vállal kockázatot.
Mert ha te akarod, és én nem,
vagy te nem, és én nagyon?
Hangsúlyod is. Mozdulatlan
patikamérleg nyelve.
Áll vigyázzban a tökéletesség közepén,
hegyén a legpontosabb szóval.
Nem nyúlok érte.
A test közönséges anyag.
Legyen energia.
Egy szusszanásod, amitől kibillen.
De nem. Igen,
gyűlöltelek volna.
Tudtad, hogy végtelen hosszú
ideig él egy foton? Ha nem kerül útjába anyag.
Meg hogy a selyemhernyó-termesztők a bábót megölik.

HODOSSY GYULA

A vízi szellő

*„A vízi szellő, az én barátom.”
(Noétól)*

Elmennék!
Nem, mert muszáj, csak úgy, céltalanul.
Mint amikor a pitypang megérett magját felkapja a szél.
Lebegni szeretnék, kiszolgáltatva a világnak,
Döntsön Ő, kit érdekel!

A barázdabillegető fészket épít, tudja a feladatát,
én meg vonatfütyt hallok, mert valamit üzen, hív.
Mennék!
A kóbor kutya megsajnál, ahogy fürkészem a határt.
Hol van már az a szellő, amely visz, visz innét tovább.
Görcsbe rándulnak az izmok, nem mintha akarnám,
egyre nehezebbnek érzem magam, hogy szálljak így?

Mint a sivatagban eltévedt vándor, ahogy meglátja
távolban a vélt vizet, sóvárgok,
s nem tudom, a vízi szellő milyen megoldást kínál?

SZÁVAI ATTILA

Tanszünet

Először kicsit bajban voltunk, hogy hová kellene vinni a csoportot kirándulni, először jó ötletnek tűnt a vidámpark, majd beláttuk, egyikünknek sincs kedve idegeskedni egész nap, hogy mikor csapja el a dodzsem valamelyik gyereket, mikor csípi be a kezét az elvarázsolt kastély, vagy a hullámvasúton mikor öklendezi ki a tojásos szendvicset a nézelődőkre. Gyerekkoromban ültem utoljára ilyen hullámvasúton, sugárban dőlt belőlem a reggeli rántotta, mint mikor az olvadt hólét köpi két pofára az ereszcatorna. Egyik gyereknek sem kívánhatom ezt, pláne nem ellenségemnek, ezek között a lurkók között meg nincs ellenségem. Egyelőre. Mondtam nekik elsőben, hogy itt nálam mindenki tiszta lappal indul, nulláról, innen lehet szépen építkezni, rakni össze a jellemet, és hogy majd itt megtanulják a rendet, ami elengedhetetlen az élethez.

Szerintem nem is vagyok szigorú, pláne másokat megbántani azzal, hogy milyen hülye a gyereke, nem, ez nem az én világom. Pedig néha szívesen megmondanám egynémely anyának, hogy olyan mocskos a gyerek, mintha a döggútból húzták volna ki. Olyan bűdös, hogy már kerülök, mint macska a forró kását, ha jól mondom. Nem beszélve arról, hogy ezek a mai ifjak jórészt nem is tudnak beszélni normálisan, csak hebegnek-habognak, egy értelmes mondatot nem bírnak kimondani, az is leginkább csak valami szexes dologra felbujtás. Ahhoz meg már régen nem volt szerencsém, a feleségem lelépett a villanyszámlással, én meg azóta ülök esténként a konyhában, és nézem a neonfényt. Gondoltam már prostituáltakra is, de akkor nem tudnék a gyerekek szemébe nézni. Meg szerintem fizetni a szerelemért, az majdnem olyan, mint mikor böllért hív az ember a disznótorba az helyett, hogy maga vágná a disznót, derékig véresen, de tudva, hogy magamnak véreztem össze magam, nem idegeneknek. És, ha már egyelőre nincs gyerekem – illetve van valahol, csak meg kellene születni valami asszonnyal –, akkor addig is foglalkozok másokéval, noha ezzel az erővel foglalkozhatnék magammal is, nem mások nevelési csődjeibe raknám a jó modort, hanem például kertészkedhetnék. A fáknak legalább van némi tartás, és nem szaladgálnak annyit az udvarban, pláne nem dohányoznak a vécében. Ha meg bekapcsolom nekik (a fáknak) a dévédét az udvarban, biztosan végig tudnák úgy nézni a filmet, hogy egy mukkot sem szólnak, csak fotszintetizálnának szépen, tévénézés közben, mint mikor az anyósom kötöget a sorozat alatt. Olyan jó keze van az ilyesmihez, hogy mondtam már többször neki, tanuljon meg hegeszteni, az elv hasonló, csak az eredmény más, nem kardigán, hanem például kistraktorlív vagy bejárati kapu.

Össze kellett hívni a szülői értekezletet, hogy eldöntsük, mit kezdjünk magunkkal és a gyerekekkel, míg tart a szünet. Többen mondták, hogy régen legalább any-

nyiban jobb volt, hogy megmondták fentről, mit kell csinálnunk az ilyen tömeges iskolai szabadnapokon. Most is azt várjuk, hogy ötletek híján mondják meg fentről, csak másképpen. Hiába, az emberek egy jelentős része csak akkor tud magával mit kezdeni, ha vezetik. Néha neki a falnak, de ne politizáljunk, mert a végén megint történelmi tábort tudunk csak szervezni, jobb híján, és tavaly is csak a probléma volt abból, hogy a srácok eljátszották, hogy zsidók, meg nácik. Úgy kellett lefogni őket, mikor végső megoldásként le akarták kapcsolni a főkapcsolót a zsidókat játszó gyerekek szobájában. Azok meg örültek nekünk, mint valami felszabadítóknak.

Valaki azt javasolta, hogy engedjük ki őket a rétre egész nap, elszaladoznak, elordítóznak, ott lehet teli torokkal, az állatok is így csinálják. A másik meg azt akarta, hogy menjünk múzeumba. Lebeszélték erről, mondván, hogy ha már van két szabad nap, akkor azt ne hullák között töltsük, meg üres köcsögökkel. Menjünk inkább strandra, szólt az egyik apuka, akinek persze saját strandja van, jól menő, mozgássérült vállalkozó, állami segítséggel van neki a strand, vízestül, hullámos-tul, plusz a lángossütő és az ingyenes öltözők. Eddig mindössze hat ember fulladt a vízbe, a mozgássérült vállalkozó szerint kell ennyi veszteség egy egészséges statisztikába, miszerint ez egy biztonságos strand. Nincsenek cápák, medúzák, csak arra kell vigyázni, hogy ne legyünk részegek, mikor fejest akarunk ugrani a térdig érő vízbe. Szerinte a hatból három öngyilkos lett, ami ugye nem a strand hibája. Nem állíthat minden fürdőző mellé pszichológust, bár ráférne némelyikre a szellemszelídítés. A strandos ötlet már többeknek tetszett, de még érezhető volt, hogy az igazi ötletet várják, az igazán eredetit.

A következő ötlettel annak a gyereknek a szülei rukkoltak elő, aki mindig imádkozik, és akinek a szülei valamilyen gyülekezetbe járnak minden hétvégén, gondolom, azért, hogy helyre billenjen bennük a lélek, de legalábbis helyén maradjon, mint a viharban húlni kitett bableves a fazékban. Azt javasolták, hogy menjünk ki az erdőszélre, és imádkozzuk végig a két napot, megbeszéljük az angyalokat és az összes szenteket, aztán eljátszunk néhány bibliai jelenetet a fák között és a réten. Ez sem rossz, csak ennél sokak szerint az keltené a feszültséget, hogy a Bibliában nem akácosban született a kisjézus, és a három királyokat sem olajszagú iskolai karbantartó személyek játszották, és talán nem lenne helyes így összezavarni a kicsi lelkekben ezt az egészet. Még a végén megunják az egész vallásosdit, és miután felnőnek, elmennek politikusnak. Ami veszélyt, elnézve például a kis Galkovics gyereket, igazán nem kellene rászabadítanunk az emberiségre.

CSOBÁNKA ZSUZSA

Kálvária*

Az üvegablakok koszosak, szürkére marta őket a por. A térre alig látni, bár aki bent üldögél, sosem néz ki rajtuk. Befelé figyel, a gangra. Fentről parfümillat száll, alulról fertőtlenítőszer szaga. Jó lenne megint a korlátra dőlni, onnan kiabálni le, ha jönnek. A férfiak gyorsan szedik a lábukat, míg a házhoz érnek, de az ajtócsapódás után lassúak lesznek, párásak, mint a trópusi levegő. Mélyre szívják a fertőtlenítőszer szagot és a parfümöt, a bujaságra figyelnek, már hallják a női sóhajokat.

Másik, míg az ajtóig ér, lassan lépked. Szinte keresi a házat, de ezt magának sem vallja be, a benzinkúttal szemben van pontosan, nem tévesztheted el. Két magas ház között egy apró. Az utcafront üres, két aprócskát is talál, amely két magas között van. Megfordul, figyeli a benzinkutat, ahhoz képest lépked. Aztán ott a fehér tábla, Országos Pszichiátriai Intézet. Nem akar ő bent semmit. Nem küldték, nem hozták, kérdései sincsenek. Csak egy kicsit boldogok akartunk lenni. Ez dübörgött a fülében, ahogy lekanyarodott az Úllói útról, a felesége hangja, ahogy elvékonyodik, a végét elnyeli a szavaknak. A szavakat kellene újra elhelyezni, hogy mit jelent reménykedni, mit jelent hinni benned újra, te, isten. Mert a nő testéről felszívódtak a hegek, leszáradtak a hólyagok fehérből rózsaszínné, barnává pöndörödött szélei is. Anna eddig néma volt, most hadarni kezdett, adjuk el a lovat, és még a héten utaljunk át a gyerekeknek pénzt. Így hívta, a gyerekek, pedig a méhe diónyi volt, mióta az eszét tudta, nem a sajátja.

A házban évtizedek óta üres volt az a szobakonyha, amiben laktak. Másik és a kurva. Másik eleinte aktokat járt ide festeni, a kurvák örültek, hogy kicsit pihenhetnek, percre pontosan beosztották, ki mikor ér rá modellt állni. Aztán egy hónap múlva a Másik mindig ugyanabban az időben jött, hétfőn és szombat délelőtt. Olyankor a tisztos családapák piacra vitték a feleségeket, hangos zörrenésekkel lapozták át a sajtót, és indultak a munkahelyükre. Az irodában már eszükbe jutott, hogy elfelejtett szólni, hétfő este szivar klub van, édes. Az asszony gyomra olyankor mindig összerándult, mert amikor Zoltán hazajött, nyers fertőtlenítőszer szaga áradt belőle. Nem értette, ha a férje szivarozni jár, barátokkal találkozik, honnan ez a szag, amitől felfordul a gyomra. Volt, aki beleőrült, mert ennyi tisztaságszagot ő nem bír elviselni, mert éppen ilyen sterilen ért hozzá hetente egyszer a férje. A hálóinged hagyd magadon nyugodtan, szeretem feltűrni a selymet, mondta, ő meg arra gondolt, hol van a világban ennyi selyem, ennyi puhaság, ami mégis cafatosra korbácsolja őt. A selyem csúszott, a téren a két magas közti aprócska házban a kurvák sóhaja a budai villáig felért. Merev volt már a férje farka, kicsit vedd a szádba,

* Részletek a *Belém az ujját* című regényből.

édes, a nő fölé hajolt és szopni kezdte, legalább belém is könnyebben csúszik, legalább belém is könnyebben csúszik, legalább ez nem horzsol fel. A kurvák ilyenkor kacéran felkacagnának, villant Zoltán elé a hang, míg a felesége némán szopik, azzal az összpontosítással, ritmussal, ahogy a vízkövet szokta súrolni a fürdőszobában. Hogy gyűlölöm ezt, de a dühtől csak merevebb lett a nőben.

Szombat délelőtt volt, Léna már várta Másikat. Az meg hozta az állványt, a szént, a lapokat. Tudja, magáról én inkább csak szénnel rajzolnék aktot, mondta. Legközelebb kifeszített egy lepedőt, Léna erre kérdően nézett, maga bolond, mit akar azzal a ronggyal, és nevetett, de Másik meg sem hallotta, álljon mögé, parancsolta, és ha tapsolok, maradjon úgy. Hangosan berregett a kislámpa, amit ellenfénybe kapcsolt, maga még egyszer megöl, kiégeti a szemem, de Léna mégis mögé állt, Másik pedig tapsolt. A kimerevített mozdulatot rögzítette, körberajzolta szénnel, bár messziről úgy tűnt, a nő testét tapogatja le. A gangról be lehetett látni, de nem nézett be senki, a kurvák tiszteletben tartották egymás dolgát, a földszinten lakók pedig egyedül nem jöhettek fel. Az ápolók hetente egyszer jelentek meg, hozták a betegeket is, mint valami koffert, hogy amíg ők könnyítenek magukon, azok ki ne szokjenek a térre. Inkább hagyták, arcukon bamba vigyorral végignévezék az aktust. A fehér köpenyt úgyszólván elég volt csak kigombolni, a kurvák készültek, ráhasaltak az asztalra, és hang nélkül segítettek rá a csípőmozgással, hogy nagyobakat élvezhessenek az ápolók. Kedvelték őket, ahogy a debileket sétáltatták, tették tisztába. Abban volt számukra valami megindító. A kis debilek. Így hívták a kurvák a földszinten lakókat, a különböző korú és betegségű pszichiátriára került férfiakat és nőket. Miközben az asztalon hasalt, Léna mindig oldalra fordította a fejét, és az ápoló csomagját nézte. A lapos arcon semmi érzelem, látod, épp így dugok én is, most mintha tükörbe néznék, fanyalodott el, és közben egyre szebbnek látta azt az arcot, az eldeformálódott végtagokat, a mongolredőt. Szinte mosolygott, Léna ujjongott belül, mosolyog, mintha boldog lenne.

Másik tehát rajzolt, szénnel jelölte meg a kurva testét. A hegek feketék voltak, ahol beletört a nő testébe a szén, mert Másik túl erősen nyomta rá. Anna testén is elfekedtek a sebek, a leszáradó bőrkék a sugárkezeléstől kormosra égtek. Hallja azt a mondatot, és felpattan, otthagya a feleségét és az orvost, tombol benne a düh, legszívesebben felpofozná az asszonyt, hogy ilyet ne mondj, a kurva istenedet, élni fogsz, bazmeg, nekem te fel nem adod, mert olyan nincs, egyedül én lehetek az, aki feladja. Csak én, érted, egyedül én. De hallgat, kivágtat a szobából, este majd a lóra mondja Anna, hogy el kellene adni, úgyse bírok felülni rá. De az még messze van. Nem érti, hogy miért büntet, és ki büntet. Nem a hólyagokról és a fájdalomról van szó, csak az életről, hogy Annában annyi élet van, szikár és csontos, mint a paraszt-asszonyok a piacon, ahogy árulják az almát, de közben belül végtelen, igen, ezt látja be Másik, hogy ez a nő végtelen mellette. És most úgy dönt, hogy meg akar halni.

Léna testéből új állványt vett, ezen sokat nevettek. Mert az árnyjátékot megvette egy kuncsaft, Anna később sokáig emlegette ezt a képet. A kuncsaft ugyanis meghalt, mielőtt elvitte volna az emeletről, így a kép Léna halála után a Másiké maradt. A fontos nők pont ilyenek az életedben, mondta Anna. A körvonalakkal mindig bajom volt, neked is a sziluettedbe szerettem bele. Milyen gyönyörűek lehetnek azok a kurvák, sóhajtott fel Anna, ahogy a díványra dőlt. Éppen így sóhajtottak,

ahogy te, gondolta Másik, és belátta, Lénában és Annában van valami közös a halálon túl. A test megfoghatatlan lesz, Anna Angliában, Lénában meg az a rengeteg idegen idegen, akikre rábólintottam. Akkor tudtam szeretni, nem úgy, mint most. Akkor nem bántam, nem akartam birtokolni őt. Léna megtartotta a régi kuncsaftokat és megtartotta az ápolót is, minden kedden az asztalra hasalt, aztán este fertőtlenítő szagúra szopta Zoltánt. Másik utólag döbönt rá, hogy hazudott magának. Hogy belement valamibe, amire soha az életben nem lett volna kész. Úgy csinált, mint aki ismeri az alázatot és a megbocsátást, pedig éppen olyan gyötrelmesen aljas vagyok, mint bárki más. A test mégiscsak templom, ahol félhomály van, trópusi pára a hajlatokban. Elszenesedett combív, csípő és derék. Csillebérc felé utaztak kibuszal. Léna nem jött haza, beborultak egy árokba.

Azóta nem járt ebben a házban. Most sem ide indult, csak az a mondat kattogott az agyában. Pedig csak boldogok akartunk lenni. Léna gyönyörű volt, éjszakákon át gyalogoltak a kerületben, szép házakat kerestek. Évekig egy kurvával éltem. Ennyi maradt mindebből, a vimpergából, az árnyakból és az üvegablakokból. Aztán most itt egy élet vége. Megbocsáthatatlan, ahogy az ember valóban lealjasul, hiába tudja, hogy mit kellene tenni. Ha szeretsz, elengeded, fogadd jó szívvvel, ami jön. Képtelenség. Ezzel nem számol az az isten. De most csak ez az aprócska ház van, két magas közt, amit alig talál. Pedig főntről valaki kell, hogy lássa.

Folyik a híd, Bébi!

Korábban évekig keresni kellett az öltönyt, a nyakkendő a 'szomba van már, dühögött a levendulaillatra és a molyra fogva a gyomortájéki rándulásokat. Hogy aztán görcs lett belőle, mára bevallotta, a szekrényben a fekete is előrébb került. Ott lógott a bal szélén, az volt az első, ami a keze ügyébe akadt. Kint csicseregtek a madarak, amikor megint nem találta a fekete nyakkendőt, és közben arra gondolt, az isten mégiscsak jó, van humorérzéke, hogy a vénasszonyt nem hagyja hideg földbe rakni. Se nem kemény, se nem hideg, mondjuk, biztos háborogna, 'aszér' nem porhanyósabb, mert ilyen volt az öreglány, imádta ezt a szót és imádott káromkodni is. Martin ott állt a sír felett, Szofka szorosán mellette a gyerekek kezét fogta. Ne piszkáld. Ne vigyorogj. De hát a Zuzunak taknyos az orra. Szofka későn szólt, Martin már észrevette, elmosolyodott. Maradjon meg a humorérzéked, fiam, a sír szélén is röhögj, a 'szomat. De hát Muterka, ne legyél már trágár, mégiscsak téged temetlek. A 'szér' ne lehetnék, egy élet van mögöttem, mindenkit leszarhatok most már. Akinek nem tetszik, az rég elhúzott, aki meg maradt, épp ezt imádja bennem. Martin erre elvigyorodott, pont úgy, mint Zuzun a kisebb lány. Ja, csak az ő orrát már senki sem fogja megtörölni, legfeljebb ha Szofka, de az mekkora szemétség, ilyet tenni Szofkával. Hogy gyengének lásson, hogy törölgesse az orrom.

Másikat meglátta a temetőkapu felől közeledni, évek óta nem találkoztak, Marlával üzent, mondd meg Másiknak, még mindig nálam van a kardja, vagy fordítva volt, Martin kardja van Másiknál, annyira mindegy már. Hosszan néztek

egymás szemébe, hirtelen Muterkáról szó sem volt, se gyászról, hogy meghalt az anyám, vagy ha a gyász emberi, és a szerelem tud fájni, nem pusztá önkény, akkor Marlát szűrték át egymáson ott a sír felett. A nő mintha sose lett volna, olyan. Martin lassan bólintott. Tünetemény. Te meg jókora gecí voltál vele. Martin újra lassan. Pedig én szerettem. A lófaszt szeretted, mondta Másik.

Tudod, gyáva szar vagy, Martin. Negyven fölött már lehetek, nem? Próbálta egy poénnal elütni. Másik közben nehezen vette a levegőt, mert Muterkát temetni önmagát siratni is volt egy kicsit. Martinnak arról a fekete ruháról meg a nyakkendőről kezdett beszélni, hogy egyre előrébb kerül a szekrényben, Martin bőszen bólogatott, igen, Másik, ezt ismerem, de hogy van Marla. Tudod, ahogy ott van kikészítve, már csak arra tudsz gondolni, egyszer majd rád adják, Másik folytatta, mintha meg sem hallotta volna a kérdést, a merev testedre ráhúzzák a nadrágot, és begombolják az inget. Az inged. Amire egy vagyont költöttél, mert mégiscsak temetésekre kell majd, és jó lenne letudni egyben, nem évente újragondolni az egész rohadék elmúlást. Azt a kibaszott fekete nyakkendőt az anyád, a feleséged vagy a gyerekek előkészíti, a kórház alagsorában a hullamosó végre a púderért nyúl. Ezt már szereti, ebben van kihívás, felszuszakolni a ruhát a kihúlt testre – abban nincs, az csak rutin és viszolygás, amit egy életen át nem bír magának bevallani, ezért minden reggel felkel, elindul a kórház felé, lépcső vagy lift, de mindenképp alagsor, tompán puffanó fémek, acél hideg levegő. És mondom, arra gondolsz, egyszer majd rád adják, pedig most is az jár a fejemben, derékban be kéne venni, lefogytam, mióta Anna beteg lett. De minék. Az én testem húsa, zsírja nem ment át az övébe, az erőmet hiába adtam volna, ő nem lett erősebb tőle, a végén meg mind a ketten itt állunk. Megokosodva, gonoszán, ahogy a költő írja, üti el megint Martin, mire Másik előre dől, megfogja Martin vállait.

Amikor a képpel végre igazán egyedül maradsz, akkor érzed ezt. Akkor már nincsen Marla, nincsenek ott a történeteink, nincs ott semmi, Marla illata, tekintete, semmi, amiről el akartad hinni, hogy újjáéleszt. Te, én azt hittem, tudom, milyen egyedül lenni, de az mind semmi nem volt, semmi ehhez képest. Az a rettenet, hogy most itt állsz, én meg ebben a csökött öltönyben, a dereka tág, te meg vörösre dörzsölted a szemed, Martin, legalább egy kicsit lehetnének többek, mint rettegés a haláltól, legalább néha egy-egy pillanatra mondanád azt, én azt a nőt szívből szerettem. De hazudsz te is és hazudok én is, sőt, hazudik Marla is, mert nem lehet kiírni mindent, mert az a rohadt fekete nyakkendő végül túl szoros lesz, a hullamosó épp elgondolkozott, mi meg úgyse érzünk már semmit, és elkékül belé a test. A tied és az enyém is. A Marláé már életében is kék, mert az a bolond lány napra nap a zsebében tart egy fekete nyakkendőt, szorítja, húzogatja, nemhogy hátradőlné, mondjuk megtanulna hinni a kurva istenben, és elfelejtené, milyen egy életen át rettegni. Elfelejtené a diófát, ami ősszel egyszerre hullatja le a leveleit, azt a pihét, ami a műteremben fogalmam sincs csukott ablakon keresztül honnan került a kezembe, el Annát és a tüköt, el a feleséged, el az összes bűnét. De Másik, arra tudod, hogy képtelen.

Tudod, Másik, amikor jött a Fésűember, sokáig azt hittem, én hívtam, vagy közösen hívtuk, mert nem lehetett bírni már tovább. Kezdtém elveszteni a fejem, egyre többször képzeltem azt, megoldható minden, Szofka megbocsát, megbocsátanak a lányok is majd, ha felnőttek és szerelmesek lesznek, Muterka meg ismer. De

ez nem igaz. Nincs megbocsátás. A bűnre bünt tehetsz csak, ilyeneket gondoltam aztán, most meg nem gondolok semmit. Ki vagyok én, hogy azt higgyem, beleszólhattam az életébe? A Fésűember győzött, pedig még csak nem is harcolt. Ja, aztán bántotta ő is. Másik újra látta maga előtt Marlát, ahogy elsírja magát, és közben nevet, nem kényszeredett vigyor, egyszerűen csak széttárja a karját, rohadj meg, de hát tudtuk mindketten, hogy így lesz, hogy bántani fog és fájni, mert egyszerűen ilyen az élet, hogy még mindig az a nő vagyok, aki félrehúzódva nyüszít, mert ebbe belebolondulni is könnyebb lenne, mint elképzelni újra és újra azt a két testet, az idegent és a Fésűemberét, amit sajátjaként ismer. Kihordani mind az elhullott szálakat, fürdőből, padlóról gyűjteni össze, vizet eresztetni rá, közben mondogatni, van élet ezen túl is, van szeretet és van a testen túl is érintés, ami független a mocsoktól, a sártól. A paplanból egyesével gyűjtögetni össze, ne maradjon egy se, elégetni inkább, nem is lehúzni, leengedni. Mert mi lesz, ha a gyerekek korán jönnek, mi lesz, ha szétreped a fejem, mi lesz, ha azzá válok, amivé a másik ember önzése, gonoszsága tehet engem, mi lesz, ha nem más, hanem ez a halál. És akkor hiába a levendula és a fekete, mert mindenhol csupa szín van. Amit látsz nem az, de nincsen máshol sem valóság. A szíved éhes, és abba fog belehalni, a szíved szomjas, és te szomjan fogsz pusztulni, míg mások hátradőlnek, keresztet vetnek, egyszerűen jól hazudnak maguknak, már hogy félnék az élettől? Minden fasza.

Muterkám, te most kussolj, Másik felröhög, tudod, Martin, épp arról beszéltem neki, hogy a történeteink színe fekete és arany, hogy milyen kevesen ismerik már ezt a technikát. Fogod a vásznat, és az egészet koromfeketére fested. Nem látsz semmit, csak azt a kibaszott sötétséget kívül-belül. Egy picit megnyugszol, ugyanaz van kint is, bent is, aztán hozod az aranylapokat. A svafni, azt mondják, bűdös, de én megrészegülök tőle, régen tiszta szesz helyett pálinkát használtam. Egy korty és egy a képre. A füstfólia gyorsan tapad, erősen koncentrálok, olyan ez valahol, mint a szex. Csak a teste van és a testem. Rárákodom a lapot, mintha belenyálnék először, lassan, izgatóan új és erős az íze, aztán kenetetni kezdem. Betölt teljesen az alkoholos illat, a svafni mintha magától mozogna, szinte hallom felnyögni, aprókat rándul, aztán zihál. Erre találj szavakat, Martin. Hogyan szeretted te Marlát? Az aranyra hogyan kensz rá nyugodt színnel bármilyen másikat? Hogyan élesíted a formát, az övét és ami a fejedben van, hogyan illeszted össze? Azt hiszem, belátni, hogy amit te elképzelsz, kevés, hogy nincsen más, csak az arany, hogy bármit szeretted is a nőben, a legtökéletesebb a maga hiányosságaiban, és erre későn jönni rá, az az, ami kegyetlen. Ilyenkor szűnik meg az isten, és mondhat bárki bármit, nincsen, érted, nincsen, mert az aranyra nem festhet rá ember. De te mégis megteszed. És megteszed holnap is, és közben röhögsz, míg a gyomrod szorul. Aztán egyre többet öklendezel, és kínodba' kiabálsz neki, hogy folyik a híd, Bébi, folyik a híd, de minden rendben van. Csak hinném el, csak el tudnám egyszer az életben egy pillanatra hinni. Ott és akkor lenne isten.

És a katonák?

Hontalan férfit ne engedj be a házba. A padláson válogattam a lámpatesteket és a karnisokat, írta Martin, olyan meleg volt odafent, hogy a hátamon a szőrszálak kiegyenesedtek. Eszembe jutott a melle, persze a szája is, meg a csiklója íze a nyelvemen. Nem szégyellem, miért is tenném, amikor úri kedvem így tartja, végtére a ruganyos huncutság vezérel.

Kurva vagy? Másik az almaborba kortyol. Az. És fáj? Fáj. Rágyújt, akkurátusan kikaparja a pipa szélére égett dohányt, aprókat csippent a dohányból, lassan tömi. Nekem is. Nyúlnak a percek, megint az a Kálvária téri ház, nyitott ablak és belül félhomály, mintha üres lenne. Ez a szabadság, érted? De ahogy kimondja, beleme-revedik. Ilyen képek miatt nincsen holnap, tegnap, csak a vörös ruhás nő a szoba sarkában. Megint nézi, kihívó, ahogy a szája résnyire nyílik, a ruhája nyakig begombolva, szoros és néma, én ma téged meg foglak erőssen bazni, sötét van benne most még a szövetek között is. A hálóba kerül a Másik, a selyemből nem lehet kibújni, az asztalon hiába van annyi tű, kiszúrhatatlanok a hólyagok.

Mikor leszállt a buszról, volt valami furcsa a házon. Az ablakok felett ezer fekete folt, képzelődöm, mondta Marla, aztán hogy lövésnyomok. Csak nem lehet ott ennyi fekete madár. De már. Nem varjak, bár abban lett volna dráma, csupa galamb, inkább sötétszürkék, mint feketék, de ilyet elképzelni is örület, arra gondoltam, röhögni fogsz, hogy Hitckock, bazmeg, a halott kurvák és bolondok lelke, ahogy madárrá változott. A berácsozott ablak feletti póznákon ücsörögtek, összebújva, leszakadhatott valami díszítőelem. Mert ezek a póznák a felszakított vako-latból nőttek, mintha beletéptek volna a házba. Szögbe akadt nadrág hasad így, vagy az ember bőre, ha nyúzzák. Nem tudom, miket lehet az ablakok felé rakni, de hogy mi van az eresz alatt. Talán egyszer fontos lehet. Mert az ereszcsonkán tudom, hogy ugyanolyan sötétszürke galambok ülnek, és minden nap újra odatelepednek. Mintha melegebb lenne, felfúvódik a madarak teste, a tollaik kétszer akko-rák. Ilyenkor vannak ők és van bennük egy másik, aki néma, nem bír megszólalni, míg az egyik burrog. Gyere haza, hallja a régi hangot, ahol nincsen Csillebérc és nincsenek a hegyen fák, egyszerűen csak felmegy, aztán addig gyalogol, míg vissza nem ér a térre. A cipője sáros, a galambok istentelenül sokan voltak, egy élet kevés lesz elhessegetni őket onnan. Teleszarják a párkányt, az üveget, a félhomályon sötét árnyékok húzódnak, ahogy rávetül a szarfolt a parkettára. Rácsosodik a levegő is, fémesedik, feszül. Recseg a cipője alatt, a foltra nem lép, de ahogy leperreg a sarká-ról, újabbakat hagy maga mögött, minden egyes lépése újabb árnyék, mintha oda-szartak volna a galambok a fára.

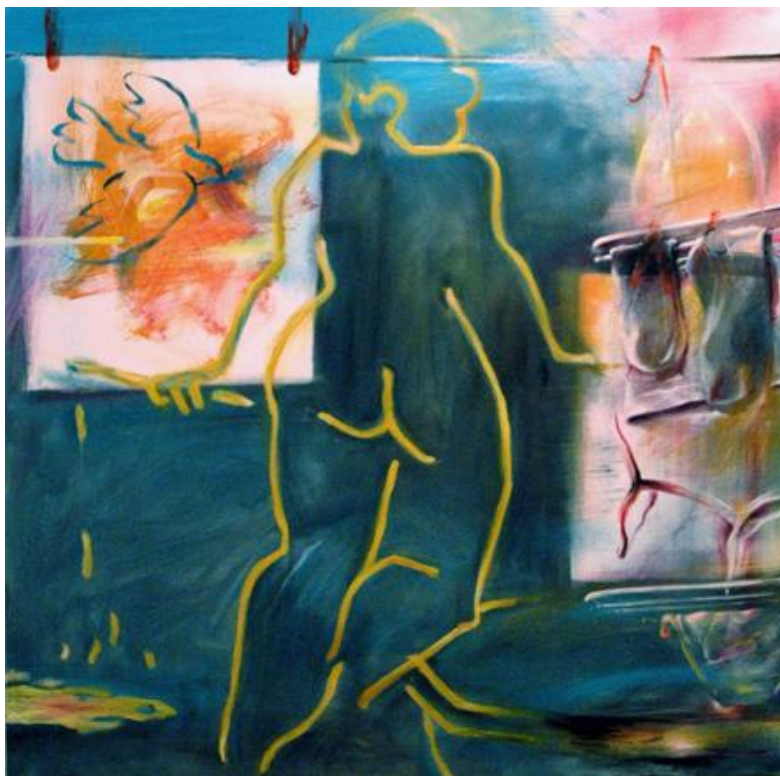
A kurvák szomorúsága. Mert a hontalan férfit beengedte Marla, persze a melle, a szája, a csiklója íze, minek is tagadnám. Szofka aznap kétszer kelt fel, mikor Martin beszari lett, és gyónt. Egyszer reggel, felébresztette a gyerekeket, míg zuhanyozott, Martin főzte le a kávé, öltöztette a lányokat. Harsányabbak voltak, mint szoktak, érezték a papa szagát. Papa ma szagos volt, vadra ment vadászni. Szofka csak any-nyit érzékelt, Martin ma különösen gyengéd. Könyékig volt a mosogatólében, mi-akor Szofka a konyhába ért, későn jövök, a gyerekeket elintézed? Marla fenekét látta

a buborékokban, Marla száját, ahogy a farkára bukik, a testnyílásait, ahogy belé-
szuszakolja magát. Test a testhez, én itt állok, mert mást nem tehetek. Csak annyin
múlt, hogy nem kellett volna késni, időben érj haza, ne kelljen rád várni. De olyan
édes volt, hogy most kimaradhat, a tárgyalás elhúzódik, hosszúak lesznek a kö-
szöntőbeszéddek is. Marla forró hasa és a háta. Ahogy szétkeni a mellén a gecit,
gyorsan mozdul, mint a kisállatok, hirtelen nyúl a combja közé, és markol bele a
lébe, Martin most Ceasarnak érzi magát, újabb világok hódolnak, rajta kívül sivár
minden. Marla testén só van, Martinból ennyi marad, kimarja és kiszárítja, termé-
ketlen talaj lesz a lányból. Mint a sót, úgy szeretlek, de hazugság volt abban a me-
sében is, a só itt geciből marad, ne szépítsd. Van benned valaki, aki újra meghal, és
feltámad. A szarkák hangosan csettegnék a kertben, a párhuzamos földtáblák
teregetőzsinórijai alig fogják fel a szelet. A ruhák nedvesek, és lehúzza őket a víz
súlya, Marla mozgásért istent hisz, száradnának már meg. Másodjára mikor Martin
azt kérte, üljön le, ülj le, Szofka, nem kertelt, pedig a drámához kiválóan értett,
beszélünk kell helyett csak annyit mondott, jó ideje csallak. Később azt hazudta,
egyszerre többel is, ne fájjon annyira, több nő az nem szerető, csak baszdüh, kapu-
zárás. Szofka meggonoszodva ment betakarni az alvó gyerekeket, mert annyira fáj.
Martin megkönnyebbült, ő végre kimondta, vallott, túl van rajta, a felelősség most
már a feleségé. Csak azokat az íveket tudjam feledni. Csak a pinája szagát.

Hontalan férfit ne engedj közel. Mert az olyan beléd mar, és megtanít hazudni.
Hazudsz, hogy felébredj, hazudsz, hogy kinyisd a szemed, hazudsz, hogy kikelj az
ágyból, és a kávéért is hazudsz. Hazudsz, hogy a fehéreneműt miatta válogattad,
hazudsz, hogy miatta vagy csupas és szőrtelen, már-már gyermeki, hazudsz, hogy
ki bírjad nyitni az ajtót. Hazudsz, mert odakint nincs senki. Hazudsz kalapot, sálat,
egérszürke öltönyt. Hazudsz, és így talán leélhető az élet. A HÉV-en a vénasszo-
nyokat nézed, mind vastag szőrmebundában, strasszokkal és öt ujján aranygyűrű-
vel készülődik. A kezét a szája elé tartja, oldalt egymáshoz feszíti reumától torz
ujjait, és miközben rikácsol, a teste suttogni készül, mintha nem is ő tenné. Csak az
a baj velük, hogy pisisek. Az ölében a fehér cipőhöz illő fehér retikül, a szája rú-
zsos, a szemöldöke remegős fekete csík, a keze ma nehezebben engedelmeskedett.
Két csodálkozó ív feszül az arcán, de a szeme él és csillog. Ilyenek, na, végül el-
hagyják magukat. Háh! A múltkor is azt mondtam, elfáradtam, üljünk le, mert nem
bírtam, olyan bűdös volt. Háh! Felkiált, később megszokja a HÉV, minden monda-
tot ezzel zár. Nem fér bele? A szomszéd nő a zacskó felé biccent, rakd be a ridibe a
cipőt. Emlékszem, akkoriban naponta gyalogoltunk át a Katonaréten. Háh! A néni
nem figyel, a történet elúszik, valahova a daruk felé tart, óriás betontömegek nehe-
zednek a házak fölött. A szagok erősek, a fülcimpája lebiggyed a nehéz klipsztól,
mintha a szájával csücsörítene. Ezeket a szeméttelpeket már rég le kellett volna
bontani. A HÉV most fordul a bekötőútra, szürke a város. Rendszerben van, hogy ci-
gány, de én akkor is. Mert rendnek kell lenni. Az almáspiték összenyomódnak a
táskában, utcákkal arrébb szedelődzködnek a férfiak. A legtöbb nőtől károgó varjú
lesz, vércsekörmű szárnyasok, mi meg bebűdösödünk. Mert a húgyszagot eleinte ő
is érzi. A nők orra beleremeg, elfacsarodik, nem lehet nem észrevenni. Az arcszesz
hiába, ez a bűz már a bőrből jön, lassan szublimálok, mondja és felröhög. Arra a
fenékre gondol, ami miatt éjszakákon át gyalogolt a Feneketlen-tóig, át a hídon,
aztán a térig és tovább. De van olyan, hogy a kurvákat hiába keresi az ember.

Az. És fáj? Nekem is. Olyan hosszúak a csöndek. Másik a vörösruhást festi, világít a fenéke. Takaró a combjai között, hajnal lehet, a teste újraindul, átmelegedett, kitakarózott. Óriás fehér segg. Kúszik a bőrön a szem, apró fodros részek a hajlatok alatt, az enyészeté, pedig a vörös ruhás nőre azt mondja, ő a halál. Hazudsz. Az a kurva te vagy. A te feneked van kitakarva, átmelegedsz, égnek a combok a lepedőn. A halál megfesthetetlen, mindig csak a fenekébe markolsz. A kurvák szomorúsága olyan, hogy elfeledkeznek róla. Hontalan férfiak csöngetnek be hozzá, miért ne tennék. A kurva csöngetésre ébred, kinyitja a szemét. Kikel az ágyból, kávét tesz fel főni. Azt kacagja, a bugyit is miattad vettem, leborotváltam az ölemen a szőrt. Ki bírja nyitni az ajtót, hallja. Én ma téged erőssen meg foglak bazni, Egérke. Kint nincsen senki, átfúj a pongyolán. Böködi a mellét, a száját, átfúj a combjai közt a szél. Húzd össze magadon, meg ne fázz.

N. TÓTH ANIKÓ

Bossz

Bosszantani elég izgi dolog.

Vikit azzal szoktam, hogy eláll a füle. Persze ez csak akkor látszik, ha hátrafogja a haját. Viki szerencsére rögtön megsértődik, és akkor végre játszhatok Vivivel, aki szintén a legjobb barátnőm, csak Viki folyton elveszi tőlem, és egyáltalán nem hagyja, hogy együtt szórakozzunk.

Szívesen bosszantom Danit is: eldugom a radírját, mivel imád radírozni. Olyankor dühös lesz, hangosan matat a táskájában, aztán egyszer csak ott van az orra előtt. Sose jön rá, hogy én varázsoltam el és vissza. Azzal is mindig sikerül felhergelnem, hogy átkúsznak a könyveim meg a munkafüzeteim, az összes színezőim az ő felére. Szerinte nekem mindenből kétszer több van, mint neki. Pedig csak a pad kisebb a kelleténél.

Bosszantani kiválóan lehet Zsuzsa nénit is, ha csengetés után a folyosón tanyá-zunk. De azt legalább hármunknak érdemes: akkor eredményesebb a bosszantás, vagyis nagyobb a ripakodás.

Marika nénit meg azzal lehet felhúzni, ha már sorakozni kell, nekem pedig szanaszét a holmim, a táskám pedig üres. Ez majdnem minden nap előfordul, hiába szól előre.

Legszívesebben persze anyát bosszantom. A nap minden órájában számtalan lehetőség adódik erre. Például reggel még a harmadik, emeltebb hangú keltegetésre sem kászálódok ki az ágyból. Vagy száz évig trónolok a végén, mert végig akarom olvasni a mesét, amit még este kezdtem el. Vagy beelógam a hajam a tejes tálikóba. Vagy magamra öntöm a teát indulás előtt. Mindezt azért, hogy elkéssünk az iskolából. Délután azzal, ha csigamód öltözök, mikor pedig sietni kéne zongoraóra.

Ha elbújok a bokrok mögött, hogy még tovább maradhassak a napköziben, anya pedig kénytelen legyen csevegéssel múlatni a drága idejét.

Ha nem köszönök senkinek.

Ha szanaszét hagyom a ruháim,

ha füzet- és könyvhalom tetején írom a matekleckét,

ha számárfület hajtok minden oldalra,

ha lapozáskor barbár módra összegyűröm a könyv lapjait.

Ha összefirkálom a babáim arcát filctollal.

Ha evés közben iszom, és lehetőleg kézzel is hozzáérek az ételhez.

Ha sokat eszem.

Ha keveset eszem.

Ha egyáltalán nem eszem.

Ha órákig tart az iskolatáskába pakolás.

Ha hosszasan zuhanyozok, a fél flakon tusfürdőt magamra mancsolom, vagy ha gondosan beáztatom a szappantartóba a szappant, és úgy felejttem.

Ha esti mese után még van három kívánságom.

Ha szombaton korán kelek.

Ha mindenért nyafogok.

Ha nem vagyok hajlandó felszólításra azonnal megszakítani a tévénézést.

Ha zaklatom anyát dolgozás közben. Ha azt akarom, hogy foglalkozzon velem, amikor neki legalább ezer más terve van.

Ha váratlanul előfordulok.

A leghatásosabb bosszantó mondat a leggondosabban megválasztott pillanatokban: Most mit csináljak? Tovább fokozható a javaslatra adott aztán nem, vagy még mit nem válasszal. Anyakedélytépázó mondat kezdődhet úgy is: kár, hogy... (most éppen nem kapok jégkrémet, nem számíthatok, nem telefonálhatok Vikinek, nem mehetek le a játszótérre, nem lehet kutyám satöbb).

A bosszantást azért művelem szívesen, mert anya olyankor nagyon vicces. Én befelé jókat nevetek, de nem merem kiengedni, mert akkor anya egykettőre dühbe gurulna, és az már – azt hiszem – egyáltalán nem lenne vicces.

Utazási láz

Ha jön a hétvége, biztosan útra kelünk! Meg kell látogatnunk nagyiékat, közeli barátainkat és távoli rokonainkat, fel kell keresnünk kedvenc patakjainkat és hegyeinket, fel kell fedeznünk ismeretlen városokat és játszótereket. Ha szavazással vagy tárgyalással eldőlt az úticél, máris kezdődhet a készülődés. Na, ez az, amit a legkevésbé szeretek. Anya ugyanis az utazótáskával és a bőrönddel együtt Zsémbug is előszedi a szekrény tetejéről. Zsémbug azzal szórakozik, hogy ide-oda szalasztja anyát, aki ennek következtében hol a komód fiókjait nyitogatja, hol apa szekrényébe bújjik, hol az én polcomon matat, zacskókat zörget, szatyrokat szuszogtat, miközben mindenféle holmit halmoz a lakás különböző pontjain. Zsémbug pedig egyfolytában azt sugdossa a fülébe, hogy milyen soká tart a pakolás, milyen későre jár, már rég indulni kéne, még mi minden hiányzik, és mit felejtsem biztosan otthon. Nem csoda, ha anya előbb mormog, majd fortyog, végül kitör rajta az utazási láz, amit abból tudok, hogy csapkod és levegő után kapkodva kiabál mindenkivel, aki az útjába kerül. Úgyhogy inkább meglapulunk a félreeső helyeken, és lehetőleg akkorra végzünk az öltözéssel, fésülködéssel, mire anya lezárja a bőröndöt és behúzza a táská cipzárját. Akkor aztán megragadjuk a csomagokat, beszuszokolódunk a liftbe, bár még anya kiront ellenőrizni, eloltotta-e a fürdőszobában a lámpát, a harmadik emeletről pedig a slusszkulcsért kell visszafordulni. De már csak az van hátra, hogy a táskákat bepakoljuk a csomagtartóba, ami nem is olyan egyszerű, mert mindig akad legalább egy, ami kilóg. Nem értem, minek ennyi cucc, én meglennék tartalék zoknik, nadrágok, cipők nélkül is. Legszívesebben csak Pufit vinném magammal. Mikor minden koffernek, kosárnak, szatyornak megtaláljuk a helyét, végre bevágódunk az autóba. Egy darabig pihegünk a megrázkódtatástól. Anya homlokán lassan kisimulnak a méregráncok. Aztán indulhatunk! Útközben abban reménykedem, hogy Zsémbug nem rejtőzött el valamelyik utazótáska rejtett zugában. Mert akkor megmenekülünk a hazautazás előtti megpróbáltatástól!

SZALAY ZOLTÁN

Eljegyzés Berlinben

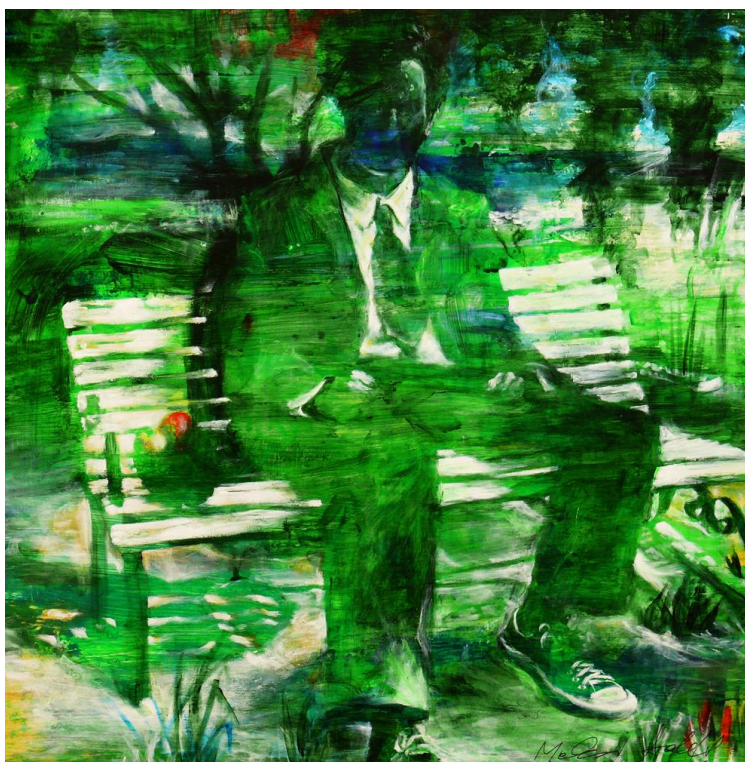
„A falakból, kérdezne vissza, szóval egyszer csak észreveszi, hogy eltűntek a molylepkek, alighanem a hideg miatt, ami a koponyából jön, észreveszi, hogy a molylepkek eltűntek a hideg miatt, ami a falakból jön.”

(Gazdag József: *Kilátás az ezüsthenyőkre*)

Maga idevalósi, kérdezte tőle az olcsó öltönyt és összemocskolt cipőt viselő kövér, züllött arcú útitársa, lezöttyenve a vele szembeni ülésre. Megrökönyödött: miféle kérdés ez? Félúton robognak valahol Prága és Berlin közt egy undorítóan nagy vonatszerelvény gyomrában, akár megannyi idétlen, tömeggyártott jónás, s ez a tohonya alak azt kérdi tőle, idevalósi-e? Nem azt, hogy osztrák-e, cseh, magyar vagy talán zsidó, nem, nem egyszerűsíti le ennyire az egész ügyet. Részegnek nem tűnt, hanghordozásában pedig nyoma sem volt a humornak: egyébként is látszott rajta, a humornak csak a legotrombább válfajaihoz lehet köze. A feltett kérdésre semmiféle válasz nem hangozhatott el, a tohonya férfi fészkelődése ugyanis hatalmas hangzavart keltett, s mire elhelyezkedett, nyilván maga is elfelejtette a kérdést, mert nem firtatta tovább. Helyette fogta irdatlan vulkánfíber bőröndjét – bár igazából csak hamisított vulkánfíber lehetett –, kikattintotta az okos kis zárat, óvatosan belenyúlt a bőröndbe, majd rövid matatás után egy maréknyi vastag szelet kövéres sonkát húzott elő s gyúrt rémült sietséggel a szájába. Falás közben nyugós morgást hallatott, s mikor sorra bekapta és lenyalta az ujjait, úgy tűnt, mohóságában le is harapja mindet. Végül, egy elsöprő erejű, büfögéssel dúsitott sóhajtás után, meglepően kecses, finomka mozdulattal pattintotta vissza a bőrönd zárját, hogy aztán ismét útitársához forduljon. Na és, hova lesz a menés, kérdezte, ő pedig, az útitárs, majdnem kapásból visszakérdezett: a menés?, de végül visszanyelte a szót, s nyugalomra intette magát, nem kell törődnie ezzel a zabamasinával, elég baja van így is, elég baja volt eddig is, míg be nem ült hozzá, a fülkéjébe, ez a dagadék. A fülkéje, így nevezte magában, mintha bármi is feljogosította volna erre a kisajátításra; talán adóhivatalnoknak kellene kiadnia magát, azzal egyszer s mindenkorra elriasztaná a másikat, azonnal megfagyna közöttük a levegő, s ő visszahúzódhatna saját magányötreimbe. Berlin, mondta ki mégis, méghozzá egész természetes hangon, sőt talán túl természetesen, olyannyira, hogy érződött belőle, mögüle a fojtó természetellenesség, a kínos mesterkéeltség, a tenyérizzadás, a hidegtől való görcsös félelem és a meleggel szembeni undor, ami állandó szorongásba nőtt át, zúgó vészbe. A tohonya bamba félmosollyal nyugtázta a választ, ő pedig rádöbrent – s megrémült –: bármit el tudna mondani ennek az ellenszenves idegennek, bár-

mit, ezen a mesterkéltn hangon, az egész históriát, s vajon tényleg nem mondta-e el ezek után? Nem mesélt-e el mindent töviről hegyire? A rettegését azoktól a fehér potrohú szúnyogoktól, amelyekből vagy húsz év után most itt, ebben a vonatban látott újra néhány példányt, ahogy mereven lógnak a mennyezetről... A nyaralóban, ahova a szüleivel jártak annak idején, minden tele volt ezekkel a rovarokkal, csüngtek mindenhol, minden helyiségben, soha nem moccantak meg, s azokban a magas mennyezetű szobákban és termekben nem lehetett elérni és agyoncsapni őket. Nem moccantak meg, a fehér potrohú, néma szúnyogok nem mozdultak meg, míg látta őket, de vajon mi történt, mikor lehunyta a szemét? Mi történik abban a sötét idősávban, ami kívül marad a tudatán, amiben csak a gyámoltalan teste vesz részt?... S most itt, ezen a szerelvényen, megint. Itt akár el is érhetne volna őket, a folyosón, ahogy ott csüngtek, de most már teljesen értelmetlen lett volna az életükre törni. Elmesélte mindezt a dagadtnak, hogy értsen valamit az egészségből, az útja céljából, a céltalan célból, mert enélkül nem lehet felfogni, miért nem juthat célba. Elmesélte, hogy eljegyzésre megy, egy fiatal, csinos és felettébb művelt lányt kell magához kötnie odaát Berlinben, mert, állítják egyesek, ez a sors vár rá, s áldja ezért a sorsot, bólogatnak nagyokat a jóbarátok, adjon hálát, hogy egy ilyen lányt kap meg, egy egész életre, egy ilyen ragyogó teremtest. Pedig nem így van, mesélte, nem kapja meg, nem kaphatja meg, ahhoz ugyanis tudnia kellene, mit kap, de nem, ő semmit nem tud, és nem tudnak semmit a pocakos, körszakállas, kedélyeskedő jóbarátok sem, mesélte útitársának. Az bután, kifejezéstelen tekintettel meredt rá, majd újra kinyitotta ormótlan bőröndjét, s mélyen belenyúlt, cuppogást lehetett hallani, ahogy matat a húsban, az egész bőrönd hússal volt tele, nyálkás, iszamós hússal, jól belemarkolt, majd a szájába gyömöszölte a széttrancsírozódott cafatokat, egy rakásnyi mellészóródott, bele a padló piszkába. Kidüldet szemmel bámulta őt, ahogy zabál, s mesélt tovább. Most még arról a bácsikáról kellett mesélnie, akihez bementek akkor az apjával, akkor, húsz évvel ezelőtt, az utolsó nyaraláson, mikor már két napja hiába faggatta az apját az anyja holléte felől, az öreg bácsika irodája a nyaralóhoz tapasztott kis melléképületben volt, csak hátulról, egy szerény lugason keresztül lehetett bejutni, az apja után sompolygott, s csaknem rosszul lett az iroda mélybarna homályától, csak akkor könnyebbült meg valamelyest, mikor látta, itt nincsenek szúnyogok, s az öreg, mikor megpillantotta őt, ahogy tátott szájjal bujkál az apja háta mögött, odaintette magához, egész közel, az íróasztalához, ami olyan masszív és robusztus volt, mintha sziklából faragták volna, egyetlen kőből az egészet, pedig fából volt, de az a fa lehetett vagy kétezer éves biztosan, s akkor az öreg kinyitotta az egyik fiókot, belenyúlt, nem lehetett látni, mit vesz elő, a másik kezével visszatolta a fiókot, s még akkor sem lehetett látni, mit tart a markában, de ő megbízott benne, egy fél pillanatra sandított csak az apjára, annak a tekintetéből azonban mindössze határtalan ziláltságot tudott kiolvasni, nyújtotta hát a tenyerét, s a kedves, meleg arcú öreg már át is adta neki a madarat, azonnal érezte, hogy egy lágy tollú, finom csontozatú, törékeny kis madár az, egy énekesmadár, s már rohant is ki, és végtelenül szerette akkor az öreget és az apját és az anyját, és két kézzel tartva a madarat, de óvatosan, nehogy megszorítsa és fájdalmat okozzon neki, rohant ki az irodából, át a szerény kis lugason, át a nyaraló előterén, ki a szabadba, s akkor valami szörnyen összeszorult benne, nem létezett választás, fel kellett röptetnie, s tudta, mikor már nézett utána sajnó szívvel,

akkor is jól tudta, hiába menne vissza és kérne az öregtől még egyet és még egyet, mert bizonyára számtalan ilyen törekeny kis madárkája van neki, minddel ezt kellene tennie: felröptetni. S most, hogy ezt elmesélte, szinte egy szuszra, az útitársának, hátradőlt, csak egy pillanatra, s ekkor hirtelen hátradőlt a tohonya óriás is, és látta, ahogy becsukódik a szeme, elalszik, egyik pillanatról a másikra. Kinézett az ablakon, s mérhetetlenül megrémült, látva, hogy valami elemi sötétségbe rohantak bele, nem, semmi alagút nem volt az út ezen szakaszán, az éjszaka támadott, kihunyt körülöttük minden fény – ugyanakkor, mikor a tohonya útitárs tudata. Kihunyt a fülkéből, hevesen verejtékezve és örülten zihálva, a lámpák fényében újra megpillantotta a plafonról alácsüngő, fehér potrohú szúnyogokat. Állati ordítást hallatott, de két másodperccel később felfogta, hogy nem ő ordított, a szerelvény elejéből érkezett a ricsaj, s vele együtt valami fény is, hatalmas, pusztító fény. Fehérség, ami eltántorít, eltaszít, elmos. Majdnem elmosolyodott, arra gondolván, most minden megváltozik, csak hogy rá kellett ébrednie, nem változik semmi, hanem minden épp most történik meg. Vagy talán akkor történe meg, ha mindezt valaha valakinek elmesélhetné.

Képeslap

A faltól-falig betonozott udvarra jófajta májusi meleg ömlött. A táblákra osztott aljzat réseiből hízásnak indult a bitumen, itt-ott könnyezve túlcordult. Régen, mikor még szerzetesek lakták az U alakú építményt – mely kitért szárnyaival a tévelygőket várta – a tér közepén kerek kút állt. Az új rend eltömítette a forrást, fallal és kapuval zárta össze a szárnyakat. Föléje ívelt tartókon átvezette szögcsatlóit, amik most ernyedten kókadoztak. Középpütt szürke kapuszárnyak, velük szemben a kettes körlet. Ez volt a legtágasabb, legmagasabb és a legszarabb. Fából ácsolt kupolája alól a négyemeletes vaságyak szintjei lejtmenetben követték a dongaboltozat ívét, egészen a sarkokig. Fűtés híján csak kivételes, éven túli büntetettnek sikerült, hogy nyáron alsóágyas, télen meg legfelsős legyen.

A társaság még az előírás szerinti téli öltözetben (tintakék posztóruházat), de „szabadidőben” – „korzózott”. Ültek négy padon, két terméketlen beton virágvályún, álltak és támaszkodtak legalább negyven pár csámpás sarkú bakancstalpon. Ruházatuk szabásmintája a végletekig leegyszerűsített 68-as formájú honvédpótlás-tűzoltó-vasutas-mentős gyakorló formaruhájának alapötlete volt. Az első ceruzarajz. Még nélkülözötte az arányosságot és a díszesebb elvárásokat, de tartalmában egyöntetűséget sugallt. Két kivétellel: bakancsukban formátlan kapca, ingük gallértalan és egyméretű volt. A „lágyan simogató napsugár” e pusztába telepített, birtokon kívüli sárga falú betontechnikán júliust fortyogtatott. A sildes sapkák hátrább tolódtak, a posztón a második és a harmadik gomb is kiszabadult, a nadrágszárak feljebb csúsztak.

A kettes templomhídegből folyamatosan hallották Budavári körletpéka bömbölését, ami úgy hozzátartozott, mint tehénhez a tőgy.

– Nem takarítás? Szóval nem takarítás? Azt mondod, hogy nem takarítás? – és ezt olyan otromba folyamatossággal döngötte a félhomályos térbe, ami számára egyre szűkülő egérutat engedélyezett. Tudta, hogy kinn, a falra tapadt baszobogarak is hallják őt, azt is tudta – amit valamennyien –, hogy Fecó egy öt napja érkezett kisidős. Amit nem vagy rosszul tudott, azt felismerés híján mégsem bőg-hette világgá! Ó, a pesti frájer!

Fecó már húszévesen is derengő kék tekintettel állt a túlsúlyosság és a kövérség mezsgyéjén, mint egy furcsa szőke mackó, akinek ajkai is éppoly vékonyak. A pesti frájernek Fecó csak egy csodálkozó tekintetű vízilabda volt. A szájnak tudható keskeny vésetről senki sem gondolta, hogy ez veleszületett adottság-e, avagy a néma ellenállás lebírható (vagy bírhatatlan) barikádja-e. Csak Fecó tudta, hogy óvodás korában is így nézett ki, meg iskolás korában is. Legfőképpen pedig mindenkor és mindenütt volt valaki, akit Szarvárinak hívtak, s abban próbálta örömet lelni, hogy „fecózzon”. Megtanulta az ajakfeszülést, amitől szeme kékje pontszerű szürkébe húzódott. A szakis koleszban is próbálkoztak a pokrócozással. Lerázta őket, mint bivaly az oroslánokat. A húsevőket másnap otthoni süteménnyel kínálta.

A kettes felől nézve a kapu melletti jobb sarokban búzlott a konyha. Bejáratánál két fémhordó párolgott. Ebben gyűlt „Bojár, a tanyasi tahó” főtörmelék disznainak szánt elemózsia. Ha portyázó ázsiai szél tévedt a sárga falú katlanba, akkor az erjedésnek indult moslék bűze jótékonyan keveredett az étkező mellett lévő „ürítő bázis” kipárolgásával. A szargyár után következett a fogda-szabaduló-szállító egység három helysége. A kettes és az „életszerű” szárny sarokpontján a könyvtár foglalt helyet, ahol Bojár főtörmelék anyósa lajstromozta a kultúrszomjban fetrengőket. Szilvási Lajos... Kölcsönző: AV-26-48. A kultúrmunka statisztikailag kitűnő volt. Állományhiány, határidő-túllépés sosem, rongálás... Végül is nem, bár voltak bizonyos könyvek, amik „könnyeket csaltak a lapokra”, de Manyi néni sosem gondolta, hogy ő egészségügyis, netán szexológus lenne. Ő csak arra gondolt, ha Vincével megint meglesz a tíz vágósertés, akkor előrébb vannak a sárban, akár egy egész lépéssel.

Budavári odabent eszköztelenné vetkőződött. Erőteljes prosztójárásával – egy 1938-as modell szerinti, fővárosi felső középosztályhoz tartozó, kétszárnyú politúros szekrény szállítás közbeni billegésével – a balszárny végére, az óberhé felé indult. Útját száználmas tekintetek követték, magukban azon mélázva; egy ekkora prosztónak miként lehet olyan neve, ami valamikor Magyarország büszkesége volt! Mikorra vamzer Budavári maga mögött becsukta a portaaajtót, lekapta és nadrágvarráshoz illesztette sapkáját, addigra pici nyüzsgés támadt a fogdaablak körül. Az ég felé mutogattak, bár tudható, hogy májusban nincs keresztre feszítés, se feltámadás, csak árnyéktalan szerelem. Tették mindezt olyan pezsgő elevenséggel, hogy a teríték két átellenes sarkában aszalódó doberdó szürke-unalmasai is az égre néztek. Ahol a semmi kékje vagy a kék semmi rögzült. Az átláthatatlan fogdaablak legfelső harmadának résnyire dönthető hasítékából egy árnyékmentes cérnaszál óvatoskodott lefelé. Az égre örömködők egyike cigarettákat, mérget és gyufaszálat kötött a végére, mire a csomag széleseben eltűnt. Miként az égi látomás is.

Budavári körletpéká elszánt arccal jött *hazafelé*, a kettes körlethez. Az U alakú építmény bal szárnya előtt billegett, ahol az Eü.-szoba, gazdasági iroda és mellettük a báró-lakosztály földszintes hálóterme volt. Elszart műtétetek, elvesztett csecsemők, tönkrevágott téeszék főkönyvelői; mindazok, akiket a klánok összezárása kinnfelejtett. Bojár szerint a gazdasági nyilvántartások tökéletesek, hisz a főkönyvelők csak a többség kárára tévednek, ezért az egyén nem szenved hiányt. A körletpéká, akit mindenki vamzernak hitt, mert mégiscsak az óberhé meghosszabbított karja – csonkolt kézzel körülményes az alvégi látszatfertőtlenítés – Fecóhoz ért.

– Hívatnak a bohócok – mondta.

Fecó begombolta a legfelső gombot és a porta irányába indult, ahonnan a nyomaték kedvéért Bojár lépett ki. Fecó lekapta sapkáját, jelentett, Bojár válaszolt valamit, de hangjuk nem ért a kettesig. Fecó megint mondott valamit, aztán Bojár felsrófolt hangját hallották.

– Hogy gondolod, te szarházi, mi?

– Nem én vagyok a soros, jelentem tisztelettel!

– Azt nem te mondod meg, szarházi, hanem a szobaparancsnok!

– Értettem.

– Akkor gyerünk takarítani, szarházi!

– Tisztelettel jelentem, nem én vagyok a soros!

- Disznó! Megfordulni! - Fecó hátát fordította Bojárnak. - Kezet hátra, lehajolni!
- Engedelmeskedett. Bojár egyenes derékkal, kényelmesen, addig a pontig zárta csuklójára az amerikai karperecet, amíg a „masni” az inakon meg nem szorult. - Szembe a falhoz! - Fecó égővörös arccal a falhoz állt. Ez a szín majd a kezébe csorog, sötétedni kezd, amitől estére képtelen lesz kanalat fogni.

Áldott tavaszi vasárnap délután volt. A jófajta napsugarak nyarat dédelgettek.

Hétfő kora reggelre a hisztérikus május takaréklángon felejtette a meleget. A kettes körlet két egységbe és ötös oszlopokba sorakozott. Egyik brigád élén Budavári körletpéká, a másik élén Csepelka körletpéká-helyettes. Számolás, lajstromozás, igazodás, „kussoltatás”, aztán a kapu kitárult. Tág, bizonytalan és bizalmatlan síkságot láttak. Lépéstartással munkahelyük felé indultak. Énekelniük, mint a sergben („Hej, te puska, puska vagy!”) nem kellett, mert itt figyelmen kívül hagyták a közös dalolás lélekegyesítő lehetőségét. Az Alföld asztallapjának messzeségében sötartókból meredező fogpiszkálókat láttak, ami a tágasság és a távlatosság miatt csodálattal töltötte el őket. Néha-néha megpillantottak egy-egy munkagépet vagy személygépkocsit, aminek színe, árnyalata, harsánysága eltért a benn láthatótól, s emlékeztette őket egy másik világra. Szerelimmal nézték a nagy felületű zöldeket, enciánkekeket és pirosakat, amit szomjas retinájuk felszívott, s estéknént úgy aludtak vele, mint kicsi gyermek a legmacibb Macival.

Párszáz méter után feltűntek a juhhodályok, előttük a piramis nagyságú, eleje vége nincs kábelkötegek, amik a Kábelgyár selejtjét képezték. Munkafeladatuk, hogy „a népgazdaságilag értékes anyagról leválasszák a műanyagot”. Ehhez a két csapattest vezetője kapott egy-egy harapófogót, hogy a hegy kikezdhető legyen, és személyenként egy-egy blankolókést. Mindenki kinézett magának pár ígéretes kábelköteget, kérte a nyisszantást, aztán bevonszolta a juhhodály etetőjára át a régi bokszok egyikébe, ahol a kéréstől megszabadított akácoszlopra tekerte a maga drótja végét, és megkezdte a mindennapi vetkőztetést. Jobbra az értékes anyag, balra a műanyag hulladék. A norma személyenként és naponta: 12 kg tiszta fém. A fajsúlytáblázat és a kábelgyár selejttermelő képességének ismerete hiányában, sokan kényszerültek elviselni a kedvezményelvonást.

Fecó valami kivételes tévedés okán az iparban póznahuszárnak, hálózatszerelőnek tanult. Budavári közeli otromba fűjtatása ellenére is azonnal kiszúrta a „príma árut”, nem mintha érdekelte volna a napi penzum teljesítése. Csupán kényelmi alapon, dafke.

- Vágd ki! - szólt oda a körletpékának, mire az:

- Az az enyém!

- Meg a falábú anyósodé! - felelte Fecó.

Budavári tegnapi, alig helyrehozható tekintélyvesztése továbbra is úgy mardosta őt, mint az irgalmatlanul erős savanyított paprika a gyomrot. Fecóra nézett, látta a hátratolt sapi alól szemtelenül kikandikáló borjúnyalást a homlokán, és a fogóval lecsapott. Fecó inkább érezte, semmint látta a fogó fejéhez tartó ívét. Felsőtestével hátrahőkölt, de a szerszám így is elérte a halántékát. Selymes meleg ér indult állkapcsa irányába. Egy másodpercig még farkaszemet néztek egymással, aztán valakik elrángatták Budavárit. Fecó levette és kifordította a kabátját, majd halántékára szorította.

Délután Bojár Fecót hívatta.

- Mit csinált az ábrázatával?
- Főtörzsőrmester úrnak tisztelettel jelentem, elpattant egy drót, és a vége fejen talált - felelte, s valahol, a még nem létező kinti világ mélyéből elősejlett a felismerés: Bojár magázza őt.
- Elpattant egy drót? Hm. Hát ilyen béna fasz maga? - Bojár megnyugodott. Nem lesz ügy. Ebből se lesz ügy. Utálta az ügyeket, mert az ügyek zavarják a disznók emésztését, ennek következtében a hízást is.
- Holnap reggel nem megy ki a munkahelyre! Holnap reggel összecsomagol és átköltözik a szállító zárkába!
- Tisztelettel jelentem, értettem.
- Lelépni! - Fecó egykedvűen ballagott a kettes felé. Bojár legszívesebben köpött volna egy rendes, talléros, hortobágyi csipkésűt, de inkább lenyelte. Soha nem szívelte a bokorugrókat. Ezek macerás alakok. Belerondítanak a rendszerbe, amit nem kéne piszkálni. Menjen csak el, és ő elküldi azzal a kiegészítéssel, hogy „fennáll a szökés veszélye, ezért biztonságosabbnak véli az elítéltet valahol az ország belsejében végezhető javító-nevelő munkára fogni, mint itt a határ közelében”.

A temetés

A család a völgykatlanban bodorodó falu déli végén a 9,25-ös buszt várta. A központig két kilométer és 150 forint személyenként. További két kilométer az északi végén fekvő temetőig, de ott nincs megálló. Ezen árfolyamon 50 forintos jatt ellenében a sofőr ajtót nyit, de ezt jobb még a központban megbeszélni. Az elmúlt 40 évben egyszer tovább hajtott, azóta közmondásos a dolog.

A família most öt főből állt.

A családfő - Zsoldos József, 54 éves nyugállományú honvédségi alezredes - fekete öltönyében strammul nézett ki. A minőségi gyapjúszövésben 7 centiméteres eltolódással finom kékes szálak futottak függőlegesen. A „pocok-pocak” domborúsága miatt a zakó már összegombolhatatlan volt, ám e nyitottság bizonyos lezserséget kölcsönzött viselőjének. Ritkán használt magas gallérú fehér ingét hibátlan Windsor-kötésű fekete nyakkendő övezte. Barna bajszát már nem vágta szájszélig - harcsásan, állkapcsa aljáig ért a szabadság. Haját nem vágatott; hátra és összesímítette, és egy gumigyűrűvel varkocsba fogta. Cipője fényes-fekete és alkalmi volt - benne húsz éve csak az *alkalmakra* járt, bár a tűzérbálok egyre fogytak, a temetések szaporodtak -, s mert az ember vigyáz egy *valódi bőrre*, hát az utóbbiakat inkább hanyagolta. Maradt egy-két munkáspárti kongresszus, *alkalmi* kísérlet a helyi képviselőtestületbe való bejutásra, rosszabb esetben szavazatszámláló-biztosként, de egyre gyéribben.

Bal kezében egy Penny Market feliratú szatyrot tartott, azt a ropogós fehér műtrágyazsák-maradványt, ami fehér műanyagkötéssel kapaszkodik a hajléktalanokhoz. Abba minden belefér. Akár egy egész élet is. Amikor Zsoldos Józsefnek ez eszébe jutott, akkor az is felrémlt előtte, hogy a Nyugati aluljárójában látott

olyant is, aki kettőt közepén összekötve, vállán átvetve cipelte. Neki tán két élet jutott, gondolta. Az általa tartott szatyorban csupán egy élet volt; hitvese, Ájrinka anyjának hamvai. Egy szoros fedéllel záródó, virágcserep formájú műanyag edényben. Rajta kicsiny címke, K. Árpádné, alatta betűjel és számsor. Ájrinka azt mondta a formázott tégelyre, hogy aranyosan van melírozva. Az anyagban zöld és fehér sávok tekeregtek füstös összemosódásban. Erről Józsefnek – mint nyögődj mellett is dolgozónak – az volt a véleménye, hogy szarul jött ki a fröcsigépből, de ezt nem közvetítette hitvese felé. Egy ingatag pillanatban, mikor Anyukával ketten maradtak; kinyitotta a kétkilós műanyagcserepet. A szürkés, kristályos őrleményen elcsodálkozott. Ujjával beletúrt s úgy vélte: akár samottpor is lehetne. Egy villanásra újra látta Anyuka nagy nevetését, ahol kivillant a bal alsó négyes aranybevonata. Megrázkódott, és a szatyorba tette a szállítandó terméket. A feladat ismeretében mellérakta a megoldáshoz szükséges egyéb eszközöket: egy összehajtható „gyalásót”, egy „munkavédelmi kesztyűt”, melyet az Autoteam nevű multinacionális cégtől orzolt – ahol fának maszkírozott autó-sebességváltó gombok polírozásával foglalatoskodott –, és egy közönséges pajszer. Egy félkezest.

Ájrinka összekulcsolt kezében tartott orgonavirág csokorral takarta 55 éves, visszavonhatatlan ereszkedésnek indult előlapját. Haja színe e pillanatban a szőke és a szőkésbarna között ingadozott, ahogyan a stikában dolgozó fodrásznő eltalálta. Hosszúdad, párnás arcára komoly alapot helyezett, hogy elbírja a fedőréteget, amely kissé sápadttá, bágyadtá, megtörtté habarta az arcot. Ám mert nem szerette az egyszerű nyilvánvalóságokat ellenpontként égővörös ajkat és kleopátrai sötét pillákat kreált. „Nehogy má!” Ájrinka magyar-ország-kémia és ének szakos tanárnő volt, de tíz év óta csak a kopogtatócédulák szemszögéből létezik. Utoljára egy fogyatékkal élők intézetében dolgozott, ahonnan bónuszként egy fiút hozott magával. Mire életfonalá idáig gurult, már egyáltalán nem számított, hogy a hetediket nem Töhötömnek hívják. „Elhull a virág, eliramlik az élet...” – gondolt valami magasztost, és sonkaújjú kiskosztümjén végigtekintett. A fekete alapot palacsinta méretű égő pipacsszirmok hevítették. A gombolások rendben voltak.

Aznap Ájrinka első gyermeke (Árpád) hajnalban ért haza a diszkóból, és persze megint beslukkolt. Nyolc óra után sem tudott lelket verni beléje. Zsíros haját félresöpörve öntudatlan szemmel nézett anyjára, akit valami miatt Nikinek hívott. Második gyermeke (Előd) Pesten létezik egy egyházi iskolában. Ha ezt apjuk, a kijevei Rukoljov légvédelmi ezredes – ha véletlenül még nem fulladt volna bele a Vodka-folyóba – tudná, hát bizonyára főbe lőné magát, gondolta Ájrinka Rukoljov után szabadon. Ám aki a légvédelmet megszereti, az a szabadságot is imádja! Így történt, hogy míg Rukoljovot szibériai betonbunkerek szellőzőrendszereinek keresztüellenőrzésével küldték az ismeretlenbe, addig Ájrinka hazatért – szabadságra. Függetlensége egy szabados hétvégéjén ismerkedett meg Rotter Pál alezredessel, aki szintén felhővadász volt, *odakint* végzett és nem kellett elmagyaráznia, hogy az Irénből miként lesz valaki Ájrinka. Bár Pálnak egy csillaggal kevesebbje volt, de kinézett neki az ezredparancsnoki beosztás, és hát – a vakolás alatti faldarab felparászlott – a dolgát jól tette. Amíg tette.

Kis idő múltán Ájrinka újra magyarul álmodott. Első közös gyermeküket Ondnak szerette volna nevezni, de Pálban volt százegységnyi fojtott sváb kisebbségi érzés, mert a névre váltig azt felelte, hogy „Und?”. Ond – Und. Így ment hete-

kig, aztán Rotter Pál elvtársat kinevezték ezredparancsnoknak, és kiegyeztek a Rajmund névben. A fiatalember kiváló karrier előtt áll egy nyugat-dunántúli város földhivatalában. Politikailag és szexuálisan impotens, öltönyben jár, hétvégenként nyakkendővel. Hajviselete 1968 mintájú, mint a harckocsi, télen sál nélkül, hosszú fekete bőrkabátban közlekedik, s hosszabb utazásai alkalmával magáról (is) megfedkezve belső monológjait ajkaival is követi. Lehet rá számítani, gondolja Ájrinka, ezért a temetéstől való távolmaradását tudomásul vette.

A második Rotter-gyerek is fiú lett, így Ájrinka joggal érezhette magát valamennyi törzsfő ősanyjának. Miután a kispályás rövidtávfutásban (immár négy kör előnnyel) másodjára is starthelyhez jutott, ezért véleménye kinyilatkoztatássá vált, ami, parancsnok ide vagy oda, de szőnyegszélre állította a férfit. A gyermek az antiklerikális keresztségben a Kond nevet kapta, húzta, nyerte. Ájrinka gyakorta ismételte fennhangon: Rotter Kond. Rotterkond! Szíve zugában érezte a név felfelé ívelő húzását, mint a mindig sikeres légvédelmi lögyakorlat búcsúpillanatát. A MIG törzsét megbillentve köszönt, és elbuhogott Kecskemét irányába. Ők pedig, a tábornoki karral, a VIP-es igényjogosultakkal és a helyi hatalom képviselőivel a parancsnoki harcálláspont hátsó részébe húzódtak, ahol jófajta konyakot szolgáltak fel a csinos katona-pincérfiúk, vagy pincér-katonafiúk.

Kond is a buszra várt, hogy „túljusson ezen a baromságon”. Csákovával 11-re beszélt meg, hogy hozza a krimóba az új szoftot, erre itt „dekázik” ezzel az agyamentséggel. Idegesen rángatja ballagási zakóját, amit „röfisen” kihízott. Nem a haj, hanem a jakó zavarta. „Ilyen szart fölvenni! Nekem egy katt a network, ezeknek egy élet, amíg a temetőbe jutnak!”

A mindig eredményes lögyakorlat után, ahol a nemzeti összjövedelem néhány ezrelékét sikeresen eltapsolták – de megérte, mert Olaszország virtuálisan ugyan, ám szétlőve, romokban hevert a rajzasztalokon –, a parancsnoki harcálláspont egy időre kiürült. Miként Ájrinka ágya is. Rotter Pál megértette, ha csíkos-pizsamás pantallóhoz akar jutni, akkor továbbképzés és nyelvtanulás a kikövezett út. Fél évre külhonba küldték, kerül, amibe kerül – a hazának, meg Ájrinkának. Nemzeti és nemtelen ünnepeken, szomjas nőnapon, helyőrségi klubéletet pezsdítő kabarészerű egyfelvonásosok után mégsem kortyolhatta egyedül Martinivel dúsított pezsgőspoharát! Kellott valaki! „Mindig kell egy barát!” – hangzott el egy pillanattal előbb, még a börtönrácsokon innen.

Ez a valaki a basszus hangú agglegény, Zsoldos József százados, az egyik poltiszt lett. Csillogó barna szemével, erőteljes hangjával, szépen domborodó mellkasával a gemenci király-agancsú szarvasbikák bőgésének és üzekedésének gyönyörteljes ihletét gerjesztette Ájrinkában. Zsoldos József meg „melles” volt. Imádta a nagymellű nőket, vagy ahogy maga mondta: a csöcsösöket. Tudta ugyan az alapilletet: házinyúlra nem lövünk, de tisztában volt azzal is, ha Rotter Pál hazajön, útja nem ebbe a garnizonba vezet majd, hanem a HM-be. Erős vágya, hogy magját ezekre a bimbókra lövellje; mindent felülírt.

Rotter Pál külföldi kiküldetése még véget sem ért, mikorra Ájrinka ismét áldott állapotba került. A tudomány értelmetlen vívmánya révén – amely az emberiséget már a csodavárástól is megfosztja – kiderült, hogy a negyedik gyermek is fiú lesz. A névválasztás önjáró lett, így „a haskóban Taskó” mocorgott. Zsoldos Józsefnek hízelt az ősi név, s hogy teljessé tegye szarvasbika-létét, elhatározta, hogy

Ájrinkát nőül veszi, egyúttal valamennyi gyermekét adoptálja. Aggasztotta ugyan, hogy mindehhez mit szól majd Rotter Pál (immár) ezredes, netán odafentről majd *utánanyúl*, ám a férj boldogan vette tudomásul Ájrinka kiradírozhatóságát életéből. Annál is inkább, mert nemzetközi kapcsolatait ápolandó: egy hölgy személyében új nációval színesítette a tarka magyarságot.

Zsoldos Tas is a déli irányból érkező buszt várta, ami késésben volt. A vézna, égő-kék szemű fiatalember életének legnagyobb sikere, hogy az általános iskolából kikeveredett. Átmenetileg többféle szakiskolába belekóstolt, de sehol sem lelt ízletes falatra. Sótlanságát oldandó, hosszabb-rövidebb alkalmi munkákat végzett az építőipar egy-egy vállalkozójának feketéjeként. Otthon hol lázadt, hol révedező egykedvűséggel viselte a neki rendeltetett családot, de ez mindig tablettafüggő állapot volt. Legfontosabb életcélja; mindenki hagyja békén. És úgy is lett.

Ájrinka hatodik és egyben utolsó terhessége idején változott meg minden. Az örökkévalóság és az állandóság kékes, ruszki-cementes szikla-platójára valakik egy koporsót csempészték, köréje a szükséges szögeket is odaszórták. Az első páncélfejűt Zsoldoséknek az jelentette, hogy a világ valamennyi sarlatánságának áttanulmányozása és a gyakorlatban történő alkalmazása ellenére is: leánygyermekük született. Huba odalett! Ám, hogy a *képzelt magasság* fennmaradjon; a lánykát Huberta névre anyakönyvezték. A kislány felcseperedvén kifejezetten hálátlan volt a választásért. A következő szög 1989 nyarán csapódott a helyőrség alakulóterének epicentrumába. A szivárgó hírek szerint Pesten megint temetni készülnek, s ettől furcsa hullám gyűrűzött végig az irgalmatlan betontengeren. Az alakulótér kicsiny földje, a 60 cm vastag betonplacc, a poroszos sajka megremegett. A szextáns összevissza csalapált, a kijelölt kapaszkodók, igazodási pontok eltolódtak s mindezek azt sejtítették, hogy akár a hajóágyúk is elszabadulhatnak. A Parancsnoki Hídról sejtetések, sugallatok és jóslatok szivárogtak a fedélzetre, melyek lényege, hogy az eddigi lényeg - szolgáltatások, szolgálati lakások és egyéb juttatások - az „állomány jövője”: minimum kétesélyes. A még megszerezhető lakatlan szigetek birtoklásáért kitört az építkezési láz. „Itt az idő, most vagy soha!” A házépítésbe Zsoldosék is belefogtak. József ezt is tudta. Beton, fal, habarcs, gerendázat, úgy is, mint földem, stb. Munkahelyi kölcsön, OTP-kölcsön és Anyuka kölcsöne.

Mire a fészekrakók a kívülről vakolatlan, belülről festetlen lakásba beköltöztek, lejárt a GYES, GYED miegyéb. Tetézte a bajt, hogy a nyilvánosságra került adatok alapján: a nemzet halódik, népszaporulata csökken. Ezért (és ilyen módon) Ájrinkára, mint tanerőre sincs szükség. Ez méretében már inkább ácskapocs volt - a kovácsolt fajtából -, semmint koporsószög. Kiürült fogalmak bárányfelhőibe kapaszkodott, de az éjszaka és a hajnal közös alkuja felitta a felhőket. Így az is világossá vált, hogy az ország nem kér Für Lajos körkörös honvédelmi agyalmányából, ezért a kör közepét nem érintve a széleket bontásra ítélték. Erre a sorsra jutott Zsoldos József garnizonja is, miért is alig negyvenéves korában, fizetése meghagyása mellett nyugállományba helyezték. Keserű a nyugdíjasok szája íze! Egy élet munkája után számkivetve, pótlékok, jutalmak, ruhapénzek, tisztí étkezdék és helyőrségi klubok nívós bőségszaruja nélkül...! Csak így! Zsoldos József - a házépítést nem számolva - életében először került döntési helyzetbe. Politikai tisztí becsületére legyen mondva: a proletariátust választotta. Eladták a Wartburgot, beszüntette a borbélyműhely látogatását, belépett a Munkáspártba és elhelyezke-

dett az Autoteam nevezetű multinacionális céghez. Itt mérnöki precizitással suvikkolta egy-egy autó-modell sebességváltó gombját, ami valamikor egy Volvóban, Audiban csillan meg a mediterráneum kékjéből aláhulló napsugártól.

Ájrinka mély csalódással vette tudomásul, hogy férjura egy balek, aki pont ilyen történelmi helyzetben tette szívét a Munkáspárt oltárára. Ám József kérelhetetlen volt. Ájrinka egy lemondó sóhaj közepette könyvelte el, hogy minden asszony sorsa nehéz, de kommunista feleségének lenni a legnehezebb. A környéken lévő iskolaigazgatói irodák ajtaja sorra bezáródtak előtte. Vidéken, járásnyi területen belterjes a szakma. Mindenki ismer mindenkit. Többnyire úgy vélték, hogy Ájrinka vagy szolmizálni nem tud, vagy a periódusos rendszerben nem igazodik el. Neki a kettőnek együtt való tudását senki sem hitte el.

Felnőtt fiai inkább vitték a pénzt, mint hozták volna, így kedvenc italát, az ürmösbort is csak fizetéskörüli napokon fogyaszthatta. Számára az utcasarkon lévő kocsmában mindjobban csak a kommersz konyak és egy-egy pohár sör volt elérhető. Úgy érezte, az űrben lebeg. Az utcát is hanyagolja az önkormányzat, így olykor előfordult, hogy elcsúszott, elesett, még jó, hogy vannak irgalmas szomszédok, akik hazasegítették. Egy alkalommal, mikor töredezett körmeit egy pocstárból kiemelte; úgy érezte, hogy megőrül. Esőtől nedves haja hidegen tapadt forró homlokára. „Ez az! Az örület!” Este korán lefeküdt, másnap körmözködött és kicsinosította magát. Így utazott a közeli községbe, melynek vasútállomásától egy ugrásra, kies liget közepén kastély állt, mint a mesében, ahol sérült emberek bentlakásos intézménye működött.

A végtelenül egyforma napok után azon az estén Ájrínkának és Zsoldos Józsefnek újra született három boldog órája. Az intézmény alkalmazta a tanerőt. Került enni- és innivaló, mosoly és szerelem, és Anyuka is nevetett. Év múltával helyettesítése azonban lejárt. Távozásakor még örökbe fogadták Töhötömöt – aki Imre volt –, és a vele járó állami fejkvótát.

A rozsdás sörétlyukakkal megszórt autóbusz végre odaköhögött. Ájrinka, Zsoldos József, Kond, Tas és Töhötöm(Imre) egy fél lépést előreléptek. Árpád, Előd, Rajmu(O)nd és Hub(a)erta igazoltan távol. Zsoldos József kifizette a kopasz, szemüveges sofőrnek a jegyek árát, aki a gyászöltözék láttán visszautasította a jatott. Anyuka meg úgyis ingyen utazhatott.

A huzatos dombtetőn burjánzó temető kapuszlópai közt egy pillanatra önkéntelenül is megálltak. Gondolatban megpróbálták felülemelkedni és megfélemlíteni a mögöttük húsz méterre húzódó bitumencsíkról, amin gép-dinoszauruszok hordták-vitték a civilizáció szeméthegeit. Ezen a módon azt is tudomásul vették, hogy a kovácsoltvas kapuszárnyakat, az oszlopok felett valaha ívelő tévedést is: tényleg ellopták. E töredezett szakralitással zsebre tették utcai arcukat és beléptek. Zsoldos József Anyukát bal kézre vette, jobbát Ájrínkának kínálva haladtak előre, előre a sír felé, „Hol nemzet...” A Rigókertnek hívott magaslat „utolsó útján” haladva kétségek és tanácsalanságok keletkeztek.

- Nem, nem itt!
- Egy sorral lejjebb!
- Szerintem, egy egész *utcióval* lejjebb!
- Meg hátrébb!

E tétovaságok után megtalálták Apuka sírját, ahol a régen karcolt márványlap levélfüzérében boldog üdvöt lelt a moha. A véset magva: „Itt nyugszik K. Árpád”, dátumok, „Szívünkben örökké élssz!” Ősi „tájszólásban” írva.

Zsoldos József a szatyrot a mohás panel mellé helyezte, kezére vette munkavédelmi kesztyűjét, s a félkezes pajszerrel a fedlap alá szúrta. A belülről kikönnyített lap elvált évtizedes porágyától. Ájrinkát *megcsapta az elmúlás szaga* és pézsét kotort magának. József visszaengedte a lapot, és egy mélyebb, erőteljesebb emelést végzett, majd intett Töhötömnek, hogy az adódó részbe tegye bele a kínai style minőségű lábbelijét. Töhötöm fintorgott egy kicsit, de megtette. Zsoldos József aláfogott, és egy férfias levegővétellel a fedőlapot letolta a sírról.

- Hát itt nem nagyon van mit ásni - mondta leginkább az Úristennek, ahogy a horpadt, üreges belsőt meglátta. A szatyorból kivette Melírozott Anyukát és belepróbálta. Ránézvést így is jó lett volna, de hát mi van, ha eldől? Anyukát kivette, a gyalásóval kotort egy cserépyi gödröt, majd visszahelyezte. Ájrinka diszkrét szipogását hallotta, ezért még pepecselt a melír körbedúcolásával. Aztán kiegyenesedett és rájött, hogy elfelejtette a forгатókönyvét. Ott állt fekete öltönyben, citromsárga munkavédelmi kesztyűben, és egy villanásra eldönthetetlen volt, hogy t akarjon és aztán a beszéd, vagy fordítva. Valahonnan, a Csodaszarvas patája szántotta sztyeppéről üzenet érkezett. Munkavédelmi kesztyűjét a Pennys-szatyorba dobta, és bal belső zsebéből kivette az A4-es papírra írt gyászbeszédet. Tekintetét komoran, méltóságteljesen hordozta körbe az egybegyűlteken, meg a távolban púposodó hegyeken, majd belefogott.

- „Drága Anyuka! Úgy is, mint Anya és Mama! Te soha nem engedted, hogy Anyósomnak hívjalak, pedig ez a szó a nemes Anya szótöböl való, így igazán én csak felemelni szerettelek volna ez által. Sokat köszönhetek neked, mint mi valamennyien sokat köszönhetünk neked, hiszen véredből fakadóan új nemzetségek születtek e hazában, amely mindig csak egy kicsit később ismeri fel nagyjait, akkor, amikor már késő, amikor már csak emlékezünk, és emlékeznünk kell, hisz olyan nagyszerű asszony voltál! Sorsodat megosztottad velünk, s mi is megosztottuk mindenünket veled! Szerettünk téged, ahogyan mindenki szeretett, mert te egy különlegesen szeretetreméltó ember voltál. Mellénk álltál, mellettünk álltál, amikor építettük kis otthonunkat, bízattál bennünket, és mi hittük a szavadat! Erőt merítettünk belőled! Sosem szégyelltük, hogy csak egy postás felesége voltál, mert te ezen a gáton is felemelt fejjel álltál! Emlékezünk unokáidat szerető kézzel bíráló intézkedéseidre, melyek mind a jobb világba való hitet sugározták felénk is, a már-már felnőttekbe, de tudjuk, és akkor is tudtuk, hogy mi melletted csak gyermekek lehetünk! Lehattunk. Drága Anyuka, kedves Anyósom! Fájdalomtól megtört szívvel állunk sírhantod körül, és hisszük veled együtt, hogy életednek volt értelme, mint amiként mindennek van értelme, most és mindörökké az emberiség történelmében. Csókolunk téged, utoljára, és sosem feledkezünk meg rólad!”

- Köszönöm, Józsefem, ez szép volt! - mondta Ájrinka meghatottan, és gyorsan felitatta a könnycseppeket, nehogy árkot mosson a vakolatban.

Zsoldos József kihúzta magát, olyképpen, mint mikor az alakulótéren elindult az üvöltés: „Ezreeed! Vigyáááázz!”. Felvette a kesztyűt, és a borítást visszaszuszkolta. A pajszerrel addig-addig bakogtatta a lapot, míg a körbefutó porcsíkra nőtt mohafüzér pontosan össze nem zárt. Ájrinka a sírra helyezte az orgonacsokrot,

majd „egyperces néma tiszteletadás” után kicsiny tükrével ellenőrizte a sminkjét, aztán a kijárat felé vonultak.

Mivel az észak felől közlekedő járat sehogy sem állna meg, ezért „a kettessel” indultak dél felé, a központ irányába. Erről Zsoldos Józsefnek egy propagandaanyag jutott eszébe: „Mi a különbség a puha diktatúra és a szoft demokrácia között?” Pillanatnyilag az, hogy régen sűrűbben jártak a buszok, most csak reggeldélben-este, s akinek ez nem tetszik, az szóljon az ombucmanónak. Attól se változik meg semmi, de legalább minden marad a régiben. A soron lévő tethelyre gondolt, ami a temető és a központ között van félúton: a Pokol nevezetű italmérésre. Ateista meggyőződése ellenére is úgy gondolta, hogy valóság-közelibb lenne az elnevezés – akár délről északra, akár a temetőből a központba tart az emberiség –, ha a cégéren az lenne: Purgatórium.

A Pokolban – Dante teljes félreértelmezésével – a falak aljzattól a mennyezetig freskószzerűen telepíngálva. A rőt-vörös és kénköves alapfelületen villásszarvú ördögök, hordók („Eladó az egész világ!”), cédák, hamiskártyások, kerítők, s a világ e medencéjébe szorult léháik fintorognak, vigyorognak félfogúan, csúfondárosan. Van patás láb, nyílhegyben végződő hosszú szőrös farok, renyhe mell és hivalkodóan hegyes mellbimbó. S amely eszefogyott ember nem érti e pokolbéli előszoba látványát, annak képregényekhez hasonlatosan, szájából kunkorodó (mint Bacchus bőffenése) buborékokba foglalták a mondanivalót, ami nem mindig követi a magyar helyesírás szabályait.

A rendszeres önkormányzati segéllyel is ellátott pultos kislány, látva *kiöltözött* egykori tanárnőjét és férjét – szokástól eltérően –; asztalukhoz lépett.

– Mondja kedvesem! Van maguknak orosz pezsgőjük? – kérdezte Zsoldos József mosolygósan, már-már huncutul, hisz ő már tudja a tréfa végét.

– Csak Törleyt tartunk.

– Csak Törleyt? Hm. Micsoda világ, micsoda ízlés! – mondta József kissé lehangoltan. – Hát akkor hozzon egy üveg félédest, de hideg legyen, öt poharat és egy deci Martinit! A pénztárcánkat már úgylis eltemettük, legfeljebb itt maradunk takarítani! – és bemondásán zengő basszussal nevetett.

– Nem kellene így beszélned a Mamáról! – szólta Ájrinka visszafogottan.

– Édesem! A dolgok lényege attól mit sem változik, ha magát a dolgot más névvel illetjük, bár esetünkben a tartalom és a nyelvi forma tökéletes átfedésben van. Anyuka 78 éves korára ráncos és zsíros-kopott volt, mint egy ódivatú pénztárca. Egyfelől. Másfelől viszont tényleg a pénztárcánk volt, mert a nyugdíja nélkül már előntött volna bennünket a kapitalizmus bőségszarujából áradó nyomor, hogy finoman fogalmazzak. Még pár évet élhetett volna, mert az a 84 ezer forint jól jött nekünk! Most itt állunk, se Nagymama, se nyugdíj, csak a munkanélküliségre ítélt ifjúság.

– Mindent egybevéve; igazad van, édes Józsefem.

– Drágám! Ez a mi igazságunk!

BEDECS LÁSZLÓ

A „te” meg a világ

A megszólítás szerepe Marno János költészetében

A kötetait olvasva már régen feltűnt, milyen változatosan rendezi el Marno János egymáshoz képest a beszélőt és a beszéd tárgyát vagy épp célzottját, a megszólítottat, vagy épp a versben ök-ként megjelenő két személyt. A benyomásom mégis az volt, hogy a versek jelentős többségében jelen van egy közelebről meg nem nevezett „te”, a beszélő tehát hozzá szólva tölti meg tartalommal azt a világot, melynek az imént sorolt viszonyok egyben a keretét is adják. Megpróbálok erre a bizonyos „te”-re rákérdezni, szerepét és funkcióját megérteni, és valahogy megfelejteni, miért használja oly gyakran épp ezt a formulát Marno, mi az, amit nyer vele, és mi az, amit szeretne elkerülni. Miféle megszólítás van például egy ilyen helyen: „Tereld / a szót, vissza a csonthoz, tereld újfent / a kertre” – vajon az olvasóhoz beszél-e a szöveg, vagy az „én” vált ketté, azaz önmegszólításról van szó – esetleg van harmadik verzió is? És mi következik abból, ha az egyik vagy a másik válaszlehetőség mellett döntünk?

A legutóbbi Marno-köteteket ebből a szempontból újraolvasva azonban rá kellett jönnöm, hogy ez az erős benyomásom, ez az emlékem a versekről egy kicsit becsapott. Nem igaz ugyanis, hogy a szövegek többsége „én-te” típusú struktúrára épül, és pláne nem igaz, hogy nincs is Marno-vers a „te” nélkül, ahogy előzetesen gondoltam. A *fénytervezőben* ugyan még szinte kizárólagos ez a formula, de például a Nárcisz-versek már egyes szám harmadik személyben beszélnek tárgyukról és hősükről, például így: „Fényes / nappal fut a kertjébe Nárcisz, / fölfelé az Altábornagy utcán” vagy így: „Nárcisz lobog / mint a gyertya, mióta villanya kiment.” – és a Nárcisz-kötetben legalábbis épp az ilyen pozíciójú szövegek vannak többségben. De *A semmi esélye* címűben is legalább a versek harmadát teszik ki. Ezen kívül, elszórva, fel-feltűnik egy-egy én-vers is, kötetenként csupán három-négy, ami viszont eleve érdekessé teszi a jelenlétüket: merthogy miért pont ezek a versek íródtak úgy, ahogy – hiszen nyilván ezek is mondhatóak lennének a másik két szerkezet valamelyikében is? Pl.: „Pont nekem, miért pont nekem ne volna / kierjedésem. Szellemileg – nemcsak / anyagilag értem.” Vagy: „Megtorpanok, s aztán csakazért / is berontok a fészkerbe. / Álmomban se nagyon jártam erre még.” (*Hazatérés*) Ez utóbbira külön is felhívnám a figyelmet, mert úgy látom, az én-versek általában valami otthonos, intim, nagyon meghatározó, általában a gyerekkorból előkerülő élményhez kapcsolódnak. Mintha tehát az érzelmi közelség lenne itt a kulcs, a mélyebb érintettség. Hiszen több efféle versben jelenik meg az anya, vagy a nővér – és

az első szerelmes testi élmény is ebben a grammatikai szerkezetben beszélődik el a *16 múltam* és a *Sáskazal* című, nagyon impulzív versekben.

A Marno-költészetre egyébként is jellemző a naplószerű, egyes szám második és harmadik személyű megszólalás, a szójáték, az éles dikció, ami annak ellenére is zárt, sőt nem ritkán dallamos formákat eredményez, hogy csak ritkán lendíti ki egy-egy soron belüli rím. Marno poétikai kísérlete ugyanis alighanem abban áll, hogy az elsősorban (a korai) Pilinszkytól örökölt költészeti modellt továbbgondolva a verset a pusztá létezés okozta szorongásoktól való menekülés lehetséges útjaként állítsa be, azaz komolyan vegye – miközben önmagát mint a vers létrehozóját ironikusan szemlélje. Mintha olyasmit állítana mindezzel, hogy mivel a vers a legnagyobb dolog a világon, a vers az egyetlen esély az önmegértésre és a világ megértésére, ő maga, hiába a vers létrehozója, esendőségei miatt nem is kerülhet e nagyszerűség közelébe. Vagy a másik oldalról fogalmazva: nem szívesen játszik egy olyan csapatban, ahová már őt is beveszik. Ez a hasadtság eredményezi a Marno-költészet semmi mással össze nem téveszthető karakterét, miszerint a versek ugyan mély egzisztenciális problémákat szólaltatnak meg, lényegében az autentikus létezés lehetőségeire kérdeznek rá, de mielőtt a sorok megrendültségbe, netán pátoszba csúsznának, egy-egy szójáték, egy-egy vicc, egy-egy távolságtartó, önironikus gesztus visszatéríti a szöveget a földre. Ugyanezt a célt, az igazán súlyos tartalmak ellenpontozását – azaz végső soron védelmét – szolgálja például a hétköznapi rutinok felsorolása. Az olyanoké, mint az alvás és az ébredés, a fogmosás, a vizelés, a séták, a vásárlások a CBA-ban, vagy a MOM Parkban és egyebek, melyek körül a vers egy-egy pontján mégis váratlan feszültség születik, megsűrűsödik a szöveg, kitágul a vers, megcsillan a transzcendens, megtudhatunk valamit a lét titkaiból.

A súlyos tartalmak legsúlyosabbika azonban alighanem az utolsó előtti kötet címben is reflektált mozzanata: az önmagunk felé fordulás, önmagunk megismerésének vállalása. A mitológiai Narcissus, mint közismert, az önimádat névadójaként vonult be a kultúrtörténetbe, mivel miután tizenhat éves korában egy tó tükreben először pillantotta meg önmagát, beleszeretett saját tükörképébe, ami aztán a halált okozta. Az én és a te különvált, a néző és tükörképe két különböző személyt jelentett, azaz az én lehetőséget kapott arra, hogy saját magát mint másikat szemlélje. Marno metaforává növeli ezt a furcsa, egyszerűnek látszó, részleteiben mégis nehezen megfejthető történetet, miközben persze elgondolkodik azon is, mit jelenthet ez a nyilvánvalóan szimbolikus eseménysor. Mit jelenthet például az, hogy valaki még sosem látta önmagát? Mit jelent először megpillantani önmagunkat, és miért kell ehhez valamilyen külső segítség, vagy legalább egy eszköz – jelen esetben egy tó tükre és a napsütés? A versek tanulsága szerint a kulcs valahol a felnőtté válásban keresendő, hiszen a gyerek még nem tud különbséget tenni az én és a világ között, s pont azért nem, mert nem képes önmagát kívülről, tárgyként szemlélni. Marno épp azt mondja, a tükörbe nézés, azaz önmagunk megismerésének vágya azért jelent mindig is bátorságot, mert az a gyerekkorban még természetes egység felbomlásához vezethet, amit lehet akár a fokozatonként beköszönő halál egyik első szakaszának is tekinteni. Az éntudat kialakulása ugyanis saját gyengeségeink, esendőségünk és kiszolgáltatottságunk felismerését is jelenti – és alkalmasint ez vár ránk, ha Nárciszként a saját képünk kirajzolni *készülő* tükörbe tekin-

tünk. Ha próbáljuk magunkat önmagunktól távol helyezni. De Marno a kételyeket kivédve azt is megkérdezi, hogy vajon lehet-e önmagunk megismerésénél fontosabb küldetésünk.

Nézzük mindezt egy más perspektívából: az nem újdonság, hogy a költői szöveg elválaszthatatlan a szubjektumtól, függetlenül attól, hogy a beszélő próbálja-e elrejteni a beszéd alanyát. A líra dialogikussá tétele, a többféle módon, a versben keletkező szubjektum önmegosztó eljárásainak kidolgozása, illetve az önmagát a költői szövegben újraalkotni próbáló lírai én – mind-mind a Marno-költészet lényegéhez tartozik. Merthogy Marno János költészete egy alapjaiban alanyi költészet. Ezért gondolom, hogy azokban a beszédhelyzetekben is, ahol az én esetleg meg sem jelenik, az én szerepére érdemes koncentrálnunk, legyen az akár egyes szám második személlyel, akár egyes szám harmadik személlyel jelölve, netán a többes szám első személybe vonva. A versek egy önarckép kimunkálásának eszközei, csak hogy ez az önarckép eleve töredezett, nem integráns, tehát éppenséggel az én határainak módosításával küzd. Akár azon az áron is, hogy az én emiatt eljut a felbomlás küszöbéhez. Arra a pontra, ahol már én és te, én és ő, én és mi között nincs élesen meghúzható határ. És mivel a versben, a mindenkori versben az én egyben a beszélőt is jelenti, ennek a pozíciója bizonytalanodik el Marnonál, ettől pedig maga a szöveg, a jelentés is rejtettebbé válik.

Azt hiszem, innen érthető meg, Marno miért dacol a közkeletű Nácisz-értelmezéssel, melyben a narcisztikusság, az önszeretet egyértelműen negatív attitűd. Merthogy van közben még egy lépés, még egy fontos szempont. Marno ugyanis azért nevezheti idetartozó versei hősét Nácisznak, mert felismeri, hogy maga Nácisz talán nem is lehetett önszerető, hiszen nem tudhatta, hogy amit a tükörben lát, a saját képmása, azaz a tükörképét is valami másnak, rajta kívülinek gondolhatta. És ugyanígy: aki önmagát kezdi megfigyelni, aki saját működését próbálja megfejteni, az szükségképpen valami külsőt, számára még ismeretlent szeretne tisztán látni. Persze abban, hogy Marno épp Nácisznak nevezi kötetének hősét, a dac mellett az imént már emlegetett irónia is jelen van. Ez tehát megint kétirányú játék, mert minden negatív – történetesen az öngyűlöletig hajló, a kötetben gyakran reflektált – felhangja ellenére a Nácisz név utazik a kötetben büszkén versről versre, mégpedig pont azért, hogy Marno Nácisz történetén keresztül egy filozófiailag is megfogalmazható, a létezés elemi kérdéseit érintő problémához szólhasson hozzá. Konkrétan ahhoz, hogy bár Narcissus története is azzal kezdődött, hogy megjósolták neki, hosszú élet vár rá, ha nem ismeri meg tulajdon arcát, talán már a jós, a nagyhírű Theiresziász is feltette a kérdést neki, hogy vajon mit ér az élet, legyen az bármilyen hosszú, ha sosem nézhetünk önmagunkra, önmagunkba, a testünkre és a lelkünkbe. Pedig mintha a mai világ is azt kérné az embertől, MOM Parkostól, CBA-stól: szórakozz, fogyassz, ne törődj a problémáiddal, és akkor boldogan élhatsz, amíg meg nem halsz. Miközben azt is sugallja, hogy aki viszont szembenéz önmagával, az gyakran depresszívvé, kedvetlenné válik, azt maguk alá temetik a problémái. „Mitévő legyek.” – kérdi Marno *A felüljáró* című versben, furcsa módon kérdőjel nélkül, jelezve persze, hogy a valódi kérdés az, mit tegyünk, amíg egyáltalán élhetünk. Hogyan lehet a minden percében fenyegetett életbe értéket vinni, azaz a kimért éveket viszonylag normálisan leélni? Marno válasza erre az, hogy csakis a fenyegetettség tudatosításával, elfogadásával. Ahogy a *Tavaszi fásultság*

utolsó két sorában játszik a halálgondolat hétköznapiságával: „Konyhában míg sül a fasírt, / megásom a kertben a sírt.”

Mindebben van egy komoly újdonság is: *A fénytervező* című kötetben még a disszemináló nyelvi működés ellenére az integritását mégis megőrizni igyekvő nyelvi szubjektumot látjuk, a legutóbbi két kötetben (*Nárcisz készül, A semmi esélye*) azonban kifejezetten az én-szóródást, és az azt sürgető beszédmodot figyelhetjük meg. Merthogy Marno természetesen nem csupán a szövegek grammatikai struktúrájával jelzi az én határainak oldódását, hanem konkrét szöveghelyeken is kimondja ennek igényét, vagy épp megtörténtét. Gondoljunk csak az álmok egyre erősödő versbeli szerepére, vagy épp az emlékezés én-szimbolizáló eseményére (ezen belül azokra a helyekre, ahol az emlékezés már maga is emlékként jelenik meg – emlékszem, hogy tegnap a gyerekkoromra emlékeztem, de ezt ma nem szeretném megtenni – típusú játékra gondolok). Az álom és az emlékezés, de ideérthető még a „tudattalan” és más pszichoanalitikus terminusok használata, vagy az ezekre történő utalás is – szóval mindezekkel kapcsolatban épp az én egységének elbizonytalanodása a leggyakoribb élmény: Tényleg bennem vannak azok a vágyak vagy félelmek, melyek az álomban szerepeltek? Tényleg én voltam az a gyerek vagy az a fiatal, aki az emlékeimben megjelenik? – és hasonló nyugtalanító, ezekben a szituációkban óhatatlanul felbukkanó kérdésekre gondolok.

De mi másra gondolhatnánk például akkor, amikor én és te viszonyának tisztázatlanságát jelzik az olyan szokatlan, a hétköznapi használatukból visszafordított szókapcsolatok is, mint például a „terhemre vagyok”? (*A kutyanak mondd*). Mert nyilván csak akkor lehetek saját magam terhére, ha legalább alkalmanként más vagyok, mint önmagam. Egy másik példa: „leszámolhatnék magaddal, mint más-sal” (*Térdig Aranyban*) – ahol már nyelvtani hibát generál a személyek szétcsúsztatása, hiszen a „magam” visszaható névmás ebben a helyzetben így nem használható (helyesen az lenne: „leszámolhatnék veled” – tehát itt is az indokolja a megoldást, hogy a másik, a te, valójában én, az én-nek egy leszakadt vagy kivetített része, mása, hasonlata). Ugyanebben a versben, mely egyébként terjedelménél fogva eleve hangsúlyos, de a hely is azzá teszi, merthogy a *Nárcisz*-kötet elején olvasható, van még egy ehhez fogható, furcsa félmondat, mely úgy hangzik: „nem szólsz magadhoz”. Azon gondolkodom, lehet-e magunkhoz szólni? Szerintem nem, csak mindig valaki máshoz lehet – hiszen ha, úgymond, „magunkban beszélünk”, az valami mást jelent, mint a hétköznapi nyelvben nem létező „magunkhoz szólás”. Az én tehát ezekben a versekben látványosan mutatkozik idegennek saját maga számára, ami eleve a személyiség belső egységének hiányát vetíti előre – részben végletes osztottságát, részben mint üres helyet – ahol az én már, József Attilával szólva, csak egy „üres ház üres telken”.

Nagyon érdekesek azok a *kiszólások* is, amikor a „te”, avagy az „ő” jelenléte épp az írással kapcsolódik össze: ebben az esetben ugyanis a beszélő határozottan kívül helyezkedik a szövegen, azaz miközben látszólag átadja a szerző-szerepet a másinak, az átadás gesztusát magát is a szöveg részévé teszi, és ezzel visszaveszi azt. Világosabb lesz, ha egy példát is mondok: „Februárban, amikor / e sorokat írja, lopva, titkolva / maga előtt is a forrásait” (*Áramlás Árny-omlás*) – érezzük a helyzet abszurditását: a szöveg egy külső figuráról, egy megnevezetlen ő-ről beszél, aki épp annak a szövegnek a szerzője, amely valaki más nevében róla szól. A másik

példám a Nácisz-kötet végéről: „A lámpa kialszik, arcod megduzzad, / mint a medúza, melyet visszadobtak / hullámsírába. Vége Náciszodnak.” (*Fő a medúza*) – minthogy a vers a könyv végén van, a „Náciszod” érthető a könyv nevéként is, csakhogy akkor máris itt a kérdés: kié is ez a könyv? Ki mondja azt a versben megszólalva egy másik személynek, itt egy te-nek, hogy vége a könyvednek, melynek természetesen ez a vers is része? Az azonosítás és a különbségtétel itt sem egyszerű. Nézzük meg, más szöveghelyeken mindez hogyan válik lehetségessé, mit árul el a szöveg például az „én” és a „te”, a megszólító és a megszólított hasonlóságáról.

Már csak azért is jó, ha ezt megnézzük, mert a Nácisz-verseket behálózó motívus utalások és tematikus ismétlések rendszerében kitüntetett helyet foglal el a „hasonlóság” fogalma köré rendeződő. A Nácisz-figura magától értetődő sajátja, hogy nem lehet megismételni és utánozni, ő a maga tökéletességében egyedi és egyszeri, nem hasonlít senkire. Marno mégis a hasonlatot nevezi ki, paradox módon, annak a helynek, ahol a dolgok (szavak és emberek, de főleg emberek) önazonossága megvalósulhat. Ennek egy szép és összetett kifejeződése megint csak a *Térdig Aranyban* című versből: „volnál csak tiszta hasonlat, mint a víz”. (Az összetettség, ugye, annak köszönhető, hogy a tükörképe ugyan hasonlít Náciszra, ám ez a víz tükörre látható, ha a víz tiszta.) Megfigyelhető azonban az is, hogy Marno a hasonlatot gyakran a tautológiához közelíti, azaz az „én” és „te”, az „én” és az „ő” köteteken végighúzódnak a hasonlóság a verseket olvasva egyre inkább magától értetődővé válik. A hasonlat azonban nem azonosság, sőt, a *Pár* című szövegben egyenesen azt olvassuk: „a különbség a hasonlatban rejlik”. A szavak egybeesése önmagukkal, pontosabban a szavak jelentésének egybeesése a szavakkal a Marno-féle poétikában a hasonlatban történhet meg, de csak addig hihető, hogy ez valóban megtörténhet, amíg maga a hasonlat meg nem születik. Ebből a szempontból, és az eredeti kérdésfelvetés szempontjából kulcsfontosságú a *Hangját* című és kezdetű vers: „Hangját / kísértetiesre fogja – hiszen az / is: kísértetiesen hasonlít Náciszra. Köhög néha, majd hallgatózik. / Mintha egy kintrekedttel társalogna.” Megjegyzem, itt a Marno-féle etimologizáló, a szavak gyökeréig, forrásáig, alapjelentésig hatoló beszéd egy jellemző példáját is láthatjuk, melyben a szavak jelentése különféle használatának nyomaként, azaz múltbeliként tételeződik.

Az utolsó idézet újdonsága: már két „ő”-ről van szó! Van a megnevezetlen figura, aki hasonlít, és van Nácisz, akire hasonlít ez a valaki. A Nácisz-versek többségében ez a duplikáció nincs, ott a beszélő sokkal egyértelműbben olvasható Nácisz mögé. Az itt található játéknak azonban rögtön az okát is láthatjuk a „Mintha egy kintrekedttel társalogna.” mondatban, mely a kint és a bent Marnónál ugyan csak sokszor előkerülő, és mindig épp a személyiség határait rákérdező problémáját hozza elénk. Van valami bent, ami mintha kint lenne (és van a „macska” is – hallom valakitől, és igaza van!). Bár itt megint egy csomópontozott értünk, a szolipszizmusnak a kritikában gyakran előkerülő problémájához: „A világ tehát maradéktalanul / kint marad” – olvassuk például az *Unalmában* című versben mint lírai reflexiót erre a problémára. De azért is nevezem kulcsfontosságúnak ezt a verset, mert a hasonlóság, sőt az azonosíthatóság vonalán épp a különbségre mutat rá: „kísértetiesen hasonlítani” – ez Marnónál nem, vagy nem csak metaforikusan értendő: a kísérteties hasonlóság, az valami félelmetes, ijesztő, menekülésre okot adó

dolog. Miközben tehát a legutolsó két kötet azt sulykolja, hogy Nárccisz a beszélő alteregója, itt és még mondjuk azon a helyen, ahol azt olvassuk: „Nem vagyok / szerelmes Nárcciszba, sosem voltam az” (*Nem vagyok*) az elhatárolódás nagyon erős gesztusaival is találkozhatunk. Ugyanilyen erősek az utálat, illetve az önutálat szólamai, itt már csak példák: „Csakhogy ronda vagy te, s így aztán nincs senkid, / utolsó kutyád is elhányta magát” (*Bunuell*) „halálos undor fogja el önnön hangjától, / mielőtt felismerné” (*A vakság*) „A levegő megrohadt körülötte” (*Homlokát*)

A másik keresése vagy épp megteremtése azonban felvet még egy fontos kérdést: miért van egyáltalán szükség másakra? A kérdés azért is aktuális, mert a Marno-versekben a naplószerű elemekkel leírt élet-motívumok az önértelmezés egyik feltételeként kifejezetten az átél, sőt keresett magányt állítják. A versek beszélője, illetve a versekben megjelenő figura a legtöbbször egyedül van, éjdzőn bolyong a városban, elhagyott parkokban (leggyakrabban a Vérmezőn), netán kifejezetten szűkösnak és fénytelennek ábrázolt lakásában tesz-vesz, vagy épp feszeng a feltóduló gondolatok miatt. A *Búcsú* című versben a magány vágya és az egyedüllét kényelmetlensége jelenik meg: „Mélyebben belegondolva, mindig / is idegenkedett magától”.

Fontos azonban látnunk, hogy a magánynak mint témának ugyancsak vannak költészettörténeti hagyományai. Gondoljunk itt a Marno által is fordított Paul Celan híres, *Meridian* című esszéjére, melyben többek között azt is megemlíti, hogy nemcsak a költő, de a vers is magányos, társtalan, de míg a költő a verset, a vers az olvasót keresi. A celani képzetnek fontos része az út és az úton lét, miszerint a vers folyamatosan úton van a reménybeli olvasó felé, még ha legtöbbször nem is jöhet létre a találkozás. De Marno esetében ugyanez bizonyosan igaz a másik relációban is: a költő úton van a vers felé, azaz ha az élet legfontosabb célja a vers(írás), és a vershez magány kell, akkor az élet autentikus formája a magány. De ha a vers megszületne, tehát létrejönne egy másik, a magány megszűnne, és ezzel épp a költészet lehetősége szűnne meg. De a logikai játék akár visszafelé is értelmezhető, azaz ha az ember magányos, de mégis teljes életre vágyik, a verset kell társául fogadnia. Az úton lét pedig kicsiben, de folyamatosan jelen van épp az imént emlegetett éjszakai séták leírásakor – az éj, a sötét, a fenyegetettség pedig mintha a helyes út megtalálásának bizonytalanságát is jelezné.

Hadd hozzak két konkrét példát a vers és a költő magányának, kivetettségének kötetbeli megjelenésére. A „Nárccisz hajlik / a vers fölé, mely hajléka lehetne” (*Nárccisz hajlik*) a „Költőien lakozik az ember” heideggeri-hölderlini igazságát juttatja eszünkbe. De mielőtt mélyebben belegondolhatnánk a kapcsolat felfedezésének következményeibe, Marno leírja a „Költőiben lakozik az ember” sort is (*Árnyomlás*), hogy mindebben megint csak a Marno-költészet egyik legfontosabb gesztusát érhessük tetten, a kétirányú játékot, azaz a végtelen komolyságot és az éles iróniát. Mert vajon lehet-e, kell-e az utóbbi, valóban ötletes mondatnak mélyebb jelentését keresnünk? Vajon az a költészet, mely önmagát látszólag komolyan veszi, azaz egzisztenciális kérdésekről próbál súlyos állításokat tenni, egy efféle kijelentésben is elrejt-e valamilyen mély, továbbgondolásra érdemes jelentést, vagy itt csupán szójátékról, a közismert tétel kifigurázásáról van-e szó, melynek éppenséggel épp az lenne az értelme, hogy felhívja az efféle mélyen filozofikus mondatok, mint régi varázsigeék használhatatlanságára a figyelmet? Nem könnyű ezt eldönteni, de te-

gyünk egy próbát: mit jelenthet a „költözőben lakozik az ember” sor? Talán azt, hogy a költözés, az új és új környezet keresése és felfedezése, a kiszakadás és a beilleszkedés ritmusa – szemben a változatlan biztonságával és unalmával – adhat az embernek kulcsot önmagához? Lehetne ebben valami, ha mindezt nem egy olyan beszélő mondaná, aki közben azzal is eldicsekszik, hogy a Márvány utcai otthona évtizedek óta biztos menedékül szolgál számára. Mégis, az ő változata a mai kontextusban érthetőbbnek, fontosabbnak, relevánsabbnak tűnik, mit az eredeti.

Marno János tehát „a tréfát nem túlságosan félretolva” beszél a nehezen viselhető, fullasztó, sőt néha tűrhetetlen létről, melyben bizony kevés örömforrás fakad (az is leginkább a nyelvből ered). Ennek okait elsősorban a gyermekkori traumákban és részben a már ezekből fakadó szerelmi csalódásokban keresi, és egészen odáig megy, hogy „egy életre elrontott” gyerekekről beszéljen, és az életben Nár-ciszként önmagát kereső, sérelmekkel és gátlásokkal teli figura gyerekkorát is félelmekkel, megaláztatásokkal és szenvedésekkel telinek írja le. Amennyiben pedig a Marno-versekben az önmegszólítás (mely sok esetben valójában önfelszólítás) eseteit nem csupán a te alakzatának pragmatikai megjelenéseként értelmezzük, hanem szövegszerű szerveződésként, akkor azt mondhatjuk, hogy a Marno-versben az önmegszólítás egy különös válfajával találkozhatunk, amikor is az én osztottsága mintegy behatol a megnyilatkozás szerkezetébe, és számos alkalommal önmagát is tematizálja. A mindenkori másik megjelenítésével a beszélő szabadságot kap: érzelmeiről, fájdalmairól, önsajnálatáról, vagy épp önutálatáról sokkal árnyaltabban és nyíltabban tud beszélni. Az önmegszólító alakzatok magától értetődően idézik meg József Attila kései költészetét, és mindezzel a létösszegző versek hangulatát és súlyát. Harmadrészt: az önmegszólítás és a harmadik személyű alakokhoz szólás az én szintjén is regisztrálja az izolációt, és ennek retorikai kifejezése is lehetőséget teremt.

HORVÁTH KORNÉLIA

„Magyarázatok”

Dante Alighieri, Szabó Lőrinc, Petri György¹

„...az legalább olyan rossz, ha az ember
önmaga epigonja, mintha másé volna.”²

(Petri György)

Amikor a tanulmány címében egy talán erőteljesnek tűnő kronológiai ugrással Petrit Szabó Lőrincen keresztül Dantéval kapcsoltam össze, elsősorban arra a hagyományvonalra gondoltam, amelyet Dante részéről a *Vita Nuova*, a magyar szerző esetében pedig annak első kötete, az 1971-es *Magyarázatok M. számára*, illetve a benne foglalt versekhez írt későbbi szerzői kommentárok képviselnek. E tradícióvonulatba természetesen más alkotókat is be lehet léptetni, különösen azt a Szabó Lőrincet, aki *Vers és valóság* címmel valamennyi költeményének szövegmagyarázatát elkészítette, s e tekintetben egyedülállót alkotott a magyar líra történetében. Szabó Lőrinc említése Petri kapcsán ugyanakkor azért is indokolt, mert mikor az utóbbinak a *Magyarázatok M. számára* kötet verseihez írt kommentárjai – *Magyarázatok P. M. számára* címmel – a *Holmi* 2007/4. számában napvilágot láttak, a hozzájuk fűzött szerkesztőségi jegyzet éppen a *Vers és valóság* 1990-es megjelenésében vélte fölfedezni a Petri számára a kommentárok írását illetően meghatározó motiváló tényezőt.³

Nem feledkezhetünk meg azonban Petrinek az egyik vele készített interjúban mondott szavairól, melyek szerint első verseskötetét már a kezdetekkor Dante művének hatása alatt, s szándékoltan annak mintájára kívánta megírni: „Akkoriban olvastam Dante *La vita nuováját*,⁴ ezeket a kommentárokkal ellátott verseket, és tulajdonképpen a *Magyarázatok*...-at úgy kezdtem el írni, hogy egy egységes mű lesz, versek filozófiai kommentárokkal, egy vers, egy kommentár, és így tovább. Később aztán kiderült, hogy *annyiban valóban lírikus alkat vagyok, hogy nem tudok nagy kompozícióban gondolkodni*, de nyilvánvaló az egyetemi évek hatása ezeken a verseken. Nekem filozófiai problémák váltak életproblémákká, illetve élményekké.”⁵ [Kiem. H. K.] Másfelől Szabó Lőrinc a *Kiadatlan verssorozathoz* írt kommentárjaiban egyéb irodalmi példái mellett Dante Beatricéjét is említi,⁶ a magyar és az olasz szerző közötti párhuzamot pedig a neves Szabó Lőrinc-kutató, Kabdebó Lóránt „egy élet szexuális és poétikai tapasztalatainak összegzéseként” határozza meg.⁷

Úgy vélem, érdemes összevetni az említett három alkotást, mivel ezek ugyanazt a műfajt látszanak megvalósítani. E sajátos műfaji-szövegformai konstrukció egyik lényeges ismérve a meghatározó szerelmi tematika, mely a versek nagy részét irányítja, s ami ezáltal a kommentároknak is elengedhetetlen része lesz. Ám a műfaj valóban konstitutív elemét a lírai versek prózai formájú szerzői szövegmagyarázata

jelent, ahol a kétfajta beszédmód és szövegtípus együttállása egy sajátos szerzői *élettörténetet* rajzol ki a szó ricœuri értelmében, amely szerint önmagunk történetét kizárólag nyelvi közvetítéssel, az elbeszélő funkció révén alkothatjuk meg. A művekben (meg)formálódó szerzői identitás annyiban is megfeleltethető a Ricœur-féle narratív azonosság fogalmának, hogy mindhárom esetben hangsúlyosan az *olvasás* aktusán, illetve aktusain keresztüli elsajátításról van szó, hiszen mindegyik szerző *tulajdon költeményeit olvasva* dolgozza ki a maga prózai én-narratíváját.⁸ A magyarázat megalkotása így minden esetben a temporális távolság leküzdésére irányuló kísérletként működik: a versek kontextusát kibontó prózai szövegek nemcsak Szabó Lőrinc és Petri, de Dante esetében is jó néhány évvel vagy évtizeddel a költemények megírása *után* keletkeztek (Szabó Lőrinc 1955-től haláláig írta kommentárjait; Petri feltételezhetően 1992-ben fogott hozzá az 1971-es *Magyarázatok M. számára* című kötetének versmagyarázataihoz, s tervei szerint minden költeménye sorra került volna, Dante pedig magukon a lírai szövegeken 10 éven keresztül dolgozott, míg a keletkezésüket ismertető elbeszélés még később készült el, mikor a szerző már a „nagy”, verses formában írt epikus – egyes értelmezői szerint határozottan *regényszerű*⁹ – művére, az *Isteni Színjátékra* készült.).¹⁰ A létrejövő élettörténeti narratíva azonban, épp a kétféle, időben is szétszakított beszédmód kontaminációja következtében egyik esetben sem képes egy egységes szerzői/beszélői önonazonosság felépítésére, hanem evidens módon *kettősségekre épülő, végérvényesen és megnyugtatóan sosem azonosítható identitást* rajzol ki.

Látható, hogy ez a sajátos műfaj különleges erővel veti föl élet és irodalom, valóság és költészet (jakobsoni kifejezéssel a referenciális és poétikai funkció) viszonyának, s ebből következően a szerzői én identifikálhatóságának kérdését. Meglátásom szerint ez a kérdés Dante műve kapcsán artikulálódik a legerőteljesebben. S itt most nem elsősorban a Beatrice személyének azonosíthatóságára, illetve referencializálhatóságára vonatkozó esetleges problémára gondolok (élő személy volt-e, valóban szerette-e őt, illetve *őt* szerette-e Dante, vagy minden csak a szerzői imagináció eredménye, s Beatrice maga lenne a tiszta „idea”, az „idea-világ”, „a minden földiségtől megtisztulni vágyó lélek aspirációjának angyali képben” való rögzítése, s a hozzá kapcsolódó szerelemnek nevezett érzés „valami nagy szellemi szenvedély az intellektuális, a plátóni Erósz” fajtájából?),¹¹ még csak nem is azért állítom ezt, mintha Dante direkt módon exponálta volna költészet és valóság dilemmáját. Ellenkezőleg, Dante a lírai és a prózai szövegrészek egy kompozícióba történő összedolgozásával mintegy beszédesen elhallgatja a fenti kettősséget, amelynek feszültsége az egy szövegtörzson belüli egymásra-vonatkozás következtében csak felerősödik, s ez a kettős hatás feltehetően a dantei fikció egyik fő intenciója. Egyszerűen arról van szó, hogy a *Vita Nuova* prózai szövegrészei önmagukban is két műfajt és funkciót valósítanak meg: a prozimetrium műfaját reaktiváló dantei autokomentárokat, amelyek elsődlegesen a költemények felosztását (*divisione*) tárgyalják (nem véletlen, hogy Kelemen János a *Vita Nuova* kapcsán hangsúlyozza a metanyelv jelentőségét),¹² valamint a Dante-narrátor elbeszélését, aki saját verses lírai szövegei alapján egy fiktív történetet, egy a szó *irodalmi értelmében vett önéletrajzot* alkot. Mindezekből két alapvető különbség körvonalazható a két magyar költő szerzeményei és a középkori olasz szerző műve kapcsán: Danténál a versek és prózai „magyarázataik” nem kettős, hanem triadikus szerkezetet képeznek,

amennyiben a dantei szöveg a lírai költészet, a narratív próza és az ugyancsak narratív kommentár hármasságából épül föl, míg a két magyar szerző esetében a prózai szövegek a kommentár (néha az értelmezés) funkcióját töltik be, de minden törekvésük ellenére sem rajzolnak ki egy egységes fiktív szerzői élettörténetet. Mindez leginkább onnan látható be, hogy Szabó Lőrinc és Petri esetében a prózai magyarázatok *nem alkotnak a versekkel közös szövegegységet* (nem véletlen, hogy publikációjuk a kommentárok elkészülte után is szeparált maradt), így náluk nem valósul meg az a nagyívű szövegkompozíció, ami a *Vita Nuova* célja volt, s ami az *Isteni Színjáték* mint verses narratíva vagy verses „regény” előkészületeként fogható fel.

Dante esetében tehát nem csupán egy vers + prózai kommentár alapszerkezetre épülő, s egy költői élettörténet-konstrukció létrehozására irányuló kísérletről beszélhetünk, hanem olyan kompozicionális és műfaji innovációról,¹³ amelyet Petrinek saját bevallása szerint lírai alkata miatt 1971-ben nem sikerült megalkotnia (s talán azért sem, mert eleinte nem ismerte föl a Dante-mű valódi, egységes műfaját, másképpen fogalmazva azt, hogy az *Isteni Színjáték* nem írható le a „versek filozófiai kommentárokkal” megjelöléssel),¹⁴ s amelyre később már, akárcsak Szabó Lőrinc, nem is törekedett. Mindez egy olyan technikainak tűnő részlet felől is belátható, hogy a két magyar költő nem saját maga írta, hanem *diktálta* versmagyarázatait.

Másfelől úgy gondolom, Dante művének prózai szövegrészeit nem is nevezhetjük kommentároknak, talán még magyarázatoknak sem, mert azok nem alárendeltjei a költeményeknek, hanem *egy egységes történet és szöveg részei*: Bahtyin kifejezésével élve, Danténál a prózai „betétek” nemcsak ábrázoló, hanem ábrázolt szóként is viselkednek,¹⁵ szemben a másik két szerző prózájával, ahol a „magyarázatok” nem, vagy csak igen csekély mértékben válnak az ábrázolás tárgyává (mondhatni szépirodalmi szöveggé), mivel funkciójuk a versek – változó aspektusokból történő – megvilágításában merül ki.

Különböző tehát a „magyarázat” funkciója és működése a három esetben. Danténál, bár a narratív prózai szövegrészek először mindig a verset kiváltó eseményt részletezik (ez lehet egy találkozás, Beatrice üdvözlő szava, mások vélekedése a dantei elbeszélő-hősről, valakinek a halála, valamint sokszor egy álom vagy vízió), ez az esemény és annak kontextusa olyannyira általános és eltávolított, hogy nyilvánvaló a fikcionált mivolta.¹⁶ Ezzel szemben a két magyar költő kommentárjaiban sokkal inkább a versek „hagyományos értelemben vett” keletkezéstörténetének bemutatásával találkozunk: Szabó Lőrinc „megfigyeléseiben” az irodalmi-közéleti kapcsolatok megvilágítása és a költemények szövegére vonatkozó reflexiók mellett a legerőteljesebbek a személyes biográfiai és keletkezéstörténeti magyarázatok (különös tekintettel az „empirikus” szerző szerelmi viszonyaira, érzéseire és percepcióira),¹⁷ míg Petri esetében az életrajzi mozzanatok fölött a szövegekhez fűzött filozófiai magyarázatok és a szövegek nyelvi-poétikai sajátosságaira irányuló „szakmai” reflexiók dominálnak.¹⁸ Szabó Lőrinc tehát a kommentárok irányultságával mintegy kétpólusú oppozícióba állítja költészet és élet, ahogy a címben nevezi, „vers és valóság” viszonyát, míg Petrinél a prózai szövegekben jóval erőteljesebb a versek *irodalmi* (retorikai, verstani, tropológiai) és *egzisztenciálfilozófiai* elemzésére irányuló tendencia, amelyhez képest az életrajzi alapú jelentésadás másodlagos és esetleges szerepet tölt be.

Közös vonás ugyanakkor, hogy a prózai magyarázatokban mindhárom szerzőnél helyet kap a versekre vonatkozó *poétikai reflexió*: Szabó Lőrincnél ez egyes metaforák megfejtésében, a vers esztétikai minőségének vagy sajátosságának kiemelésében és más saját költeményeivel mutatott hasonlóságokra való utalásokban érhető tetten,¹⁹ Danténál az előadott vers – számos esetben autopoétikus megjegyzésektől sem mentes – kompozicionális elemzésében (a megszólalás irányultságának és tárgyának változásai szerint Dante különböző szakaszokra osztja fel saját lírai verseit),²⁰ míg Petrinél kifejezetten olyan költői-nyelvi megoldások analízisében, mint az állítmány szintaktikai kétértelműsége, az enjambement szemantikai szerepe,²¹ a rímszerkezetbeli változások hatásmechanizmusa, a rím hangzásának, grammatikájának és szemantikájának összefüggései,²² a poétikus és apoétikus témák viszonya, vagy a ritmus és a versmelódia értelemképző lehetősége.

A Petri-féle kommentárok határozott poétikai irányultsága Petri prózai szövegét és a *Magyarázatok M. számára* című kötetet meglátásom szerint erőteljesebben köti Dante művéhez, mint a költészet és valóság viszonyának Szabó Lőrinc-i reprezentációjához.²³ A *Vita Nuova* – a szöveg tradicionális, azaz nem az újabb, Gorni-féle tagolás szerint, mely harmincegy fejezetre osztja a Dante-művet – negyvenkét számított fejezetből épül fel, ezek közül tizenhárom csak prózai szöveget tartalmaz. A többi rész felépítése hármasság tagolású: a dantei narrátor először a verset kiváltó okot beszéli el, aztán közli a versszöveget, végül a téma- és a beszédírányultság szempontjai alapján szerkezetileg elemzi a költeményt.²⁴ S hogy a kompozíció retorikája mennyire fontos Dante számára, azt az *egész mű felépítése* is mutatja: Beatrice halálát (XXIX. és XXX. fejezet) követően a XXXI. részben az említett *önéletrajzi jellegű próza – versszöveg – kompozicionális elemzés* triadikus elrendezése megváltozik: innen-től kezdve a prózai keletkezéstörténetet a vers elemző felosztása követi Danténál, míg a költemény szövegközlésére ettől fogva mindig a fejezet végén kerül sor. *A változást maga a dantei beszélő explicálja, s jelzi annak intencionált következetességét is*: „S hogy az ének a végén még özvegyebbnek hasson, felosztom, mielőtt idézném; s ezentúl már ezt a módot fogom követni.”²⁵ Innen-től fogva a beszélő több alkalommal szándékoltan elhagyja vagy csak vázlatosan rögzíti a vers tagoló magyarázatát, kijelentve, hogy a költemény „értelme éppen elég világos.”²⁶ Ez a váltás a verses forma hangsúlyossá tételeként, domináns pozícióba emeléseként, s közvetve a *Commediára* való előreutalásként értelmezhető, amit a könyv vége nyilvánvalóan megerősít.²⁷ Mindez újfent kiemeli a *Vita Nuova* konstruált és fikcionális mivoltát.²⁸

Itt nincs mód érdemben kitérni a *Vita Nuova* rendkívül izgalmas és kifejezetten modernnek ható poétikai vonásaira, ezért csak néhány olyan jellegzetességét említem meg, amelyek kapcsolatba hozhatók Petri korai költészetével. Ezzel összefüggésben elsődlegesen Petrinek a neoplatonista filozófiai és lírai hagyományhoz való viszonyára utalnék, ami határozottan kettős arculatúnak mutatkozik: e tradíció egyfelől mint a vágy és a vonzódás tárgya, illetve mint hatás vitathatatlanul jelen van mind Petri lírai szövegeiben (pl. „Miért nem lehettem régi költő? / Nem volna kérdés, hogy szeretlek-e” *A szerelmi költészet nehézségeiről*ben, illetve jó példa erre a *Csak egy személy* szövegének egésze, mely verset Petri maga az olasz „bel canto” ösztönzéseként s megvalósulásaként jellemzi),²⁹ mind a kommentárokból s az interjúkból.³⁰ A jelzett lírai-bölcséleti tradíció ugyanakkor rendre az elhatárolódás gesztusát s a hagyomány nyelvi iróniáját váltja ki mindhárom említett műfajban.

Ez a kettős viszonyulás a dantei kompozicionális retorika és narratívateremtő filozófiai világlátás Petri-féle recepciójában is megmutatkozik: „Amikor én a *Magyarázatok...*-at írtam, akkor én még nagy filozófiában, nagy elméletben gondolkodtam, azután rájöttem, hogy ilyen nincs. Nincs semmiféle összefogó elmélet, vannak a szaktudományok, a módszertani problémák, ezekkel lehet foglalkozni. Ez költőileg nyilvánvalóan azt jelentette, hogy feladtam a magyarázat adására való igényemet, így bizonyos értelemben maradt az élet pillanatainak a rögzítése, és nem tartottam igényt arra, hogy behelyezzem valami nagy keretbe, világképbe.”³¹ Ezt a Petri-állítást azonban fenntartásokkal kell fogadnunk: lehet, hogy Petri szándéka szerint valóban „feladta” a bölcséleti magyarázat lehetőségét, ám aligha számolt le egy „poétikai magyarázat”, vagy inkább értelmezés lehetőségével: egy ilyen feltevésnek nagymértékben ellentmond lírai életművének megkomponáltsága (elegendő itt az első kötet első, *Reggel* című versére és az utolsó kötet *Már reggel van* című záródarabjára utalni, hogy felfedezzük a költői pálya megkonstruálásának poétikai gesztusát). Továbbá Petri jóval későbbi költeményei sem írhatók le „az élet pillanatainak rögzítéseként”, vagyis ennél az önminősítésnél a szerző filozófiai és költői (poétikai) megfontolásai alighanem keverednek. Amennyiben nem poétikai, s nem is fogalmi, hanem hermeneutikai aspektusból vizsgáljuk a Petri-féle *magyarázat* fogalmát, legalább kétféle jelentéslehetőséget tárhatunk fel: részint a ’megfejtés’ értelmű magyarázatot, amely a gondolkodás, s még inkább a költészet működése („logikája”, lásd József Attila) felől nézve kevésbé tűnik tarthatónak, másfelől a hermeneutikai értelemben vett ’értelmezés’ jelentését, amely bár tisztában van a megértés totális betetőzésének lehetetlenségével, mégis folytonosan él a reflexió, a parafrázis (vö. *Körülírt zuhanás*) interpretatív eljárásaival. Másfelől feltételezhető, hogy Petri mint költő bizvást észlelhette a *magyarázat* szó latin (*explanatio* mint ’egy terv, egy adottság kibontása’) és magyar (*magyaráz*, tehát ’magyarul beszél, a magyar nyelvet használja, magyarul érthetővé teszi’) szemantikája közötti különbséget, mely a fogalom magyar nyelvű „elgondolásmódját”³² a nyelv kitüntetett szerepe okán inkább az értelmezés, az interpretáció aktusa felől engedi megközelíteni. S amennyiben kifejezetten a költészetről mondott szavait tekintjük, azok Petrit a forma mint konstrukció és mint költői mesterség iránti elkötelezettsége okán inkább „régii”, ha tetszik, „konzervatív” költőnek mutatják: „Fellazultak a szakmai kritériumok, elfelejtődött, hogy az ars nemcsak művészetet, hanem mesterséget is jelent, pedig a locsogásnak egy dolog vethet gátat csupán, a forma.”³³

Ami a Petri-féle irónia és olykor groteszk távolságtartás ellenére is dantei alapokra megy vissza, az a *szerelmi téma és a nyelv evidens egymásrautaltsága*, a szerelem és az *anyanyelv mint „köznyelv”* szétválaszthatatlansága a költészetben. Dante ezt a *Vita Nuova* egy szinte irodalom- és nyelvelméleti értékű passzusában ekképp fejti ki: „Mindenek megértéséhez – ha ugyan nem felesleges itt a magyarázat [vö. a magyarázat érvénytelenségének körülírásával Petri első verseskötetében]³⁴ – először is tudni kell, hogy a hajdani költők Ámorról nem köznyelven énekeltek; ellenben énekelt róla némely költő latinul; tehát nálunk [...] nem köznépi, hanem tudós költők tárgyaltak erről a dologról. S nem is sok esztendő telt el azóta, hogy ezek a köznépi költők először bukkantak fel, s azóta köznyelven rímet írni annyi, mint latinul verset írni, különféle mérték szerint. [...] Az elsőt, aki köznyelvű költőként kezdett verselni, az indította, hogy szavait hölgyével, akinek keserves volt latin

versekkel bajlódnia, meg akarta értetni. Ez pedig azok ellen szól, akik másról is rímelnék, mint szerelmi tárgyról, amikor való, hogy a költészetnek ezt a módját eredetileg azért fedezték fel, hogy segítségével Ámorról énekeljenek.”³⁵ Petri kapcsán a szerelem és költészet egymást-feltételezettsége vonatkozásában itt talán elegendő a híres parafrázisra, a Pilinszky-féle „A költészet nem tűri az alapok bonyolultságát” formula helyébe illesztett „A szerelem nem tűri az alapok bonyolultságát” (A szerelmi költészet nehézségeiről) mondatra hivatkozni, s jelezni a középkori misztikus (neoplatonista gyökerű) irodalom meghatározó jelentőségét Pilinszky vonatkozásában.

További párhuzamok helyett álljon itt Petri György *A költészetéről* című verse,³⁶ mely közvetve a dantei inspirációhoz való viszonyáról is tudósít:

A költészetéről

Mikor helyzetek és gondolatok
világosan egymásra utalnak,
de anélkül, hogy vissza lehetne
vezetni egyiket a másikára:

s ha szó sincs
következtetésről, se szükségszerűségről,
mint fák a gyökerükre
mégis úgy utal
egyik a másikára

– megfoghatatlanul:
akkor a költészet elérte célját.

Jegyzetek

- ¹ A tanulmány az OTKA PD 76152 számú pályázati kutatás (*A magyar versek tradíciója és a kortárs magyar líra*) keretében készült.
- ² Szállóigévé lenni, az a legjobb dolog. In: PETRI György *Összegyűjtött Munkái III.* Budapest: Magvető, 2005, 230.
- ³ „Holmi, 2007/4. Az első közleményhez a szerkesztőség ezt a jegyzetet fűzte: »1990-ben jelent meg a *Vers és valóság* című kétkötetes gyűjtemény, amelyben Szabó Lőrinc verséről versre haladva egész költői életművét ellátta – elsősorban a versek keletkezéstörténetét megvilágító – kommentárokkal. Alighanem ez ösztönözte Petri Györgyöt, amikor – élettársa, Pap Mária emlékezete szerint 1992-ben – nekilátott, hogy le-diktálja neki, amit a verseiről fontosnak tartott elmondani. Ő is úgy tervezte, hogy minden versét sorra veszi. A kommentárok terjedelme egyre nőtt, de a munka az első kötet első ciklusának utolsó verse előtt elakadt. Az alábbiakban a teljes elkészült anyagot közreadjuk. Jegyzeteket nem fűzünk hozzá, a tárgyi pontatlanságokat nem javítottuk, a személyes utalások magyarázata kiolvasható számunk egyéb írásaiból. A címet mi adtuk.« Később a számítógépből előkerült a korábbi, gépelt anyag folytatása, további hét vers önelemzése, az első kötet sorrendjében haladva.” PETRI György, [*Magyarázatok P. M. számára*]. In: PETRI György *Összegyűjtött Munkái IV.* Budapest: Magvető, 2007, 680.

- ⁴ Megjegyzendő, hogy az olasz cím előtt nem minden kiadásban szerepel a *La* névelő. Vö. például ALIGHIERI, Dante, *Vita Nuova*. Introd. Di Giorgio PETROCCHI, commento di Marcello CICCUTO. Milano: Rizzoli, 1984. Ennek megfelelően a Dante-kutatók nagyobbik része csak „*Vita Nuova*”-ként emlegeti a művet (pl. Domenico DE ROBERTIS, *Introduzione a Dante Alighieri*. In: *Vita Nuova*. Milano: Rizzoli, 1994⁵, 39-41; FERRUCCI, Franco, *Il libro del desiderio*. Milano: Leonardo, 1990; CORTI, Maria, *Percorsi dell'invenzione. Il linguaggio poetico di Dante*. Torino: Einaudi, 1993, 39-42.); KELEMEN János, *Dante commentatore di se stesso*. In: Quaderni danteschi [Periodico della Società Dantesca Ungherese], 1/2010, N. 6, 1-20.). A Dante-mű egyik legújabb olasz értelmező-filológusa pedig a diftongus nélküli címet tekinti autentikusnak („anche se ha avuto corso la dizione *Vita Nuova*, col dittongo, é *Vita Nova* il titolo autentico, come attestano in maniera esplicita il codice Martelli 12, il più antico e vicino per assetto all'originale dantesco, e il manoscritto Toledano 104.6, di mano del Boccaccio.” Vö. GORNI, Guglielmo, *La Vita Nova di Dante Alighieri – 1. Il titolo*. Vö. http://www.italica.rai.it/index.php?categoria=libri&scheda=dante_il_titolo
- ⁵ Szállóigévé lenni, az a legjobb dolog, i. m., 224.
- ⁶ „[...] Dante Beatricéje, a tisztos, többgyermekes családjának, a *Vita Nuova* szerelmes verseinek, és őt [Dantét] a paradicsomba kalauzoló alakja – bár élt, mégis csak – képzeletbeli eszmény.” SZABÓ Lőrinc, *Vers és valóság. Bizalmas adatok és megfigyelések*. Szövegmond. és jegyz. Szabó Lőrinc Kutatóhely, vez. KABDEBŐ Lóránt. Budapest: Osiris, 2001, 280.
- ⁷ KABDEBŐ Lóránt, *Utószó*. In: SZABÓ Lőrinc, *Vers és valóság. Bizalmas adatok és megfigyelések, i. m.*, 358.
- ⁸ Vö. RICOEUR, Paul, *Az én és a narratív azonosság* (ford. SEREGI Tamás) In: LÁSZLÓ János, THOMKA Beáta (szerk.): *Narratívák 5*. Budapest: Kijárat, 2001, 15-26., különösen 15., ill. 23-26.
- ⁹ Vö. pl. HOFFMANN Béla, *Benedetto Croce e l'Ulisse dantesco* In: UŐ, *La parola poetica. Teoria letteraria e letteratura italiana*, Università degli Studi di Udine. Udine – Szombathely: Berzsenyi Dániel Főiskola, 2005, 24-46, különösen 36-46.
- ¹⁰ Vö. KABDEBŐ, i. m., 357., Szállóigévé lenni, az a legjobb dolog, i. m., 230, FÜLEP Lajos, *A Vita Nuova és a mai olvasó*. In: DANTE, *Az új élet* [Kétnyelvű remekművek]. Szerk. HALÁSZ Gábor, ford. JÉKELY Zoltán, Franklin Társulat, Budapest, é. n., XII.
- ¹¹ FÜLEP Lajos, i. m., IX.
- ¹² Vö. KELEMEN, i. m., 7.
- ¹³ Ezzel kapcsolatban I. CORTI, i. m., 42., PETROCCHI, i. m., 13, 17.
- ¹⁴ Vö. ismét: Szállóigévé lenni, az a legjobb dolog, i. m., 224.
- ¹⁵ Vö. BAHTYIN, Mihail Mihajlovics, *A regény nyelv előtörténetéhez* In: UŐ, *A szó esztétikája*. Budapest, Gondolat, 1984, 217-256, különösen 220-227.
- ¹⁶ Fülep Lajos szavaival: „Az olvasót az zavarja meg, teljes megfordulását a vélt megértéstől a nem-értés kényszerű elfogadásáig az okozza, amiben a legbiztosabb volt, a legbizonytalanabbá az teszi, hogy ő szerelmi lírát olvasott, szerelmes verseket, ifjúkori szerelem történetét [...]” FÜLEP, i. m., VIII. Fülep szerint az olvasó azt kérdi, „hogyan amit olvasott, mind csak szimbólum, vagy az is? [...] a valóságosként, megtörténtként, szinte életrajzi adatként megírt események?” FÜLEP, i. m., X. „Mégis az olvasó »impressziójának« is igaza van. Szerelmi líraként olvasta és értette. S ezt a lírai materiát sehogyan sem lehet föloldani vagy mássá minősíteni. Az analógiák, szimbólikus értelmezések mind egybevághatnak, mégsem vonják el merő jellé.” FÜLEP, i. m., XII.
- ¹⁷ Álljon itt erre négy kiragadott példa a *Vers és valóság*-ból:

„*Semmiért egészen* – Azt hiszem, a legismertebb versem. Az első két sorát éjjel gondoltam el, reggel megfogalmazva találtam a fejemben, a többit még aznap délután írtam hozzá, az egykori Lánchíd kávéházban. Egy utcai ablaknál ültem tehát a Clark Ádám téri oldalon. Hogy kényelmetlenül ültem, arra még most is emlékszem, és csodálkozom, hogy ez a testi kényelmetlenség nem akadályozott meg, illetve nem késleltetett az írásban. Isten bizony, mondom, hogy közben csodálkoztam magamon, hogy hogy tudom folytatni és emelni ezt a nagyon magasról indult témát. Hogy mi váltotta ki? Tízévi házassági és tizennégy-tizenöt évi szerelmi tapasztalat. Azonkívül az a helyzet, amelyben Erzsikével voltam. Évtizedekig úgy gondoltam, hogy ez a vers kizárólag Nagyklárának szól; újabban azonban azt látom belőle, hogy Erzsikének is üzen valamennyire. Úgy látszik, mindkettőjüknek ragaszkodtam a hűségéhez.”

„*A homlokodtól fölfelé* – Dugott erotizmussal rendkívül telített versnek tartom. Részletezés nélkül csak megemlítem a ki nem fejtett, második értelmét az első versszak néhány szavának. Ha jött érzékiség *akármí*; egész testedben *mindenütt*; jó cinkos; más húsok *ajkai* között; – ez az utóbbi másképpen is kétértelmű. Kétségbeesve tiltakoztam a nők ereje ellen, amely úgy eláradt rajtam, és a nekik hízogó saját önzésem ellen. Örültem, hogy intellektuálisan független tudtam maradni tőlük az én rettenetes életemben, még akkor is, ha teljesen dekadens önvádak folyton rontották egészséges élvezőképességemet.”

„*Szeneka halála* – A latin bölcselő tudvalevőleg forró fürdőben felvágta az ereit; időnkint én még azt az állapotot is jobbnak hittem akkoriban a magaménál, és persze erotikus és halálelképzelésekkel kapcsoltam össze (víz = nő). »Trükkös« kifejezés, hogy a »víz igyon ki«.”

„*Ramszesz kolosszusán* – Kairótól vagy 30-35 km-re délre, bérelt autón kirándultam annak az újságírónak a kíséretében, akivel Velencében már lefénnyképeztettük magunkat. Az ismert kisváros nevét már nem tudom, és fő attrakciójáról, vagyis az ott lábatörtén heverő II. Ramszesz-szoborról a minap olvastam, hogy beszállították a kairói múzeumba, és ott fölállították. Az óriási szobor akkor még a földön feküdt, térd táján kettétörve, én felmásztram rá, uzsonnáztam rajta, le is fotografáltak és a kép nemrég még megvolt. [...](itt még további három mondat következik a nevezetes utazásról – H. K.)] A *Pesti Napló*ban három cikket írtam az utazásomról, lehet azonban, hogy *Az Est*ben és a *Magyarországban* is. A vers végén a »Gyerekek gyerekeskedése« utalás a régi latin hexameterre: »Sunt pueri pueri, pueri puerilia tractant.«” SZABÓ Lőrinc, *i. m.*, 61., 62., 130., 131.

¹⁸ Ezt a beállítottságot jól szemléltetik például az *Improvizáció* vagy a *Csak egy személy* című vershez diktált Petri-magyarázatok, melyeknek, hely híján, csak első mondatait idézem (de amelyek mellett Petri autopoétikus és önelemző beállítódására kommentárjaiból jóformán bármelyiket citálni lehetne): „Erről a versről elég nehéz beszélnem, részben mert nagyon zenei, részben mert nagyon személyes. Tudod, hogy ez a vers rólad szól, de most újraolvasva meglep a versnek a majdhogynem tragikus befejezése. A kötet kontextusában az, hogy »Tekintsd végső dolognak / nincsen rá magyarázatot«, ez akkoriban számomra a lehető leg súlyosabb ügy volt, hiszen mindenre magyarázatot kerestem, tehát ezt a nem létező kapcsolatot én a magam számára nagyon is létezőnek fogtam fel. Sőt a megformálás szembeötlő zeneisége rivalizálás volt Szabolccsal [Várady Szabolcs költővel – H. K.]. Szinte ez az egy majdnem kötött formájú vers az egész kötetben. Ez talán vicces, de így van, hogy a »Lágy szürke csillogás / eső-dorombolás« ez a Szabolcsra vonatkozó metafora, és én volnék ironikusan »a költői elem / mély s mélyebb értelem«. [...] Az első két sor rím��avai – »csillogás«,

»dorombolás« – lágyak és tompák, az »elem-értelem« rímpár az viszont agresszíven az én rimeszményemet példázza, az egymástól tartalmilag és grammatikailag is idegen motívumok összecsengését.” PETRI György, [Magyarázatok P. M. számára] In: PETRI György, Munkái IV. Próza, dráma, vers, naplók és egyéb. Szerk. RÉZ Pál, LAKATOS András, LAKATOS Szabolcs. Budapest: Magvető, 2007, 628.

„A vers trükkje az, hogy valamiképpen a melodikussága adja a lendületét. A »Ha lehetnék Neked / csak egy személy« hat plusz négy szótagos tördelésű sorpár: tititá títitá titititá. A második sor megismétlődik a második strófában, viszont a két sor a harmadik strófában úgy, hogy hat sor ékelődik a »Ha lehetnék Neked« és a »csak egy személy« közé. Ez a melodikusság feledteti azt, hogy a személy szó nyelvünkben inkább bürokratikus, rendőri hangzású, vö. személyi igazolvány, előállítandó személy stb. Mégis a dallamtól valami Schubertes érzelmi telítettséget kap ez a szó. Mellesleg két rím is dúsíja a zenei effektust, a viszonylag eredetinek mondható »neked – görbe szeg« rímpár, és a nagyon banális »időben – eltűnőben« ragrím. Plusz egy harmadik, a »fokhoz ér – csak egy személy« asszonánc.” PETRI György, [Magyarázatok P. M. számára], i. m., 670.

- ¹⁹ Például *A kimondhatatlan* kapcsán: „»Fogaid közül«: a homéroszi »fogak ösvénye« = száj.”; az *Istenről*: „Panteista fantazmagória, Rimbaud *A részeg hajójának* helyenkénti hatása alatt”; a *Még egyszer*ről: „Az előzőnek testvérdarabja, szinte variációja. És csakugyan: egyszerre írtam őket.” SZABÓ Lőrinc, i. m., 141, 28, 126.
- ²⁰ Egyetlen példa: „Ez a ballada három részre oszlik: az elsőben megmondom, hová menjen, bátorítom, hogy nagyobb bizakodással menjen s azt is megmondom, kinek társaságába szegődjék, ha biztonságosan s veszedelem mentesen akar járni; a másodikban megmagyarázom neki; hogy miként is kell eljárnia; a harmadikban felhatalmazom, hogy akkor menjen, amikor akar, s indulását a szerencse karjaiba ajánlom. A második rész itt kezdődik: *S ha elnyeréd*; a harmadik itt: *Menj balladácskám*.”
- ²¹ Vö. „Az enjambement miatt a sor kicsengése egészen fenyegető, nevezetesen, hogy nem lehet élni, de utána grammatikusan szorosan kapcsolódik a »másképpen, mint«, innentől kezdve arról van szó, hogy mégiscsak lehet élni. Egyébként ebben a versben jöttem rá, hogy egy olyan poétikai fogásnak, mint egy sorátvetés, szemantikai jelentősége van. Az ilyen enjambement-ok akkor igazán erősek, ha az előző sor grammatikailag befejezettnek látszik, és aztán a meglepetés az, hogy az adverbium szorosan köti a folytatáshoz...” PETRI György, [Magyarázatok P. M. számára], i. m., 626.
- ²² Pl. „az elem-értelem rímpár az viszont agresszíven az én rimeszményemet példázza, az egymástól tartalmilag és grammatikailag is idegen motívumok összecsengését”. *Uo.*, 628.
- ²³ Itt jegyzem meg, hogy a kritikai recepcióban nem találok a Petri-kötet címében jelölt „M.” értelmezhetőségének kérdésével. Hipotézisem szerint az M.-et, noha az például Hajnóczyra való utalásként is felfogható, a ’magam’, ’én magam’ literális nyelvi jelölőjeként (is) interpretálhatjuk mint bármiféle magyarázat szükségszerűen önértelmező természetének metaforáját.
- ²⁴ Ezt az izgalmas felépítést méltatja Fülep Lajos: „Mert nem különösen érdekes-e [...], ahogy a költő olyan nagymultú, mégis modern formában, amilyen az önéletrajz vagy vallomás, elmond eseményeket prózában, azután megírja őket versben, s végül még a verseket is taglalja?” FÜLEP Lajos, i. m., IX.
- ²⁵ DANTE, *Az új élet*. [Két nyelvű remekművek], i. m., 105.
- ²⁶ Például: „Ezt a szonettet nem magyarázom, mert értelme éppen elég világos” (XXXIX); „Ezt a szonettet nem magyarázom, mert éppen eléggé világos.” (XL); „El-

képzeltetű ugyan ennél tüzetesebb felosztás és magyarázat is, de úgy vélem, boldogulni lehet ennyivel is, ezért nem bajlódom további felosztással." *Uo.*, 133., 135., 139.

- ²⁷ „E szonett után oly csodálatos látomásom támadt, hogy a benne látott dolgok arra az elhatározásra bírtak, hogy erről az áldottról mindaddig, amíg méltóbban nem szólhatok róla, többet ne beszéljek. [...] remélem, úgy beszélhetek majd róla, ahogy hölgyről még sohasem beszéltek. S majd megengedi tán a könyörületesség ura, hogy lelkem végtére hölgye, az áldott Beatrice dicsőségének látására járulhasson [Kiem. H. K.], aki megdicsőülten csudálkozik annak arculatjába, Aki örökre áldott.” [Kiem. az eredetiben.] *Uo.*, 141. *Uo.*, Ám nem ez az egyetlen szöveghely, amelyik viszonylag nyíltan anticipálja a későbbi nagy művet: a XIII. rész egyik mondata a *Színjáték* első sorainak és alapszituációjának parafrázisát adja: „barátomnak ezeket mondtam: »lábam az életnek már ama határát súrolta, amelyen túllépni, a visszatérés reményességével lehetetlen.«” *Uo.*, 41.
- ²⁸ A Dante-alkotás reflektáltan nyelvi konstrukció létét világosan jelzi a kezdés („*incipit*”) is, mely az egész művet saját emlékezetének „könyvéből” származó „szavak egybegyűjtéseként” határozza meg: „In quella parte del libro de la mia memoria dinanzi a la quale poco si potrebbe leggere, si trova una rubbrica la quale dice: *Incipit vita nuova*. Sotto la quale rubbrica io trovo scritte le parole le quali é mio intendimento d’assemblare in questo libello; e se non tutte, almeno la loro sentenza.” Jékely fordításában: „Emlékezetem könyvének ama részében, amely előtt keveset lehetne olvasni, található a következő kezdetű fejezet: Kezdődik az új élet. Ebben a fejezetben találok azokat a szavakat, amelyeket ebbe a könyvecskében szeretnék, ha nem is mind, legalább lényegük szerint egybegyűjteni.” *Uo.*, 2., 3. Ismert, hogy Maria Corti épp ezért szentel kiemelt figyelmet a dantei emlékezet „könyvének”, amelyet határozottan a szerzői képzeletből és poétikából eredeztet: „In altre parole il libello non é trascritto da un’autentica memoria esistenziale, ma da una memoria che si innesta sulla immaginazione e sulla poetica dell’autore.” CORTI, *im.* 41.
- ²⁹ Vö. „A versnek nincs címzettje. Tulajdonképpen egy poétikai kísérlet arra, hogy megírjak egy olyan igazán bel canto szerelmes verset, aminek a megírhatatlanságáról a *Szerelmi költészet nehézségeiről* panaszokodom.” (Kiem. az eredetiben.) PETRI György, [*Magyarázatok P. M. számára*], i. m., 670.
- ³⁰ Vö. *Szállóigévé lenni, az a legjobb dolog*, i. m., 241.
- ³¹ *Uo.*, 228-229.
- ³² Walter Benjamin kifejezése Tandori Dezső fordításában. Vö. „Hogy ezt a törvényt, a nyelvfilozófia egyik alapvető törvényét pontosan megragadhatjuk, meg kell különböztetnünk az elgondolt dolog és az elgondolás módjának intencióját. A »Brot« és a »pain« szóban ugyanazt gondoljuk, ám az elgondolás módja máris különbözik. Az elgondolás módja teszi ugyanis, hogy németek és franciák számára mást-mást jelentenek ezek a szavak; hogy kicserélhetetlenek; hogy végső soron egymás kizárására törekszenek. Az elgondolt dolog eredményezi viszont, hogy – abszolút értelemben – mind ugyanazt jelentik [...]” Walter BENJAMIN, *A műfordító feladata*. In: UÓ: *Angelus Novus*. Budapest: Magyar Helikon, 1980, 77.
- ³³ „Az utókornak nem üzenek semmit”. In: PETRI GYÖRGY *Munkái III. Összegyűjtött interjúk*. Szerk. RÉZ Pál, LAKATOS András, VÁRADY Szabolcs. Budapest: Magvető, 2005, 451.
- ³⁴ Néhány példa: „Véget nem érő magyarázatok” (*Az álmatlanság dalaiból*), „nincsen rá magyarázat” (*Improvizáció*), „Magyarázkodni kéne...” (*Történet*)
- ³⁵ *Vita Nuova*, i. m., 89.
- ³⁶ PETRI György *Összegyűjtött Munkái I.* Szerk. RÉZ Pál, LAKATOS András, VÁRADY Szabolcs. Budapest: Magvető, 2003, 59.

GROZDITS KÁROLY H.

„Míg be nem csuk az elalvás”

Beszélgetés Dukay Nagy Ádámmal

Dukay Nagy Ádám költő, író, szerkesztő, s – mint az interjú készítője – újságíró, így nincs könnyű helyzetben sem ő, sem a riporter: szakmabéli beszélget szakmabélivel. De talán pont ez a felállás, ami valóban izgalmassá tehet egy ilyen, térből és időből kikacsintó dialógust. Akinek konkrétabb apropó kell, az remélhetőleg még ez évben ráteheti kezét a Titokbhakta című Dukay-verseskötetre.

– Ismerkedős és egymást kóstolgotó beszélgetésünk kapcsán kiderült számomra, hogy nem lesz könnyű dolgom, nem tudok, nem lehet, és ezért nem fogok megható történeteket, csattanós sztorikat és apró életképeket kicsikarni belőled. Miközben én belekényszerítenélek a visszapillantásba, te észrevehetően másfelé akarsz nézni.

– Sokkal izgalmasabb dolgokról beszélgethetünk. Nem tudok mit kezdeni az életrajzi adatokkal, ezért nem tudok beszélni sem róluk. Nem akarok senkit megbántani, de nekem az életrajzi adat – a klasszikus formájában – érdektelen. Amikor Pilinszky János azt mondja az anyjáról, hogy „Anyá viszont liget volt, haláláig faiskola”, az más, valahogy ez... Nem arról beszél, hogy milyen cekkerrel ment anyja a közértbe, és hogy milyen házak között nevelte fel őt. Erről nagyon kevésszer szólt, úgy emlékszem legalábbis.

– Ha az írás kezdeteiről faggatlak...

– Amikor elkezdtem írni, nagyjából akkortól érzem, hogy vagyok, hogy valahol vagyok. Írni, fogalmazni pedig akkor kezdtem, amikor megtanultam a betűket. Ettől függetlenül szerintem huszonkét éves koromra tudtam csak értékelhető szöveget írni. Addig kivétel nélkül mindegyiknél azt éreztem, hogy ez még mindig nem pontos. Aztán létrejött pár olyan szöveg, ami azóta is evidens maradt, s ez már elég hosszú idő, szóval talán ezek már megmaradnak nekem. A viszonyom az íráshoz, a leírt történetekhez ugyanakkor azóta sem változott. Ez az az eszköz, ami – annak ellenére, hogy nehezen tudom magam költőnek nevezni – ahhoz a túhegynyi ponthoz vezet el olykor, ami az egyetlen helyem a világban. Egy parányi menedékkozmoszról beszélek.

– Engem a szavak íze, illata, csengése, a hangok együttállása lökdösött az irodalom felé...

– Nekem nem a szavak, hanem a történetek voltak a fontosak. Az, hogy közel menjek a történetekhez. Ha egy fáradt gyereknek elkezdesz történetet mesélni, akkor, amíg el nem alszik, addig megfeszítetten figyel, hihetetlen erővel koncentrálni, hogy el ne veszítse a fonalat. És kezdődhet bárhogy, szólhat a varázslóról, akit nem szabad feldühíteni, mert akkor sűrölókefénévé változtatja a cirmost... és folytatható

a történetet, sőt folytatja az magát már akkor, kanyarog erre-arra, s a gyerek addig figyel, míg be nem csukja az elalvás. Ilyenformán engem nem a szavak, hanem a történetek „húztak”. A történetek elmélyítése során – s ez lehet négy tercina is – olyan tájakba láttam bele magamban, amelyek teljesen megleptek, néha megijesztettek. Olyan ez, mint amikor a gyerek még úgy hiszi, hogy a város határa, az a világ vége. Aztán azt később látja, hogy a „határ” után újabb és újabb tájak vannak, s amit határnak hitt/látott, az egyáltalán nem az. Nekem azért öröm megtalálni a történeteket, mert olyan vagyok, mint egy fáradt gyerek, bennem most is novella játszódik. Ahogyan például a hátad mögött, ahová te ritkán nézel, ahogyan én is az enyém mögé, él, tűnődik, tombol, bókol, dülöngél a borozó, az lenyűgöző. Nem lehet, én nem tudok betelni a történetekkel... S a történés nélküli történetekkel sem. Mert azok is csak látszólag történés nélküliek. Értelemszerűen mindig az dönt a történet mibenlétéről – és ez engem, fáradt gyereket nagyon foglalkoztat –, hogy milyen közel vagy a tér és az idő azon találkozásához, ahol történetet keresel. Ennek határai az egyénnel adatott mozgástér térben és időben. Ha a túlsó sarokról nézed a kocsmá életét, akkor azt látod, hogy emberek bejönnek, tűnődnek, bókolnak, satöbbi, aztán kísértálnak innen. Taxit hívnak, s míg megérkezik, elszívnak egy cigarettát. Aki közelebb jön, át az úttesten, az már láthat gesztusokat, elcsíphet szavakat, egészen más fokon szemlélője ugyanannak. Pedig csak annyi történt, hogy átjött, egészen pontosan egy másik térbe, s akaratlanul egy másik időbe – ami persze illúzió, úgy értem, az idő – lépdelt. Aztán, ha ideül közénk, akkor az megint egy új nézőpont. Részesévé válik a mi most forgó történetünknek.

– Ezzel a történetes világlátással te verseket írsz, miközben mások a szavak ízén rágódva próbálnak prózázni? Nem ellentmondásos ez?

– Írok prózát is, keveset, igaz... Pontosán tudjuk, kimondani is kínos, mert nagyon lapos igazság: az olvasó a saját történetét fedezi fel. Erre alkalmas tizenkét verssor is. Ha képesek volnánk valóban kívülről látni, például most magunkat, ahogyan itt ülünk, még akkor is teljesen más volna a te, és más az én arról, mondjuk úgy, másokkal megosztható történetem.

– Többször nyilatkoztál már arról, hogy Pilinszky fontos, elengedhetetlen. Kik vannak még az általad cipelt szellemi poggyászban?

– Aki olvas, annak előbb-utóbb lesznek szentjei az irodalomban. Tandori Dezső írta Szép Ernőről, hogy mindig vele van. Én pont így vagyok Pilinszkyvel: mindig, mindenhová jön velem, és mindig közel van. És nagyon közel van Bódi Tóth Elemér. Ő volt az első igazi költő, akit láttam, Salgótarján utcáin, kamaszként, először csak messziről, mert akkor már majdnem minden könyvét elolvashattam szerintem, tehát tudtam, ki ő... Aztán amikor dolgozni kezdtem a megyei napilapnak, akkor volt sok, számomra nagyon emlékezetes beszélgetésünk. Bent a szerkesztőségben. Akkoriban még szinte minden szerkesztőségben lehetett cigarettázni. Kávét ittunk, cigarettáztunk, s én hallgattam zömmel nagyokat, s ha esetleg elgondolkodott valamin, igyekeztem valami nem túl béna kérdéssel inspirálni vagy motiválni őt... Ugyanígy volt Pál Józseffel; ő meg az író-szerkesztő, akit ugye szintén láttam, hogy ott megy az utcán...

– Ők az élő irodalom csöndesebb szereplői.

– Éppen ezért fontos, hogy őket említsen elsőként. Kitűnő írók. Meghatározó volt – bár megint más szempontból – Joyce, Semprun, Füst Milán... Azért nehéz

ügy, mert szándékom ellenére toplistát kérsz tőlem, de nagyon kérlek, ne vedd annak! Majdnem attól félek, hogy az említés sorrendje is meghatározó, de nem így van! Magamban bolyongok, miközben a választ keresem, ez éppen csak annyi, hogy ki jön szembe elsőként. Beney Zsuzsa költészete szintén különös módon fontos, ahogy Keszthelyi Rezső, és Tandori Dezső, Györe Balázs, Szijj Ferenc, Babiczky Tibor... ez a legrosszabb, ez a névsorolvasás... Holnap temetik Málik Rolandot, akivel sok évet töltöttünk egy asztalnál. Neki is szentje volt Pilinszky, rendszeresen olvastunk fel, vagy mondtuk fejből egymásnak sorait vagy teljes verseket, sokat beszéltünk róla, és emellett az asztal alatt hemperegve röhögtünk a legidiótább, csak abban a szűk körben értelmezhető vicceinken... Nyilas Attila, k.kabai lóránt, Egressy Zoltán, Gyukics Gábor, Kárai Csaba... velük például nagyon fontos, hogy... nehéz a nevek említése.

- Málik Roland. Egy ilyen friss halál után mi következik. Átkozódás? Értelemkeresés? Gyász/depresszió?

- Nem gondolom, hogy ne lennének eztán is mindig együtt.

- Csendeskedés? Számvetés?

- A világ tényleg család. Te nem látod át, mert gyerek vagy, mint én meg mindenki. Isten lát át ekkora famíliát. Arra jutottam, hogy Roland annyira jó volt, hogy befejezte ezt az osztályt. Mégis sírok, meg sírtam eleget. Ha megnézed a könyvét, akkor láthatod, hogy mindent tudott.

- Kerek, egész?

- Vele is sokat beszéltünk arról, hogy van-e olyan, hogy egy életmű „torzóban marad”. Én hajlok rá, hogy ilyen nincs. Szerinted?

- Van jól bevált kitérő válasznak: a torzó lehet kerek egész. Mi lett volna, ha Radnóti túléli önmagát? Nem lenne szárnalmas egy hetvenéves Janis Joplin, egy öreg Jim Morrison...? A párhuzamos, továbbfutó sorsok azt sugallják, hogy nekünk, mint befogadóknak szerencsénk van. Nem volt idő devalválódni...

- Biztos te is találkozol olyan antológiákkal, amit jó értelemben vett amatőrök a saját pénzükből hoznak létre. Az ezekben szereplő szövegeket nem géniuszok tolják a világba, de, ha közülük bárki elmegy, az is kerek egészet hagy hátra.

- Szinte minden mondatodból kikacsint egy isten (az Isten?), ne kerülgessük. A te Istednek mi a legfontosabb tulajdonsága?

- Az, amit a neve jelent. Krisna azt jelenti: mindenkit vonzó.

- Megvan az életedben a felismerés pontja?

- 17 évesen, amikor először találkoztam bhaktákkal, annyira mélyen megérintett, hogy nem is volt számomra kérdés, a most, 19 évvel később föltett kérdésed, igen, ez a fölismerés pontja. George Harrison még találkozott Sríla Prabhupáda-dal, aki a nyugati világba elhozta a vaisnavizmus tanait. Nagyon közeli kapcsolatba került a Krisna-tudatúakkal, és Krisna-tudatú is lett. Szándékában állt felvenni a rendet, a fehér dhótit, amit a házások viselnek, vagy akár a sáfrányszínűt, amit azok, akik lemondtak a családi életről. Erre azt a választ kapta, hogy maradjon inkább civil ruhában, és így terjessze a Krisna-tudatot. Ezért a bhakták elkezdték úgy nevezni: titkos bhakta... gyakorlatilag a „titkos ügynök” kifejezés párhuzamaként. Ezt a fogalmat éreztem én kiterjeszhetőnek, és innen jön az új kötet címe: *Titokbhakta*.

- Mit jelent a megélt vallás, a titkos bhaktaság a hétköznapokra nézvést?

- Megint Pilinszky jut az eszembe. Mielőtt Németországba utazott katonaként, vásárolt egy csomó könyvet egy antikváriumban. Romain Rolland-t, Karinyht...

Aztán, mivel abban a helyzetben mind elveszítette az érvényességét, sorra kidobálta a könyveket az ablakon. Egy maradt vele, a *Biblia*, akár egy kutya, úgy. A hit valahogy így... Tudod, hogy Istené vagy és Isten a tiéd. Nem felejtetted... Az emberben ugyanakkor tombol, izzik a büntudat, de ha elkapható, ha fölvehető a megfelelő szál, akkor ez talán kezelhető úgy, mint a fejlődés egy-egy szakasza.

- *Ha Pilinszky, és ez a földrajzi helyzet adott, akkor miért nem a Biblia?*

- Nézd, nálam két könyv van mindig „nagyon elől”, mindig kéznél, a *Bhagavad-gíta* és a *Biblia*. Ezek nem kódexek, hanem használati tárgyak. Olyan könyvek, amelyeket mindennap forgatok.

- *...hogya „forgathassanak” minket.*

- Ezek valóban katartikus művek, a szónak az eredeti értelmében, vagyis megtisztuláshoz vezethetnek. Mert a szó orvosi jelentése a testnedvek, nyilván a károsak, lecsapolása. Az én kezemben többet forog a *Bhagavad-gíta*, de nem szorítja ki a Bibliát. Ez a két könyv állandó, és sok-sok egyéb érkezik hozzám vagy utazik át rajtam. Nekünk kamaszként volt affinitásunk olvasni, megfért az éjszakázás, az ivászat az olvasással, sőt együtt járt azzal már a főiskolás, egyetemista évek előtt is, tehát középiskolásként. Ha rock koncertre lógtunk vonattal, akkor is volt nálunk könyv. Rejtőtől Proustig, Kosztolányitól Kassáig... De nem csak az egyetemisták, meg az értelmiségiek voltak így ezzel akkor. Közhely: mi paplan alatt olvastunk kislámpával. Általános iskolásként az volt a buli, hogy ki meddig olvasott villanyoltás után... Nem? Nem voltunk annyira nyakon öntve ezzel a földet fölzabáló technikával.

- *Nem vagy elájulva a XXI. század technikai vívmányaitól. Kézzel írsz, vagy nincs jelentősége?*

- A fejlődés, amit kizárólag az anyag szintjén képzelnek el, darab idő elteltével nem fokozható, mindenképpen omlás követi. Általában lépcsőzetes. Az állandó fejlődés nem egyensúly. De nem ezért írok kézzel. Otthon: néha asztalnál, de leggyakrabban fölhúzott lábakkal az ölembe fektetett mappába; sörözőben, borozóban, kávézóban, ahol nagyon sok időt töltök: asztal sarkán, pult szélén. Elbújtom a kezem alá a papírt, ceruzával írok... Sokszor a pincérektől kérek keskeny slejfnitömböt, azt nagyon könnyű bújtatni... Ceruzával, 2B-s puha ceruzával írok. Azzal szeretek. Épp a puhasága miatt. Közben persze faragni kell. Nincs ebben semmi pátosz. Egyszerűen így alakult. Persze, mivel amikor írni kezdtem, messze nem terjedt el a számítógép úgy, mint ma, úgyhogy írógépem is van. Egy Brother de Luxe 220-as. Édesanyám kapta a papájától az írógépet, aztán most nálam van. Manapság is dolgozom vele. Például, ha egy vers kéziratában odáig jutok ceruzával, hogy úgy látom, tisztázni kell, vagy valakivel szeretnék róla beszélni, akkor azt a táskairógépet veszem az ölembe. Ügyelek arra, hogy mindig legyen benne szalag, s ha baja esik, akkor megvan a megfelelő írógépszerelő, aki helyrefofozza. Gyönyörűen lehet vele borítékot is címezni. Nem gyógyítható szexepilje, hogy az Á betű kicsit lóg. Ebből persze az következik, hogy az utónevemben mindig kancsalít az első és a harmadik betű. Nagy á, kis á... A számítógépet, noha használom, nem tudom komolyan venni: lebeg előttem egy szöveg, amit le lehet kapcsolni. Ha lekapcsolom a gépet, akkor lekapcsolom a szöveget? Olyan, mint a zsiráf...

- *„Ilyen állat pedig nincs”?*

- Nem, ez egy másik vicc: „Szép, szép, de otthonra nem kellene”. Annyira ko-

molytalan. Ha írógéppel dolgozol, meg kell tanulnod, nincs mese, fogalmazni. Mert még egy két-háromflekkes cikket sincs az embernek kedve háromszor legépelni azért, mert nem látta át azt a rövid anyagot sem. A számítógéppel a kor egyik emb-lémája lett a Backspace-billentyű. Mindent lehet nyom nélkül, azonnal törölni...

- ...mert szétcsúszik, összekeveredik minden.

- Ha hagyjuk, az évek is egybecsúsznak. Nekünk kell megtagolni őket. Ez a könyv, a *Titokbhakta* most valami ilyesmi lehet. Amikor megjelent az előző kötetem, akkor teljesen üresen álltam, értsd ezt úgy, hogy nem volt egyetlen új szövegem sem. Na, akkor tudatosult is bennem - s ezért ennyire kevés, negyven-ötven cím szerepel ebben a könyvben -, hogy nekem valószínűleg kevés szöveget kell megfo-galmaznom.

- *Te fogalmazod, vagy benned fogalmazódik?*

- Rajtam keresztül, de mindig van egy csírasor. Mint a fraktálnál. Van egy kép-let, amibe mindig vissza kell helyettesíteni a kapott eredményt, és így létrejön egy végtelen sor. Ahogy a fraktálnál is van egy csíráképlet, onnantól kezdve a végtelen felé haladhatsz... lefelé és felfelé is. Minden irányba. Nincs határ. Ezzel együtt éreztem, hogy nagyon kevés az, amihez hozzányúlhatok. Ezek a szövegek ugyan-akkor élték az életüket, elhangzottak rádióban, megjelentek lapokban, folyóiratok-ban, ami jó... de az sem lett volna katasztrófa, ha egy noteszbe csak magamnak írom őket. Mindenki maga miatt ír, még ha természetesen érdeklis is, hogy elolvas-sák-e. Nem tudom elképzelni - vagy nem akarom -, hogy valaki külső érdek, nyo-más miatt ír.

- *Nincs is olyan, uggygyan!*

- Sok dolgot természetellenesnek érzünk... Értem, mire gondolsz, milyen írá-sokra, amik lehetnek „amúgy” jók, ha történetesen én mégis azt érzem, hogy ez rutin, ez hordalék... Akkor is inkább szövegszünet; az egyébként is nagyon fontos, annak a csöndje.

- *Belül írod, vagy kívül?*

- Amikor ezeket a szabálytalan tercinákat írtam, akkor folyamatosan működtem, elvégeztem, amit el kell, de lekapcsoltam minden egyéb belső mozgást. Azért köt-nek le, mert megtaláltam őket. Megtaláltak engem. A többi versemről esetleg tudok valamit mesélni, de a tercinák burokból vannak. Egész másként keletkeztek.

- *Elengeded a szövegeidet?*

- Igen. Örültem a találkozásnak, de mehet minden tovább. A tercinák ugyanak-kor most is bennem vannak, úgy tudok róluk beszélni, ahogyan vannak: „Mollban játszott az évszak, / akár egy utcára / került bárzenész. // De a kerthelyiségben / még dzsessz bujkált, / és társaságok, nevetés. // Becsípett lányok / csevegtek meg jól öltözött, / ifjú uracskák. // Szívük úgy hitte még / akkor, »máma már / nem hasad tovább«”.

- *Ez nem megtanult, hanem tudott, ugye?*

- Ez lett a viszonyom velük. Együtt vagyunk. Így. Mindig.

- *Van olyan szöveged, amire rá tudsz csodálkozni?*

- Rácsodálkozni nem tudok, annak tudok örülni, hogy nem szalasztottam el. Olyan, mint egy emberi viszony, amikor visszanézel egy korábbi kapcsolatra, mondjuk egy volt kedvesedre, akit tényleg szerettél, aki tényleg szeretett, s utólag is azt mondod: milyen jó, hogy akkor el- vagy kimondtam neki. A jelen nyugalmá-hoz kell, hogy akkor elmondta.

- Túl a költőtársakon, akik olvassák egymást, mit lehet tudni az Olvasókról? Ha megjelenik a köteted (hány példány?) akkor kihez jut el, miként hat vissza?

- Kilenc éve jelent meg legutóbb kötetem, s az utóbbi években kevesebb könyvet is szerkesztettem, mint korábban, tehát nincs friss, egészen pontos képem a helyzetről. Annál is inkább, mert most ugye komoly tektonikus mozgások kezdődtek el a kultúrafinanszírozás terén is. A könyv ugyanakkor kétfelől közelíthető meg. Egyfelől ünnep, másfelől viszont nem az, hiszen az alacsony példányszám miatt kevesekhez jut el. Sokkal kevesebbhez, mint amikor megjelenik egy vers egy folyóiratban, még inkább, ha heti- vagy napilapban. A *Titokbuktából* sok szöveg a *Népszabadságban* jelent meg. Ez néhány éve akár 200 ezer példányt is jelentett. Ma kisebb a lap példányszáma, és egy ideje verset sem közölnek... Visszatérve: már akkor is jó volt a viszonyom ezzel a könyvvel, amikor még nem tudtam, hogy miként fog tárgyasulni, tárgyasul-e egyáltalán. De ezt most sem tudhatom biztosan. Amikor elkészültem, akkor elengedtem az egészet. Megírtam, megjelent, elhangzott, mindenünket megoldottuk egymással. Amit ezek után kellene tennem, az olyan, mint amikor hivatalos papírokat tolnak elé. Nyűg, ha lehet, esdeklő arccal továbbtolom.

- Szóval, nem vagy az önmenedzselés bajnoka.

- Az önmenedzselés akkor érdekes, ha a lelki békédet akarod menedzselni. Akinek ahhoz könyv kell, az foglalkozzon azzal. Nekem az pont nem, vagy hát sokkal sokkal kevésbé fontos.

- Lelki béke?

- A lehető legkisebb ívelésű szinuszgörbén szeretnék mozogni. A *Hosszú eltáv* megjelenése után néhány hónappal életem legnehezebb, legfájdalmasabb időszaka kezdődött.

- A kötetben különböző valóságok vannak, más-más történetek.

- Arra akarok tudatos lenni, ami után ez a könyv kutat, elfogadva a jelenlegi helyzetem, de azt is, hogy a lélek és a hamis ego – azaz a személyiség – nem azonos. Én más vagyok, állandó. Ahogyan te is, mindannyian. Ezt fontos tudatosítani magamban. Ugyanaz néz rá a saját kezemre, mint aki hároméves korában, koromban. Ebben nincs változás. A személyiség sokkal gyorsabban, hevesebben igazodik a helyzetekhez, a lélek, mely a test feladása után is megmarad, más utat jár. Visszatérve a különböző valóságokra: én ezek között igyekszem átjárókat nyitni, illetve föllelni, s amíg megvan egy-egy ilyen kapum, addig nyugodt vagyok. Természetesen mindez nem veszélytelen. Az állapotomra sem. Kezelnit kell az átjárókat. Folyamatos balanszírozást igényel, hogy ne záródjon be, mert az fullasztó, de ne is hasadjon szét, mert az megijesztő.

- Mit jelent mindez a kötetre, mint szerkezeti egységre pillantva? Mi adja a versek egymásutániségét?

- Te is egy szerkesztetlen verziót ismersz, magam csak azt tudom, hogy mi körül gravitálnak a szövegek. Az egymásutániségről, a kihagyásokról s a többiről a szerkesztő dönt. Én arról leveszem a kezem. A kötet szerkesztését Nyilas Attila vállalta – ő gondozta az előző gyűjteményt is.

- Ez azért nagyfokú bizalmat feltételez.

- A kötet egy külön építmény, vannak, akik jó építményeket tudnak létrehozni, de nekem – a saját verseimből – nincs ehhez affinitásom sem. Másnak meg tudom szerkeszteni, tavaly is összeraktam egy-két kötetet... Másét szívesen felépítem. De

ez más. Attila látja szinte minden szövegemet először, tehát nem is volt kérdés, hogy hozzá fordulok.

- *Tehát, ebben az esetben, a befogható legnagyobb gondolati egység számodra a vers.*

- Valószínűleg a próza-, esszé- vagy interjúkötetemet meg tudnám szerkeszteni, de a saját verseskötetemet esetében szeretem, ha szerkesztő rakja össze.

- *Ennek ismeretében viszont adja magát a kérdés: hoz számodra valamilyen újdonságot, felismerést a versek sorrendje?*

- Biztosan. Még nem tudhatom, hogy mit, de ha akkor látom majd a kötetet, akkor az egészen más lesz.

- *Van ilyen tapasztalatod?*

- Van. Az előző kötetem is mást rajzolt ki. Ennek önmagában nincs előjele, de mindenképpen izgalmas így, másként látni. Persze, erről kilenc év távolából nehéz beszélni. Minden megváltozott azóta.

- *De nyilván vannak terveid...*

- Igen. De nem volt egyszerű, hát merem azt mondani, azok után egyáltalán maradni. Az, hogy – Albert Camus-val – nem vállaltam a végsőig vitt elfogadást, vagyis az öngyilkosságot. Szóval, hogy nem vállaltam be. Nem gyakori, hogy erre gondolok, de talán még valamit szeretnék itt.

- *Én ebben élek majdnem két éve...*

- Amikor 2001 decemberében Dublinba utaztam az akkori szerelmemmel, akkor azért volt olcsó a repülőjegy, mert szeptember 11. után voltunk, és kizárólag olyanok ültek a gépen, akiknek nagyon senkijük nincs. Egyedülálló, baráti társaságok voltak ott, még az olyan párokból is keveset láttam, mint amilyenek mi voltunk. Akkor minden utason az látszott, hogy ha felrobban a gép, akkor „hát, ennyi volt”. Ez nem flegmatikus hozzáállás – az élet jövés-menés. Az ember valóban nem tökéletes sziget. A víz felszíne alatt, láthatatlanul, minden szárazfölddarabka egy. Ahogy a *Védák*ban áll: Isten akár a Nap, s a lélek, mint a napsugár. Viseli a színét, a melegét egy egész csillagnak – a kettő között mennyiségi különbség van. Ha a viszony ilyen, akkor elveszik a történések előjele, s nem rendít meg sem a jó hír, sem a rossz.

- *Ezt érteni vélem, csak másként élem. Azt hiszem, a kilengés inspirálja az alkotó embert.*

- Messze vagyok attól az állandóságtól, ami a bhaktákban elragadó. Magam is kibillenek. Én épp az állandó skizoid állapottól szenvedek, kellő felkészültség nélkül boncolom az énvalót és az ego-t. Ez hatalmas hullámokat kelt. De a hullámok egyre jobban megviselnek, éppen az elmúlt évek miatt. S ha lehet, akkor szeretném átaludni legalább néhány éjszakámat. Szeretném, ha úgy csukna be az elalvás, ahogyan a fáradt gyerekeket. Mert az egyetlen hely és idő, ahol nem találok történetet az a magány éjjeli hidege.

NAGY CSILLA

„Éva-szindróma”

Beszélgetés Makrai Adéllal

2011 februárjában, a balassagyarmati Szerbtemplom Galériában nyílt meg Makrai Adél festőművész legújabb kiállítása. Az éppen 100 éves, eklektikus stílusú épület világos, hangulatos kiállítóterében, az olajfestmények és grafikák előtt szokatlan installáció várta a látogatókat: a ruhaszárító állvány, a műanyag lavór ruhadarabokkal, a vasalódeszka (ahogy utóbb kiderült) egy performansz kellékeként funkcionáltak. A művész (aki nem mellékesen anyja és feleség) ugyanis mintegy rekonstruálta az alkotómunka körülményeit, újrarendelve ezáltal a női művészet fogalmát is.

– „Háztartásbeli” alkotó vagyok – ez a címe az egyik elektrografikának (mondhatnám úgylis, rendhagyó önarcképnek), de több más munkádnak is meghatározó élménye az alkotói és a klasszikus női szerep összeütközése.

– Személyes élményről van szó: a férjemmel és az ötéves kislányommal élek egy nógrádi faluban, és tulajdonképpen a családi élet ritmusa határozza meg az alkotómunkát is. A napi rutin behatárol, és fontosnak tartom a családi kört. És esténként, ha még van erőm, újra tudok magammal, az aktuális képemmel foglalkozni. Nehéz a szerepeket összeegyeztetni, mert a művészi alkotómunka számomra elvonulást is jelent, és erre nem mindig van módom: nincs műtermem, a lakásban festek, és folyamatosan vándorlok az állvánnyal, oda, ahol épp nincs senki, vagy ahol jó a fény, gyorsabban szárad a festék, stb. Talán ennek is köszönhető, hogy most magamat helyeztem az ábrázolás középpontjába.

– A képeid (a festmények mellett a grafikákra, fotókra is gondolkodok) többnyire embereket, sőt embercsoportokat ábrázolnak. Mire keresed a választ a figurális ábrázolással?

– Mindig az emberek érdekeltek, tényleg szinte kizárólag figurális munkáim vannak. A pécsi egyetemen diplomáztam festőművész szakon, és már a diplomamunkám is női testeket ábrázolt jógapozícióban. A jógában az az izgalmas, hogy az egyensúly megtartásáról szól, minden mozgásfolyamat végén el kell érni egy olyan nyugalmi pozíciót, amelyet tartósan fenntartasz. A két szélső képen egy-egy emberalak, a középsőn pedig kettő szerepel, sötét háttér előtt, anélkül, hogy konkrét, reális térbe helyeztem volna őket.

– Meghatározóak számodra a hazai vagy külföldi irányzatok?

– Nem igazán. Autodidakta módon gyermekkorom óta rajzoltam, inspiráltak a nagy klasszikusok, de inkább mestereim tanácsai, az egyetemen elsajátított mediális technikák együttesen jelentettek útmutatást a saját stílusom kialakításában, semmint konkrét, körvonalazható irányzatok vagy iskolák. Érdekes, hogy Pécsen a kezdetektől szinte teljesen magunkra voltunk utalva, nem mutattak fel mintát,

követendő példát, hanem ösztönöztek arra (különösen a mesterem, Tolvaly Ernő), hogy megtaláljam a saját utamat. Nem azt mondom, hogy nem volt bennem tudatosság, de valahogy én is és a tanáraink is hagyták, hogy „alakuljak”. Érdekes felismerés volt, amikor egyszer a megkérdezésem nélkül rendeltek nekem festékszíneket, csodálkozva láttam a rózsaszínt, a türkizt és hasonló „mesterséges” árnyalatokat. Azt mondták, hogy mert én ezeket szeretem, rácsodálkoztam, hogy tényleg, és azóta tudatosan használom.

- *A rózsaszínek, kékek, zöldek mégis valamiféle komorságot hordoznak nálad.*

- Tény, hogy ezek a színek elkezdtek „koszolódni” az utóbbi időben, a témáimhoz így kifejezőbbek. A színkezeléssel feszegetem a határokat, sokszor mondták például, hogy a képeim a giccs szélén táncolnak, miközben megfogalmaznak egy-egy témát. A giccs sajátossága, hogy bizonyos sémák alkalmazása rutinná válik, illetve hogy a látvány elnyeli a témát. Számomra a séma variálása és a látvány expresszivitása is eszköz, úgy gondolom, hogy a határvonalon mozogni nagyon izgalmas, alkalmas arra, hogy elmondjam a munkáimmal, amit szeretnék.

- *Spanyolországban éltél korábban. Mennyire voltak inspirálóak számodra ezek az évek?*

- Nagyon. Nemcsak művészi szempontból, hanem mert az egy másik világ, másképp él meg az emberek a hétköznapokat. Ott is vannak nehézségek, és van gazdasági válság, de kevésbé része az életnek: mosolyognak az emberek, süt a nap, pálmafák vannak, és lehet örülni dolgoknak. Rengeteget fotóztam, ezek segítségével szeretném feldolgozni az ottani élményeimet. *A dolgok állása* című festményem például a figurák egy rácsos körszerkezet mögött helyezkednek el, ez a szerkezet egy spanyol enteriőr-tervemhez kapcsolódik, az *Élet-vonal rendszerbe kötve* pedig a spanyol parkok motívumát hordozza.

- *A Szerbtemplomban kiállított munkáidra jellemző, hogy a figurális ábrázolást megtöri, felülírja, közvetetté teszi egy geometrikus forma vagy digitális képkidolgozást imitáló elem.*

- Ez új. Igény támadt bennem arra, hogy áthelyezzem a figurális ábrázolás hangsúlyait. Mostanában sokat dolgozom különböző számítógépes képszerkesztő programokkal, amelyek a belső enteriőrök, webdesign-grafikák készítéséhez szükségesek, a technikai inspiráció tehát a tervezés. Emellett egyre inkább úgy érzem, hogy rendszerekbe vagyunk szorítva. Hiába a látszólagos liberalizmus, valójában rendkívül sok kötöttségünk van az élet minden területén, valahogy ezt szeretném kifejezni. Gyakran ezzel együtt jár a fragmentáltság: egy-egy képkivágást, (test)részletet festek meg, kifejezőbbnek érzem, mint a teljes alakos ábrázolást. Ahogy a képeimet sokszor fragmentumként értelmezem, és utólag belenyúlok. Az *Éva-szindróma* című, egy rácsszerkezet mögött feltűnő nőalakot ábrázoló festményemet például karácsony előtt le kellett zárnom: akkor úgy gondoltam, hogy készen van. Amikor januárban megnéztem, a saját félelmeimet láttam tükröződni benne, és ezért inkább az útkeresésre és a rendszerbe zártágra tereltem a figyelmet azzal, hogy apró nyilakat, a klaviatúra gombjait festettem a rácsra.

- *A későbbiekben is a nőiség témája marad a fókuszban?*

- Bizonyos értelemben a „másik oldal” megfestését tervezem. Vannak olyan munkáim, amelyek maszkulin témákról, élethelyzetekről, a világ „férfias” szegmenséről szólnak (pl. a *Brókerek* vagy a *Demonstráció*). Innen folytatom: a jelenünket, a viszonyainkat, a társadalmunkat és a saját társadalomkritikámat szeretném képekben megfogalmazni.

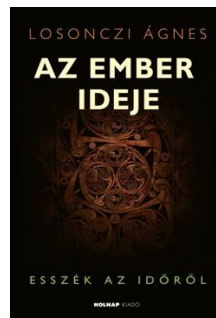
DEBRECENI BOGLÁRKA

A múlt jelen

Losonczi Ágnes: *Az ember ideje. Esszék az időről*

Losonczi Ágnes, ahogyan az korábbi munkáit¹ tanulmányozva is kiderül, nem kapcsolódik szorosan a hagyományos értelemben vett, a főként kvantitatív elemzések eredményeit feldolgozó, az időtényezőt számtalan esetben kiiktató szociológiai szemléletmódhoz, kötetei oldottabb hangvételűek, mint a tudományos munkák jellemzően eltávolító leírásai. Gyáni Gábor az *Élet és Irodalom Ex libris* rovatában közölt recenziójában idézi az iskolateremtő szociológus hetvenes éveiben tett szerzői hitvallását, ami fontos támpontot adhat az elemzők számára. Eszerint Losonczi szövegkonstruálására jellemző, hogy „surveynek nem mindig korrekt, irodalomnak nem mindig olvasmányos, elméletnek praktikus, praktikumnak túlságosan elméleti, tudománynak helyenként költészet, költészetnek tudomány”.²

Losonczi munkáinak hangvételére ez a meghatározás mind a mai napig érvényes, és éppen ebből adódik *Az ember ideje* című esszékötet jelentőségének kettős megítélése, ambivalens érzéssel telített fogadtatása. Néhányan, mint például Bernáth László, a Pécsi Tudományegyetem Pszichológiai Intézetének docense, az írás azon tulajdonságát értékeli hibaként, amit egyben előnyének is tartanak. Bernáth azt a közvetlen

hangnemet nézi kritikus szemmel, ami a tények, a kutatási eredmények elsikkasztásával, a szubjektív élmények felől közelít a viselkedésmódok, a társadalmi mintázatok, alakzatok (patterns of society) megértéséhez.³ Losonczi koncepciója azonban éppen az, hogy az időelméletek, az időről való gondolkodásmódok, a kulturális különbségekben való meghatározások rendszertelen, olykor önkényes felsorakoztatásával kerüljön közelebb az „időfogalomhoz”, és így, a személyes megszólítottság érzetét generálva, a kitárulkozás hitelességét keltő, közvetlen mondható narratív elbeszélés módszerével gondolkoztassa el olvasóit saját idejükhöz való viszonyukról. A szerző által felhozott példák sokszínűsége kiszélesíti a befogadók látókörét, ezáltal bárki kiválaszthatja a neki tetsző mítoszokat, eszméket, elméleteket, amelyekkel azonosulni tud. Ő maga így ír erről: „Eloldoztam magam társadalomkutatói kötelmeimtől, a tudományos objektivitást igénylő magatartástól és kalandozni kezdtem az időben – az időről szóló gondolatok, képek, filozófiai, mitológiai, vallásos és racionális felfogások között. Munkám során megengedtem magamnak, hogy szabadon, mondhatnám, szívem szerint válogassak az összegyűjtött anyagok gazdag

választékából. [...] Azokat idézem fel, amelyek visszhangra találtak bennem.”⁴

A szerző mindig is arra törekedett, és most is arra törekszik, hogy a rész vizsgálataival világítson rá az „egészre”, interdiszciplináris megközelítésmódjával alapul veszi a társtudományok, úgymint a történelem, a kulturális antropológia, a filozófia, a pszichológia eredményeit. Komplexitásra törekvő elemzéseinek ezen túl karakteres vonását adja, hogy párbeszédet folytat a művészetekkel, irodalmi, zenei és képzőművészeti alkotásokkal is. Vizsgálja a különböző szemléletmódok, művészeti alkotások befogadásának, interpretálásnak módjait, variánsait, az emberi életre gyakorolt hatásait, az emlékezet dimenzióit, a narratívák feldolgozásának lehetséges változatait, társadalmi vonatkozásait, a szubjektív nézőpontok megjelenését az individuális és a kollektív, mikro- és makrotörténelemben – az „idő tükrében”.

Fazekas Gergely találóan jegyzi meg ismertetőjében: „Losonczi Ágnes azzal szembesült, hogy foglalkozott bár élete során zeneszociológiával, az életmód kérdéseivel, egészség és társadalom viszonyával, vagy éppen a történelmi traumatizáció jelenségével, tulajdonképpen tárgya soha nem volt más, mint az idő.”⁵

A gadameri horizontelmélet értelmében nem lehet megkerülni azt a kérdést, ki és hogyan értelmezi, látja a tendenciákat, jelenségeket, hogyan alkalmazkodik a környezetéhez, miként éli meg saját idejét. Gadamer a Husserltől átvett horizont fogalmával írja le azt a hermeneutikai szituációt, melyet, a térbeli mozgásból adódóan, állandóan változó előítéleteink határoznak meg. A különböző hermeneutikai szituációkból, pozíciókból értelmeződik ugyanis a múlt, ami kihatással van a jelenre és

meghatározza a jövőt, a jövőkép kialakítását. Az időbe vetettség érzete, az emberiség és az egyén történetiségének a múltból a jelenen át a jövőbe tartó linearitása, illetve a linearitásban megjelenő ciklikus időszemlélet-élménye mind olyan tapasztalat, ami az élet összes mozzanatára kihat, ezért, bármiről szól is egy kutatás, az idő kérdését lehetetlen megkerülnie.

Losonczi Ágnes tehát újraértelmezte eddigi kutatási eredményeit, 2009-ben megjelent kötetében bevezette az időtényező szerepének értékelését. Tudvalevő, hogy az oral history, az elbeszített történelem fontossága megkerülhetetlen a társadalmi viszonyok, az egyéni életutak feltérképezésében. A szerző is tudja ezt, mégis, az olvasónak az oral history-val foglalkozó részeknél támad hiányérzete. Annak ellenére, hogy Losonczi Ágnes kutatásaiban nagy szerepet kapott az empirikus attitűd, ami észrevehetően körvonalazódik a részvétellel történő megfigyelések, a különböző interjútechnikák eredményeinek ismertetésénél, például *A legnagyobb évforduló: gyerekvárás, szülés, születés* című fejezetben. A tapasztalatok sommázása, néhány elhangzott frázis felidézése mellett meglehetősen kevés szer fordít figyelmet az időtapasztalat elbeszélésének a módozataira, elbeszélhetőségének a hatáira, bár az emlékezet korlátairól több helyen is számot ad. Mégsem róható fel a tapasztalati tényező a reprezentáció aktusával egybefűződő fogalma vizsgálatának hiánya, mivel egyedi módon közelít a témához.

Amint az elbeszélések egy részében, főként az utolsó nagy fejezetben, amely *Az öregségről* címet kapta, Losonczi több helyen megjegyzi, hogy az emberi élet előrehaladtával egyre kevesebb marad a jövőből, és egyre több a(z el)múlt. A halál pillanatának közeledtével érde-

mes számba venni, értékelni az életút eseményeit, kiemelt vagy kevésbé karakteres állomásait, kitérőit, a kapcsolatok, a megélt idő milyenségét. Pontosan ez történik ebben az esetben is, egy közel nyolcvanéves, kifinomult érzékenységgel, hatalmas (élet)tapasztalattal és tudással rendelkező nő tekint végig eredményein, gondolkozik el az „élet nagy kérdésein”, az emberi élet fordulópontjain, mint a születés, a gyermekvállalás, a halál; a földi lét értelmén, a megoldott és megoldatlan feladatokon. Összefoglal, kiegészít, és mindezt úgy teszi, hogy amikor konkrétan nem, akkor is az időről beszél, az idő perspektívájából. „És e »kalandozások az időben« – miként ő nevezi – éppen attól válnak oly magukkal ragadóvá, hogy nem valamely tudományos tézis igazolását vagy kutatási eredmény felmutatását célozzák, hanem egy halhatatlanul érzékeny ember szellemi univerzumába engednek bepillantást.”⁶

A kötet *A prédikátorok könyve 3*, első strófájával kezdődik. „Mindennek rendelt ideje van.” Ez a mondat nem egyfajta fatalista felfogásmód tükröződése, hanem magába sűríti azt a sokféleképpen megfogalmazott tényt, bibliai tanítást és bölcsességet, hogy mindennek megvan a maga helye, vagyis rendje a világban, minden mozzanat időbeliséggel rendelkezik, azaz bármihez hozzárendelhető, hozzárendelődik az időtényező, minden a maga idejében nyeri el létjogosultságát, értelmét, az idő pedig alapvető egzisztenciális tény, a halál és a végesség tudatából fakad.

A könyv szövegei négy fő téma köré csoportosulnak: idő-találkozások a kutatásban, az idő megalkotása, küzdelem az időért, az idővel, az idő ellen és az idő irányai, jelene. Losonczi azonban konkrét példákon keresztül is kifejti gondolatait, három korábbi, legfonto-

sabb kutatását ismerteti, átértelmezve a korábbi eredményeket. A három téma: a zene és az idő kapcsolata, a művészetté vált, éltető idő; a már említett gyermekvállalás és az ahhoz kapcsolódó teendők, családi magatartásformák, beavatkozások, vállalások, kényeszerítő körülmények; valamint az öregedés kulturális, társadalmi, generációs különbségekben és konfliktusokban is megragadható, változó megítélése, kapcsolatban az egészség, egészségügy, egészségügyi ellátás, a demográfiai növekedés megválaszolt és megválaszolatlan kérdéseivel.

A mintegy 310 oldal terjedelmű írásban több recens, kevésbé recens, vagy átlagos kérdés felmerül, melyekre Losonczi a maga tapasztalatai, olvasmányélményei, tudása alapján próbál válaszolni, de minden válasznak egyetlen lényeges aspektusa van, az, hogy az emberi élet folyamatosságát hangsúlyozza, ezáltal a lét megszentelődik, értelmet ad a cselekedeteknek. A kötet olyan szempontból is bírálat érte, hogy Losonczi általános tényeket sorakoztat fel, melyeket aktualitással bíró, társadalomtörténeti aspektusban tárgyal. „Néha fel-felkapja a fejét az ember, amikor az időről szóló nagyon általános és közismert tényeket a szerző összeköti például valamilyen magyarországi aktualitással, mondjuk a rendszerváltás után beállt változásokkal összefüggésben, de egyébiránt a probléma éppen ez: a kötetben nagyon általános és közismert tények sorakoznak. Valójában nem is az »általánossággal« és a »közismertséggel« van a baj, mert az viszonyítás kérdése, hogy mit nevezünk közismertnek, és az »általános« tények is lehetnek roppant fontosak, hanem ezzel a bizonyos »sorakozással«. Senki nem állítja, hogy egy esszébe feltétlenül világrengető ötletet kell

elhelyezni, valószínűleg sokkal lényesebb, hogy legyen lüktetése a gondolatmenetnek, legyen benne valami meglepő [...]”⁷

A kritika lehetne akár jogos, mégsem az. Az egyik ellenvetés, hogy az esszének több válfaja létezik. Igaz, hogy az irodalmárok körében, az utóbbi időben a legelterjedtebbek azok a francia esszéhez kötődő írások, amelyek ironikus hangvételűek, könnyedek vagy humorosak, esetleg meghökkentő mozzanatokot is beépítenek a leírásba, a tudományos élet résztvevői pedig inkább az ún. angol esszé, a „jól megírt gondolkodás” kedvelői, de Losonczi inkább a német, elemző esszéista hagyományokhoz igazodik. Az esszé egyébként is nehezen körvonalazható, ún. átmeneti műfaj, ami az irodalmi és a bölcséleti elbeszélés pengeélén táncol. Alapvető kritériumai: párbeszédbe kapcsolódik, vagy párbeszédet kezdeményez egy témával kapcsolatban, melynek mélyebb gondolati rétegeit, struktúráit a filozofikus gondolkodás eszköztárával igyekszik feltárni, érthetőbbé vagy áttekinthetőbbé tenni, tehát analitikus, elemző, de nem csupán különböző értelmezéseket mutat be, hanem a szerző személyes véleményét is tükrözi, adomákkal, saját tapasztalatokkal színesítve az elbeszélést. Amint Losonczi Ágnes teszi. A szerző ugyanis nem egy álláspontot véd, hanem a szövegalkotás segítségével próbál rájönni valamire. Már maga a Montaigne (*Essais*) óta használt *essai* szó jelentése (próba, próbálkozás) is a műfaj esetlegességére utal. „Míg az értekező a módszer, addig az esszéíró a módszer iránti kétely képviselője.”⁸ Nem a descartesi kételkedés

filozófiájáé, hanem inkább arról van szó, hogy elemzéseit a benne fölmerült kérdések, kételyek indukálják.

Aztán az is „meglepő”, hogy a szerző ennyire bölcsen fogadja a „megmáshíthatatlant”, ilyen jól összehangolja biológiai, egyéni és társadalmi idődimenzióit, és ennyire derűsen, nyugodtan tekint múltjára, és várakozással a jövője felé, mert idősen is csak úgy lehet teljes életet élni, ha vannak célok, van az individuumnak jövőképe. Losonczi nem fél az időtől, az idő „végezetétől”, így – amellett, hogy felzaklató ennyi „általános igazságot” elolvasni, ömlesztve – miután végig hömpölyög a szellem a szövegeken, megnyugvást talál, mert átgondolja mindazt, amit nap mint nap megtapasztal, átél, de soha nem vesz komolyan. Legkönnyebb ugyanis háritani, az elbeszéléseket megfelelően alakítani a jelenben, a vágyott jövő reményében, kijátszva a múltat, ami nélkül pedig nincs jelen és jövő, anélkül, hogy tudatosítanánk önmagunkban, hogy bár az életnek egyszer vége szakad, mégis tovább élünk, az utánunk következőkben, a következő generációban és a történelemben is.

Végül, Losonczi Ágnes kötetének újabb ajándéka, hogy ad hoc módon válogat az időről szóló, más elbeszélésekből, Borges-től Thomas Mannig, Sebaldtól Szent Ágostonig, Halbwachs-ig és Heideggerig, az egyik legszélesebb spektrumát tárja elénk a filozófiának, az elméletnek, újabb kérdéseket generálva azok számára, akik szeretnék folytatni az időről szóló elmélkedést.

(Holnap Kiadó, Budapest, 2009)

Jegyzetek

¹ *Zene életének szociológiája* (1969), *Zene, ifjúság, mozgalom* (1974), *Az életmód az időben, a tárgyokban és az értékekben* (1977), *A kiszolgáltatottság anatómiája az egészségügyben*

(1986), *Ártó-védő társadalom* (1989), *Utak és korlátok az egészségügyben* (1998), *Sorsba fordult történelem* (2005).

² *Élet és Irodalom*, LIV. Évfolyam 2. szám, 2010. január 15.

³ BERNÁTH László, *Az ember ideje – fontos információk adagolása az időről*. In: *Kultúra&Kritika*, A PPKE Esztétika Tanszék kritikai portálja, 2009. 06. 06.

[www.kuk.btk.ppke.hu/?section=irodalom&aid=243]

⁴ LOSONCZI Ágnes, *Az ember ideje. Esszék az időről*. Budapest: Holnap, 2009. 11.

⁵ FAZEKAS Gergely, *Kalandozások az időben, Népszabadság*, 2009. április 22.

[www.nol.hu/lap/kult/lap-20090422-20090422-32]

⁶ *Uo.*

⁷ BERNÁTH László, *i. m.*

⁸ THOMKA Beáta, *Esszépoétika. Jankovics Józsefnek*, In: CSÁSZTVAY Tünde, NYERGES Judit (szerk.): *Humanizmus és gratuláció*. Budapest: MTA Irodalomtudományi Intézet – Bállassi Kiadó, 2009. 445.

RACS CSABA

„Nem leszek sohasem a játékszered”?

Tóth Eszter Zsófia: Kádár leányai. Nők a szocialista időkben

Tóth Eszter Zsófia a Magyar Országos Levéltár munkatársa, az 1945 utáni magyarországi társadalomtörténet elismert kutatója második önálló kötetében, *Kádár leányai Nők a szocialista időkben*, a társadalmi nemek, közkedvelt és a hazai tudományosságban is polgárjogot nyert kifejezéssel élve a gender tanulmányok társadalomtudományi területébe vezeti be az olvasót. A szerző a már-már önálló tudományként jelentkező gender kutatások mellett számos kutatási irányzathoz, történeti iskolához csatlakozik munkáiban, melyek az „új történetírás” jellemzői. Így a történeti antropológia, a német Alltags-geschichte (hétköznapok története), a mikrotörténelem is hatással vannak történeti tevékenységére, mely mód-

szerek elsajátítása a '70-es történeti generáció sajátjaként jelentkezik, a történet-tudomány megújításában kifejtett tevékenysége során¹ Tóth Eszter Zsófia munkái kifejezetten példaként szolgálhatnak az antropológiai szemlélet elsajátítására, a könyvformátumban is elérhető doktori disszertáció a hatalom és az egyén, valamint kifejezetten a munkásság társadalmi rétegeinek viszonyát elemzi. Többek között az Állami Díj befogadástörténetét emeli kutatása fókuszába, amikor a Budapesti Harisnyagyár Felszabadulás brigádjának munkásnőivel készít életinterjúkat, többek között a nemzetközi tudományosságban is elismert Gabriele Rosenthal módszertanát is elsajátítva, mely az oral history mind népszerűbb

irányzatának recepcióját jelenti történelmi munkájában.² „A szocialista időszak nemcsak azért legitim terepe a történelmi elemzéseknek a nők szempontjából, mert a paternalista állam a hivatalos diskurzusban egyenjogúságot hirdetett, hanem azért is, mert még köztünk vannak azok a nők, akik ezt az időszakot megélték, egyéni tapasztalataikról életinterjú keretében beszámolhatnak (10).” A szerző az életinterjúkat teljes jogú történelmi forrásként kezeli, ennek megfelelően az általában jellemző szemléltető funkción túl az interjúk forráselemzését is elvégzi, például a hivatalos diskurzus és az emlékek konstrukciónak összefüggésében.

A posztmodern kor történetírása mindinkább az egyszerű ember, a kisember problémái felé fordul, akiket korábban a történelem veszteseiként értékelték. Hans Medick programadó írásban a szociálintropológiai módszerek társadalomtörténelmi alkalmazásától a hagyományos Európa-centrisztikus és evolucionista történelemszemlélettől eltérő látószög kialakulását várta, amely társadalomtörténet számára láthatóvá teszi a pauperizált rétegek, a népi kultúra, a nők és a nemi kapcsolatok, a család intézményének történelmi változásait. Mindez a társadalomtudományokban unilineáris látásmóddal leírt fogalmak átalakulását eredményezte, elsősorban a modernizáció és az ipari forradalom, amelyet immár számos társadalmi réteg és/vagy osztály jogfosztottságát és elszegényedését eredményező, ugyanakkor az uralom új formái mellett az igénybejelentés, az igazságosság, vagy az ellenállás új rendszerét is létrehozó történelmi jelenségként szemlélték. A „nagy változások” perifériáin élő „idegenek” lettek a történettudomány bennszülöttjei.³

Ebbe az összefüggésbe szervesen illeszkedik Tóth Eszter Zsófia látásmódja is, amelyre az idegenség érzékeltetése jellemző. Vizsgálati alanyaiként az éppen érvényes normákat átlépő, „határátlépő” nőket nevezi meg. Mindenesetre a mindentudó történész helyére a társadalomtörténet új paradigmáival együtt az olvasmányos stílusú, az olvasóval együtt nyomozó, alulról szemlélődő, majd konstruáló történész lépett. Jellemző a történelmi antropológia vagy az Alltagsgeschichte művelőire, hogy „kaleidoszkópszerű látomás tárul az olvasó elé, hiszen a történész egymással csak lazán összefüggő tükrök segítségével közelít hőséhez: a múlt emberéhez. Ennek a tudatosan választott történelmi ábrázolási módszernek az eredménye, hogy a vizsgálni kívánt átlagembereket a legkülönbözőbb szögekből vehetjük egyidejűleg szemügyre, apró mozaikkockákat helyezve egymás mellé.”⁴ Tóth Eszter Zsófia ugyanerről: „A kép nők életéről, a női tapasztalatokról persze nem lehet teljes, inkább mozaikszerű [...]” (11.) Ezen mozaikdarabkák képezik egyben a könyv szerkezeti egységeit. Ezt a hatást csak erősíti, hogy az egyes fejezetek a szerző korábbi tanulmányainak újragondolt változatai, melyek 2006 és 2008 között születtek.

A múlt hősei esetünkben egyértelmű módon a szocialista időszak női. A szereplőkkel városokban, elsősorban Budapesten találkozunk. A városok és társadalmuk a társadalomtudományok, – az antropológiától a behaviorista földrajzig – közkedvelt vizsgálati alanyai. Robert Ezra Park és a Chicagói iskola a városokat ökológia egységeként kezelte, egyfajta lelkiállapotként ábrázolta. A városszociológia atyja szerint a városok a modern ember „élőhelyei”, lakói antropológiai módsze-

rekkel megismerhetők.⁵ Mindezzel messze megelőzte korát.

A *Kádár leányai* című kötetben rögtön az első fejezet a modern város mikroszintű vizsgálatához és a gender témához ugyan elválaszthatatlanul illeszkedő, de legalább annyira önálló témaként is létjogosultságot élvező migráció kérdése került. A faluról bevándorló fiatal lányokat hajlamosabbnak tartották deviánsnak minősített viselkedésre. A magyarországi tudományosságban is ismert Magdalena Zaborowska Amerikába bevándorolt, főleg kelet-európai nők narratíváit elemzte a társadalmi nemek konstrukciójából kiindulva. Szerinte a sztereotípiák, melyek a bevándorló lányokról szóltak, a szerepelvárosokból származtak, melyeknek nem tudtak megfelelni, így a róluk szóló diskurzusokban prostituálódtak, rossz asszonyok és rossz anyák voltak, szabadabban kezelték a test reprezentációjával és a szexualitással kapcsolatos normákat, mely utóbbi Zaborowska szerint pusztán a szegény családoknál jelentkező helyhiányból fakad. A munkásnők ilyen viselkedése a közbeszédben egyenlő a feslettséggel.⁶ Mindezek a témák ebben az első fejezetben is visszaköszönnek. Miért nem sikerült pesti udvarlót fognia egy munkásszállón lakó lánynak, aki csipkebugyiban ment randevúzni? – teszik fel a kérdést a könyv hátlapján. A városi életforma adaptálásának problémái mellett érdekesek azoknak a többnyire szintén városi nőknek az elbeszélései, akik a hagyományos női szerepekből kilépve vettek részt az 1956-os forradalomban. Bár mint a szerző megállapítja, nem véletlen, hogy 1956 mint a férfiak forradalma vonult be a történetírásba, még ha a nők szempontjából mindeddig kevésbé vizsgálták is a forradalmat, az „autonóm nő alakja csak

néha sejlik fel” az anyai, feleségi és nemzeti keretek mögül. (50.) Érdekesítő az 1956. decemberi *Magyar Anyák! Lányok! Asszonyok!* röplap és az illegális *Élünk* című újság cikkének felhívására tartott női felvonulás, tüntetés elemzése a maskulin szemszögből, mely szerint a nők feladata elsősorban az emlékezés. Innen érthető a szerző megállapítása, mely az egész kötetre érvényes: „Az írások nagy része nem csak nőknek, s nem csak nőkről szól.”⁷

A feszítő hangulatú írásokban bontakozik ki Tóth Eszter Zsófia forráshasználata, mely a hagyományos levéltári forrásokon messze túlnyúlik. Előrebocsátottuk már az életinterjúkkal kapcsolatban, de ide sorolható a Nők Lapja-cikkek elemzése, illetve korabeli filmek (*Vészcsengő, Adj király katonát, Falfúró*) és a képek felvonultatása (a képek illusztratív funkciót is betöltenek a könyvben). Az újságírók által gerjesztett témák közül, melyek a közbeszédet befolyásolták, a lányanyákkal és a gyes-betegséggel (neurózissal) kapcsolatos *Okos lányok* és az *Unalom összkomfortban* cikksorozat, valamint olvasói levelek elemzése tűnik ki. A hivatalos propaganda és a cenzúra miatt befolyásolt újságok a hivatalos diskurzus megjelenítői, az ezzel ellentétes véleményt formáló olvasókat emlékeztetik a hivatalos elvárásokra. Egyúttal tartalmazzák a nőekkel kapcsolatos ábrázolásokat, ami igényt tarthat a történész érdeklődésére. Ebből a szempontból a Nők Lapja, mely nagy népszerűségnek örvendett, fontos szerepet tölt be. A gyes-neurózissal kapcsolatban kerít sort a szerző a szomszédság mint alapvető városi intézmény átalakulásával kapcsolatos elemzésére a panelvilágban. A Chicagói iskola is felfigyelt a szomszédságra, melyet a bevándorlók elsődleges csoportjaiban megélt „face-to-face” kap-

csolatok új környezetbe transzformálódásaként ábrázolt, melynek számos funkciója között akár politikait is talált.⁸ A szomszédság ellenőrző funkciójának gyengülése az újonnan épített panelrengetegben a hagyományos munkástelepekhez képest hatványozottnak ábrázolt jelenség, ebben az ábrázolásmódban a lakók elszigetelődnek, elmagányosodnak,⁹ teret nyitva a deviáns viselkedésnek. A deviáns anyukák mindennapjainak elemzésébe torkollik a *Falfűró* című film szereplőinek elemzésén keresztül ez a fejezet is.

Hasonlóan érdekes kérdés a dolgozó nőkkel kapcsolatos szerepváltozások feldolgozása. A társadalmi mobilitás lehetőségétől vezérelt nők, akik férfias munkahelyen teljesítettek, gyakran kényszerültek a munkahelyi és otthoni, elsősorban anyai és feleségi szerepek elválasztására, amely az öltözködésben, de a nyelvhasználatban is jelentkezhetett, mint azt a szimbólummá vált traktoros nők példája mutatja. A Kádár-korszakból Éva és Paula munkásnőkön keresztül, akik az országgyűlési képviselőségig vitték, domborodik ki leginkább az oral history Tóth Eszter Zsófia

által generált módszertana, amely felszín alatt a munkássággal kapcsolatos viták húzódnak. Hiszen maga a munkásság fogalma is konstrukció. Az országgyűlési képviselővé választott nők csakis parlamenti felszólalásukban alkalmazták a hivatalos munkásfogalmat, ábrázolták önmagukat munkásnőként: „Úgy tűnik, a munkásság – mint a hivatalos diskurzusban egységesnek ábrázolt társadalmi csoport – tagjaként csak hozzászólásukban reprezentálták magukat.” (145.)

A könyv hét fejezetből áll. A gazdag jegyzetapparátus, a hivatkozások a könyv végén találhatóak, így is elkerülve a képeket is tartalmazó főszöveg felbomlását, túlzott szakaszolását. Tóth Eszter Zsófia nagy érdeklődésre számot tartó könyvvel jelentkezett 2010-ben, amely mind a szakmai, mind a laikusok körében pozitív visszhangra talált. A könnyen kezelhető és olvasmányos munka a történeti vizsgálatok terepévé vált szocialista időszakot hozza közelebb a ma olvasójához. Sikeresen!

(*Nyitott Könyvműhely, Budapest, 2010*)

Jegyzetek

- ¹ GYÁNI Gábor, *Előszó*. In: HORVÁTH Sándor, PETHŐ László, TÓTH Eszter Zsófia (szerk.): *Munkástörténet – munkásantropológia*. Budapest, 2003. 7-11.
- ² TÓTH Eszter Zsófia, *„Puszi Kádár Jánosnak”: munkásnők élete a Kádár-korszakban mikrotörténeti megközelítésben*. Budapest, 2007.; továbbá ROSENTHAL, Gabriele, *The Holocaust in three generations: families of victims and perpetrators of the Nazi regime*. London, 1998.
- ³ MEDICK, Hans, *„Misszionáriusok a csónakban?” Néprajzi megismerésmódok kihívása a társadalomtörténettel szemben*. In: VÁRI András (vál.), *Misszionáriusok a csónakban*. Budapest, 1988. 62-109.
- ⁴ GYÁNI Gábor, *Hétköznapi Budapest. Nagyvárosi élet a századfordulón*. Budapest, 1995. 6.
- ⁵ PARK, Robert E., *The city: Suggestions for the investigation of human behavior in the urban environment*. In: PARK, Robert E., BURGESS, Ernest Watson, MCKENZIE, Roderick Duncan, *The city*. Chicago, 1984. 1-46.
- ⁶ ZABOROWSKA, Magdalena, *How we found America. Reading gender through East European immigrant narratives*. London, 1995. 46.

- ⁷ http://mult-kor.hu/20101126_kadar_jeanyai 2011. 02. 06.
- ⁸ PARK, Robert E., BURGESS, Ernest W., *Introduction to the science of sociology*. Chicago, 1921. 56-57.
- ⁹ ROBERTS, Elizabeth, *Women and families (1940-1970)*. London, 1995. 211-219.

KOÓS ISTVÁN

Rajzok egy élet tájairól

B. Juhász Erzsébet: *Mesék az életemből*

B. Juhász Erzsébet hátrahagyott írásai, karcolatai emléknymok, egy karizmatikus személyiség, egy varázslatos tanáregyéniség irodalmi formában élénk tárt emlékképei. Ezek az emlékek nem alkotnak egy integrált élettörténetet, nem egy életpálya vagy egy beteljesített sors-reprezentációi, hanem a hétköznapi élet lenyomatait, az életét, ahogyan azt mindannyian megéljük, szöveggé formálva. Súlyos traumák elbeszélései és apró, villanásnyi képek kerülnek egymás mellé, családtagok elvesztésének fájdalmas történeteimeit és könnyed, impresszionisztikus emlékszövegek megférnek egymás társaságában. Narratív összetartás nélküli emlékek ezek, amelyek pusztán jelenlétük erejével hatnak, ahogy rákényszerítik magukat az emlékező tudatra, hogy az írás során nyerjenek végleges, rögzített formát.

A *Mesék az életemből* darabjaiban egy olyan ismerősünk emlékét és emlékezését olvashatjuk, aki már nincs velünk, és mégis jelen van a szövegek elbeszélői hangja által. Rajtuk keresztül egy olyan ember szól hozzánk, akinek távollétében is halljuk megnyugtató, meleg hangját. És milyen különös: mintha

pontosan erről a sajátos viszonyról szólnának maguk a karcolatok is. Mert a heterogén és a közvetlenség retorikáját alkalmazó szövegek néhol expliciten, máshol csak nagyon implicit formában, de csaknem mindenhol jelen lévő témája nem más, mint az öszszetartozás fontosságának kifejezése, az életünk részét képező személyekhez, elvekhez való ragaszkodás erejének tanúsítása. A szenvtelennek tűnő, az érzelmeket közvetlenül ritkán közlő hang mögött egy mély és meleg emberi lélek jelenléte, élettapasztalata érződik, amely hang számot ad az ezernyi szálról, kapcsolódási pontról, amely az élethez és azokhoz köti, akik valaha is beléptek gyengéd figyelmének átható fénykörébe. A kedvesség, a türelem és a figyelmesség, amiből személyiségének ellenállhatatlan varázsa fakadt, itt mintha kitágulna, hogy befogadja az egész világot: rokonokat, barátokat, ismerősöket, sőt állatokat (például Tóbiás kutyát) mutatnak be a rövid lélegzetvételű írások, eközben pedig morális dilemmákról, normákról, alapelvekről adnak hírt. Különösen mély és plasztikus annak az általános emberi tapasztalásnak az kifejezése, az életünk részét képező személyekhez, elvekhez való ragaszkodás erejének tanúsítása. A szenvtelennek tűnő, az érzelmeket közvetlenül ritkán közlő hang mögött egy mély és meleg emberi lélek jelenléte, élettapasztalata érződik, amely hang számot ad az ezernyi szálról, kapcsolódási pontról, amely az élethez és azokhoz köti, akik valaha is beléptek gyengéd figyelmének átható fénykörébe. A kedvesség, a türelem és a figyelmesség, amiből személyiségének ellenállhatatlan varázsa fakadt, itt mintha kitágulna, hogy befogadja az egész világot: rokonokat, barátokat, ismerősöket, sőt állatokat (például Tóbiás kutyát) mutatnak be a rövid lélegzetvételű írások, eközben pedig morális dilemmákról, normákról, alapelvekről adnak hírt. Különösen mély és plasztikus annak az általános emberi tapasztalásnak az kifejezése, az életünk részét képező személyekhez, elvekhez való ragaszkodás erejének tanúsítása.

talatnak, összetartozásnak a megjelenítése, amely a nemlétezőkhöz, az elhunytakhoz, a soha meg nem ismert rokonokhoz, valamint a meg nem születettekhez kapcsolja az egyént, ahol a szöveg a felelősség, a hála, a közös sors kötelékéről, az élet törvényeiről beszél: „Az én családomhoz az elevenek és a holtak egyaránt hozzátartoznak. [...] Úgy is, hogy van, aki már nincs, csak a fejemben, a tudatomban [...]” (*Mintha élénének*)

A féltő aggodalom, ami az élőkhez kapcsol minket, szintén visszatérő témája B. Juhász Erzsébet karcolatainak: fimon érzékenységgel ír arról a szorongásról, amellyel a kislány gondol fiatal, házasuló rokonaira, akik egy új családért elhagyják a régit; amellyel az egyetemre tartó diáklány búcsút vesz édesanyjától; ahogy az asszony figyel aggodva az otthont elhagyó férjet. De ugyanez az ambivalens érzélem fogalmazódik meg rendkívül árnyaltan a távol lévő baráttal (*Itt járt a postás, és nem hozott levelet*), a kevésbé kedvelt

szomszédal (*Méltatlan gondolataim*), sőt az ismeretlennel (*Mindennek rendelt ideje*) kapcsolatban is.

Írásait olvasva óhatatlanul arra gondolunk, hogy ugyanaz az elszakíthatatlan kötelék fűz minket, egykori tanítványait hozzá, szeretett tanárunkhoz, aki türelmével, lelkesedésével és őszinte, mély derűjével nem csupán szakmailag segített minket, hanem örökre szóló emberi példával is szolgált számunkra. A *Mesék az életemből* című gyűjtemény azonban mást, többet mutat a szerzőjéből: a karcolatok különlegesen pontosan szólnak az életről, társas kapcsolatokról, döntésekről, büntudatról és a sors vállalásáról, ezáltal fontos tudást adnak át, önmagunkról is. Mindezt tömör, könnyed, humort és iróniát sem nélkülöző formában, teszük, ismerős és ismeretlen olvasó számára egyaránt kedves, kellemes, figyelemreméltó olvasmányként.

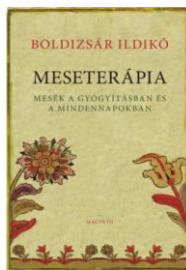
(*Argumentum, Budapest, 2011*)

GALAJDA JUDIT

És addig éltek, amíg...

Boldizsár Ildikó: *Meseterápia*
Mesék a gyógyításban és a mindennapokban

Versenyszellemmel átszőtt világunkban hálás feladat hírt adni legekről, rekordokról. 2010. szeptember 30-a óta Magyarország egy újabb rekorddal büszkélkedhet: ekkor nyílt meg a Balaton-felvidéki Paloznak községben a világ első Meseterápia Központja.

A központ terápiais foglalkozásai, tanfolyamai, mesecsoport-kurzusai a Metamorphoses Meseterápiás Módszer (a továbbiakban: MMM) köré szerveződnek. A megnyitóra, valamint a módszert és alkalmazási lehetőségeit szintetizáló *Meseterápia* című könyv

bemutatójára egyaránt a Népmese napján került sor. A MMM kidolgozója, Boldizsár Ildikó legújabb könyvében így fogalmaz: „A mese önmagunk képességeit illetően a határtalan lehetőségek birodalmába vezet el bennünket.”

A meseterápia a művészetterápia, azon belül a biblioterápia egyik ága. Ez utóbbi olyan terápiás módszer, amelyben valamilyen szöveget („könyvet”) használnak segédeszközként; létezik aktív (Amerikában ezt részesítik előnyben; a terápia alapja műalkotások létrehozása), vagy receptív változata (Európában ez terjedt el; a válogatott olvasmányanyag befogadói élményét feldolgozó beszélgetés követi, a problémamegoldás irányított olvasással történik). A MMM ötvözi mindkét módszert, előbb a receptívet, majd az aktívát alkalmazza. Ez utóbbira a kötetben is találunk példákat (pl. a *Sfurtuna, az elátkozott leány* című mese kapcsán a terápiában résztvevő nő megírta a saját sorsával való találkozását; *A halhatatlanságra vágyó királyfi* meséhez egyéni befejezést írt egy férfi páciens).

Boldizsár Ildikó szerint a MMM lényege „az archaikus mesék segítségével elvezetni az embert odáig, hogy felismerje és megvalósítsa mindazt, amire vágyik, amit kívánatosnak tart, és működővé tegye maga körül azt, ami nem működik, de szeretné működőképessé tenni [...] a mese [...] olyan történet, amely képes összerendezni a káoszt, és a helyére állítani egyfajta teljességet. Gyógyító erejének épp ez a titka.” Alaptételnek tekinti, hogy nincs olyan élethelyzet, amelynek ne lenne mesebeli párja, ezért kiindulópontként a terapeuta és a páciens együtt választják ki azt a mesét, amely az adott szituációhoz tartozik, majd megállapítják, hol és miért „akadt el” a terápiában résztvevő a mesehőshöz képest? Mivel a mese konkrét megoldásokat kínál, tudatmódosító erővel bír, olyan váratlan felis-

merés(eke)t tesz lehetővé, amely változ(tat)ást generál. A terápia alapjaul szolgáló mesék a világ népmeseekincseből kerülnek ki (a könyvben megfogalmazódik, miért nem alkalmasak terápiás célokra a műmesék), különös jelentőségűek a magyar népmesék. A folklorisztika által meghatározott mesetípusok bizonyos problémák megoldásánál előnyt élveznek (pl. az állatmesék segítenek az egyén és a közösség viszonyának a rendezésében, a „részedett ostoba szörny-mesék” a szenvedélybetegségek gyógyítása során alkalmazhatók sikerrel). Boldizsár Ildikó – mintegy az előző inverzeként – sajátos osztályozást állít fel, amelyet „lélektani mesetipológia”-ként aposztrofál. Felosztásának alapja meseterápiái szempontú, a terápia egyes részeihez, illetve az orvosolni kívánt problémahelyzetekhez rendeli hozzá a mesetípusokat, aszerint, hogy egy adott helyzetben mely típusok alkalmazása a legcélravezetőbb. Ez alapján megkülönböztet a probléma kimondását segítő, az aktuális élethelyzettel rokonítható, tükröt tartó, egyén és közösség viszonyát tárgyaló, kapcsolatfelvevő, és a páciens egész sorsát befolyásoló meséket. Rögzíti a varázsmesék 9 gyógyító funkcióját is (tükrőfunkció, modellfunkció, közvetítő funkció, raktár-hatás [más helyzetben is felidézhető], hagyományközvetítés [az ősök tudása], transzkulturális közvetítés [másság elfogadása az agresszív védekezés helyett], regresszív funkció, ellenminta-funkció, álláspont-változtató funkció.)

A kötet második része, amely a meseterápia gyakorlatát tárja elénk, fejezetcímekeként meseidézetekeket választ (pl. „elindult szerencsét próbálni”, „egy életem, egy halálom, megpróbálok”, „én a tiéd, te az enyém”, stb.), melyek tükrözik az adott mesei fordulatok mentén fel-

fejthető problémákat, s a bennük rejlő megoldásokat. Boldizsár Ildikó saját, valamint a Mosoly Alapítvány meseterapeutáinak tapasztalataiból származó konkrét példákkal teszi plasztikussá az egyes fejezeteket.

Három esettanulmány, majd a szerzőnek a mesélés preventív szerepéről és az életkori sajátosságokhoz illeszkedő alkalmazási módjáról vallott nézetei – hogy a mesék szerepe egyaránt nőhetne az oktatásban (fontos, hogy az egyes meséket melyik életkorban adjuk át, lényeges az élményszerű feldolgozás) és a mindennapi életben (egészséges felnőtteknél az önismeretet segíthetné) – teszik teljessé az alapl műnek joggal nevezhető könyvet. Végül a Meseterápiás Központ lehetőségeit villantja fel utószavában, rendkívül inspirálóan és visszafogottan, amelyet a kötet írása idején még nem vett birtokba a nagyközönség.

Boldizsár Ildikó művének legnagyobb erénye – olvasásra sarkalló, közzérthető stílusa és tudományos eredményei mellett – hitelessége, őszintesége (melyben helyet kap a humor, az önirónia is), az olvasóval való folyamatos kapcsolattartás, játékra, mintegy a terápiába kapcsolódásra hívja az olvasót, feladatot ad. *„Héraklész legnehezebb feladata a Heszperiszek százfejű sárkány által őrzött aranyalmáinak megszerzése volt, az enyém ennek a fejezetnek a megírása”, írja, és vall arról, hogyan hat rá is*

egy-egy terápiában való részvétel, hogyan kell a terapeutának is „megdolgoznia” a sikerért: *„Érett, kibontakozott nővel ritkán találkozom – de nyilvánvalóan nekik nincs is szükségük terápiára.”*. Néhány esetben ugyan az illusztráló példák felsorolása túlságosan bőséges (mesehelyszínek felsorolása a 106. oldalon 16 sor; mesei ellenfelek listája p. 178-179. 18 soron keresztül), kevesebb éppoly meggyőző lenne, de ez magyarázható a teljességre törekvéssel, a szerző alaposágával, és rávilágít arra is, mekkora örömet okozott számára a munka elkészítése. A lábjegyzetben elhelyezett szakirodalmi hivatkozások gazdag lehetőséget nyújtanak akár a további tájékozódásra, akár állításai alátámasztására; a gazdag irodalomjegyzék (pl. a néprajz, antropológia, pszichológia, orvostudomány, szociológia tárgyköréből), magyar- és világirodalmi idézetek sora igazolja a meseterápia interdiszciplinaritását. A kötet tipográfiája a figyelemfelkeltés, lényegkiemelés eszközeként is szolgál: a tételek dőlt betűvel szedettek, a még ennél is fontosabb közlendőket csupa nagybetűs írásmóddal olvashatjuk.

A *Meseterápia* ráirányítja figyelmünket arra a kollektív tudatban mesék által őrzött archaikus tudásra, melyet Róbert Gida után szabadon „tudunk, de elfelejtettünk”.

(Magvető, Budapest, 2010)

BERETI GÁBOR

Az igényesség garanciája

Alföldy Jenő: *A megszenvedett éden*

Az igényesség garanciája, ha egy ítésk az elemzendő irodalmi műveket „a nemzetet és a világot előbbre vivő akarat s a lényegi igazságot hordozó esztétikum” alapján értelmezi, ahogyan legutóbbi könyve fülszövege szerint a kritikáit és esszéit a műalkotás szintjén művelő Alföldy

Jenő teszi. Az immár hetvenes éveiben járó szerző ezáltal volt képes hosszú évtizedeken keresztül irodalmi közéletünk figyelmét tartósan magához vonzani, mint ahogy elemzői tevékenységének a mércéjét is magas színvonalon tartani. Írásaiban Alföldy tudatosan igyekezett megközelíteni az újságíró Kosztolányi Dezső teljesítményét, amit, ahogy írja, önmagára nézve úgy fogadott el, „ha Kosztolányi hallatlanul pontos megfigyeléseihez, részvételtjes emberségéhez, páratlan íráskészségéhez és elképesztő termékenységéhez még valamivel több társadalmi érzékenységet és egy kicsivel bővebben dokumentált filológiát is hozzáképezlek. Mint az esszéírás nagymestere, magam is hihetetlenül változó korban éltem és élek; szemléletem alakulásában nincs megnyugvás”, olvashatjuk vallo-mását a gyűjtemény hátsó borítóján. Sorai, könyve értékelő bemutatásához is jó kiindulópontul szolgálnak.

Kritikai munkák esetében az olvasó figyelme megoszlik a méltatott mű és a mögötte fölsejlő elemzői szemlélet között. Hiszen az elemző méltatása legin-

kább nézetei és értékrendje feltárására, mérlegre tételére irányul. Vélhetőleg nem tévedünk nagyot, ha Alföldy Jenő szemléletét – egy korábbi terminológiához igazodván –, az anti-urbánusokéval rokonítjuk, mint ahogy ennek, a múlt fátylaiból nemzeti ör-lángként kibontakozó kritikus,

az elmúlt húsz év során maga is számos tanújelét adta. Azonban a korábbi népi-urbánus ellentétre utalva itt egy érzékeltető különbségtevést kell tennünk, merthogy e mai anti-urbánus irány, a korábbi népiessel szemben, amely a szociális érdekek képviselőjét is vállalta, hangsúlyaiiban immár jobbadán csak nemzeti. E distinkcióra egyébként maga a szerző is ösztökél, midőn az egyik, Csoóri Sándort méltató tanulmányában ezt írja: „Csoóri nem »népi író«, jóval többnek gondolom, minthogy egy hatvanöt-hetven évvel ezelőtti, még oly markáns szellemi áramlat kései követőjének próbáljam feltüntetni. A népi írók és a népkultúra örököse, ez igaz. De eredeti és modern költészete, valamint részvétele a kulturális és társadalmi közéletben nem csupán arra jellelte őt, hogy egy korábbi mozgalom élő emlékezete legyen. Stílusújító szerepének és közéleti vállalásainak köszönhetően kivívta a korával együtt lélegző költő és a pártokon fölül álló, »örök-ellenzéki« citoyen szerepét”. (258.)

Hogy tehát a közélet szférájából vett hasonlattal éljünk, az elemzett vagy

kritikusa számára, lett légyen népi, nemzeti, netán urbánus, az esztétikum világa egyként kíméletlen egypártrendszer. Mégpedig a minőség pártjának a rendszere, az alkotók ideológiai, politikai nézeteitől elválaszthatóan. Az itt nyíló lehetőség az értékelői értékvilág és az elemzői olvasat számára nyit teret, ahonnan viszont a kritikai karakter sajátosságai már meglehetősen biztonságosan rekonstruálhatók.

A kötet három részre tagolódik, úgymint a *Költők prózája*, a *Kortársi elbeszélők* és az *Arcképek* fejezetekre. Vanak, akikkel több helyütt is találkozhatunk. Ilyen többek között Tornai József, akiről a legmelegebb hangon ír, vagy a tárgyilagossággal méltatott Ágh István, mint ahogy a tisztelet és a nagyrabecsülés hangján megidézett Csoóri Sándor. De Juhász Ferenc és Lázár Ervin is a több írással megtisztelt szerzők közé tartozik. Nem hagyhatjuk említetlenül József Attilát sem, akinek az emléket Alföldy feltétlen tisztelettel ápolja. Talán ő az egyetlen, aki idézetekkel, vagy hivatkozásként majd minden eszmefuttatásban fellelhető.

Hogy tehát az Alföldy képviselte elemzői modalitáshoz közelebb kerüljünk, az analíziseinek szint adó eszmétörténeti számlára érdemes figyelni. Már csak azért is, mert a nemzeti mozanata, az ezredfordulós esztétizálás magát újraértelmező kísérletében felértékelődőben van, nem utolsó sorban annak az utóbbi évtizedekben kialakult státusának a következményeként, melyre a nemzet, a kiteljesedő globalitással szembeni alternatív lokalitások egyikeként tett szert. És persze a szerepével együtt, ami ebből a nemzeti önreflexióban a művészetekre és értelmezésükre hárul.

A szerzők széles spektrumát felölelő kötetben találhatunk néhány, az érté-

kelés módszerét alakító, annak jelleget adó témát. A nemzet premisszájához kötődően ilyenek pl. Alföldy Jenőnek a parasztsággal és a polgárosodással kapcsolatos nézetei. Gondolatait ezek körül jártatva, az Utolsó előtti olvasó? című esszéjében például ezt írja: Miért beszélek a polgárosodás szükségességéről? Talán mert „konzervatív nézeteket szeretnék salonképesé tenni? – Épp ellenkezőleg. A *nemzet* nem idejémtúlt nemesi kacat, hanem jelentős részben polgári képződmény, akkor is, ha a parasztság volt mindig a fő bázisa”. (76.) Ezen sorok világnézetet hordozó, műelemzői módszert meghatározó jellege lehet érdekes számunkra. Különösen akkor, ha egy másik, a „Hiányával most minden tiéd” című elemzésében viszont, mintha a fentieket kívánná cáfolni: „A romantikusok és a századforduló szimbolistái, a Nyugat költői voltak a *diktatúra idején* a megbélyegzett »dekadensek«, szemben az ókonzervatívokkal, akik bárgyú optimizmussal utánozták a *már alig létező nemesi és paraszti közösségek hangadóit*”. (Kiem. B.G. [258.]) Ezekből az egymást annulláló citátumokból valami olyasmi olvasható ki, mintha a diktatúra (értsd, a szocializmus) idején már alig létező nemesi (sic!) és paraszti közösségek lennének (lettek volna) az egyébként parasztságbázisú polgárság és polgári nemzet fő támaszai. Talán nem is volna érdemes sok szót vesztegetni mindezen, ha nem épp a nemzeti kategóriája lenne az Alföldy-féle esztétizálás kulcsfogalma. Merthogy így, ennek a tisztázatlanságából és kimunkálatlanságából, pontatlanságok és egyoldalúságok következnek, amik belengik a gyűjtemény egészét. A szemléleti koherencia hiányát a József Attiláról szóló oldalakon is tapasztalhatjuk. „A *szabadság* és az *egyenlőség* mellett a *testvériséget*, a nem-

zeti összetartozást ő is vállalta, akár csak Ady”, írja. (*Az időszzerű József Attila* [188.]) Észrevétele ezúttal is korrekcióra készlet, hiszen költészetünk jelesei nemcsak az egy nemzethez tartozók testvériségét, hanem a fogalom általános érvényű éthoszából adódóan, értelemszerűen, a népek közötti testvériséget is vállalták.

A tautologikus módon (a nemzet az, amit annak tekintek) alkalmazott, diffúz nemzetfogalom végső soron vitathatóvá teszi az egyébként megkerülhetetlen nemzet-premissza Alföldy-féle interpretációját. Alföldy olvasata szerint József Attila sok versében sorskérdéseket szólaltat meg, s ezekkel „is a paraszti kultúrára alapozza a nemzetet”. (189.) Úgy látja, hogy „[a] mai társadalomban József Attila eszméibe ütköző folyamatok váltak uralkodóvá”, mert megkérdőjelezi a költő parasztságot óvó, képviselő hitvallását, s elavultnak tartják az egész népet tanítani óhajtó programját, stb.

Alföldy rurális kötődése az a „kályha”, amely szemléletét a nyitottságtól eltéríti, és a sokoldalúsággal szemben inkompatibilissé teszi.

Az átgondolatlan, inkonzisztens nemzetfelfogás képviselőjeként Alföldy Jenő abban a szemléleti választóvonalként jelentkező dilemmában, amely a nemzeti-etnikai kérdések szociális alapú, vagy a szociális kérdések nemzeti-etnikai alapú megközelítésének a kérdéseként merül fel, az utóbbi térfelén áll. Holott, ahogy az a történelem során már oly sokszor bebizonyosodott, szupremácia alapján nem lehet nemzetek közötti ellentéteket kezelni. Csak egy olyan, a polgárai számára többek között nemzeti szabadságot is biztosító, a bővített társadalmi-gazdasági újratermelés versenyképes piaci háttérrel szolgáló államalakulat révén, amely a

munka és a tőke erőegyensúlyának politikai, rendszerszintű alapján valósul meg. Ezzel szemben Alföldy Jenő prezentációja a nemzeti identitás demurgosztát egy parasztságbázisú polgárság örök ellenzékiességében vizionálja. Ez a tautologikus nemzetfelfogás olyan ideologikus (nyelvi, kulturális) és szimbolikus (Szent Korona, a Szent Koronatan, stb.) tartalmakkal dolgozik, amelyek tabuk és rítusok közvetítette rendképletté állnak össze, s amelyhez az élő nemzeti organizmus létfeltételei bármely változása közepette odakényszeríthető. Igyekezete ideologikus és szimbolikus tabuk és rítusok életre galvanizálására és életben tartására irányul, a nemzeti érdek változó körülményekhez igazodó aktualizálása és érvényesítése helyett.

Az Alföldy-féle analízisteknika a tárgyalt művek értelmi prezentációja során szimbolikus utalások érzelmi hatástöbbletével erősíti, vagy ruházza fel azok esztétikai és ideológiai jelentéstartalmát, hogy az identitást közvetítő rítusok és jelképzetek politikai impulzusokként épüljenek be a befogadók és közösségeik tudatába. Miközben egy nyitott nemzetkarakterológiában bármilyen identitáserősítő jelentéstartalommá konvertálódhat.

Egy heurisztikus analízisben a léthelyzethez mért irodalom nemzeti szerepe a mérvadó. A műben megjelenő, a műből sugárzó közösségi képzet mi-benlétének az érzékelhetővé tétele, a nemzet önmagában, vagy önmagáért való életlehetőségei közti választás elősegítése, annak a feltárása, hogy a mű nemzetről közvetített képzetrészei egy tautologikus, vagy egy organikus identitásmitológiát erősítenek-e.

Ha az elmúlt évtizedek történéseinek a szemüvegén keresztül tekintünk történelmünkre, a parasztság-polgárság-

nemzet triptichonja körül forgó nézetek '89 utáni aktuális prioritásai a társadalmat a rendszerváltás nyerteseire és veszteseire osztó tapasztalattal kerülnek szembe. A vesztesek, érdekeiket egymástól is elszigetelt lokalitásokként igyekeznek védelmezni, a velük külsőre egységes érdekérvényesítő kartell mögött egyébként ugyancsak rétegzett globalokratákkal, globalitással szemben, ahogy azt mind jobb, mind baloldalon, figyelemre méltó szerzők (pl. Bogár László, vagy Mészáros István), különböző szempontok alapján, már annyiszor felvázolták. Következésképpen Alföldy Jenő kritikus tevékenysége esetében is elhibázottnak, a nemzet életlehetőségeit szűkítőnek tekintjük a polgárosodásban azonos érdekű lokális csoportokat egymás ellen hangoló, egymás ellen kijátszó vélelmeket.

A történelmi folyamatok jóval bizonyultabbak és stabilabbak, semhogy pillanatnyi előnyserzés vagy aktuális politikai szimpátiák csábító kísértésének hatására érdemes volna átírni őket. A végre közös élményként átélhető nemzeti érdek szempontjából a türelem, a tolerancia, vagy hogy ne mondjuk, a tényeket tisztelő alázat ma is és hosszabb távon is több előnnyel kecsegtet a revánssal kéz a kézben járó „igazságtételnél”. Nem az igazság feltárásának a szükségességét, hanem ennek olyan, aktuális politikai célok szolgálatába állítását kérdőjelezzük meg, amelyek a polgárosodásban ma is együttesen érdekelt társadalmi csoportok, nyilvánvalóan közös érdekei ellen hatnak. „Ne keverjük össze a citoyent a burzsoával”, hogy Alföldy szavait idézzem: „A balzaci modellt véve alapul az *Elveszett illúziókból*, a polgár nem csupán David Séchard, a törekvő, tisztességes nyomdász, hanem Lucien Rubempré, az elvtelen újságíró is. A polgár a huszadik

században nemcsak Thomas Mann és válságba jutott polgár-hősei, Tonio Kröger, a Buddenbrook-család tagja vagy Hans Castrop, hanem a Krupp-család is, amelynek legalább akkora szerepe volt a nácizmus és a lázas fegyverkezés megindításában, mint a sajtón és a rádión keresztül manipulálható, csukaszürke tömegembernek és ördögös vezéreinek”. (77.)

Nos, szabad-e a polgárságot gyarapító társadalmi rétegeket csupán a parasztságra, vagy a csupán a parasztsággal szimpatizáló (volt) nemességre és arisztokráciára szűkíteni és kihagyni közülük a 20. századi industrializáció nyomán nagy tömegben megjelenő munkásságot? Mint ahogy az azóta a szolgáltatói szektorban megélhetést kereső kisegyzisztenciákat és a sokasodó munkanélkülieket, akik '89 óta a rendszerváltás áldozataiként tömegesen esnek el a polgárosodás lehetőségeitől, szemben az újjgazdagok rétegével, akik skrupulusok nélkül élvezhetik új társadalmi státuszuk előnyeit? Lehet-e így, ez a '89 után „megszenvedett Éden” mindnyájunké? Vagy egyáltalában, lakható-e egy olyan Éden, amely szemmel láthatóan az új kasztosodás burzsoáziáját szolgáló polgár- és nemzetellenes erők kirekesztésén alapuló rendjére épül?

Alföldy a mindennapi aktualitások ragyogatója. Ám, mivel ezt érezhetően kellő elméleti kohézió nélkül teszi, az ellentmondások csapdait sem kerülheti el. Idősíkok és tématrópusok közt szalmozva mesterien citálja példáit. Mindig az aktualitások szemszögéből értelmez, köt össze, vagy választ el részeket. A 250-253. oldalakon, de másutt is, például Adyától Ian Palachig a hivatkozott nevekké fantasztikus tűzijátékot produkál. S mivel a gyakran egymást is kioltó idolek mind az ő nézeteinek az

igazolói lennének, ezért e látványos csillogás inkább kápráztatóvá, semmint megfontolandóvá avatják szavait. Ő bizonyára tudja, hol a helye ebben az áradó fényzuhatagban, csak az olvasó bizonytalanodik el.

A nemzet, a nemzeti irodalom értékelésének nem csupán történeti aspektusai vannak. Az irodalmi diskurzus felől tekintett nyelviség, időbeliség, világirodalmiság, ontikusság, funkcionalitás, stb. mozzanataira is érdemes figyelniük, hiszen ha ezek szempontjait is az elemzés körébe vonjuk, akkor a műelemzések során nemcsak a műalkotásokat, de a nemzet jelenségét is jóval sokrétűbben értelmezhetjük. Az Alföldy-olvasatok a nemzeti jelenség

együttesét sémaként, esztétikai érték-képző funkcióját az irodalmi és a történeti tudat szétválasztása nélkül – következőképpen ezek egymásba tükröztethetőségét és az ebből fakadó tapasztalati spektrum kibontakoztatási lehetőségét is kizárva –, egy tautologikus-diffúz, egykomponensű kollektívumként értelmezik. Pedig ha szerzőnk azt a tekintélyes ismeret és tapasztalathalmazt, amit az esszéiben görget egy koherens rendbe, keretbe foglalná, akkor nemcsak figyelemre méltó, szimpatikus, de meggyőző is lehetne.

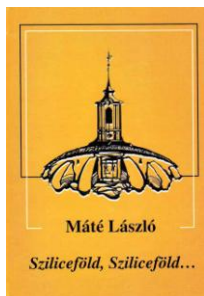
(Felsőmagyarország Kiadó,
Miskolc, 2010)

PETŐVÁRI ÁKOS

Egy palóc falu...

Máté László: *Sziliceföld, Sziliceföld...*

Máté László régi tervét váltotta valóra, amikor megírta szülőfaluja történetét: úgy érezte, hogy adósa a településnek és a közösségének. Ez az érzés készítette műve megírására. Tavaly pünkösdkor mutatta be a könyvét a szilicei kultúrházban. Az előszó fejezi ki legszebben a kötődését bölcsőhelyéhez: „Én a mai napig sziliceinek tartom magam, annak ellenére, hogy közel negyven éve Kaszán lakom. Hiszem, hogy ha visszalapozunk a község múltjába, jobban megértjük mai életünket, egyben erőt merítünk az elődök munkájának a folyta-

tásához.” A varázslatos Szilicei-fennsík a Gömör-Tornai Karszthegységben fekszik. A gyűjtők az ősi palóc falut mindig szívesen keresték fel a lakosok hagyományai, dalai, táncai miatt.

Meglepőnek tartom a könyv alcímét: *Csetlő-botló vallomások szülőfalumról és környékéről.*

Ahogy elmélyedünk a kötet olvasásában, mindig érezzük: a szerző alapos kutatómunkát végzett, hogy Szilicét hitelesen mutassa be. A könyv műfaja krónika és emlékezés, vagyis a tények és a személyes hangú visszaemlékezések, a reflexiók ötvöződnek. Végig szí-

gorú, fegyelmezett belső logikára épül. A fejezetek szorosan kapcsolódnak egymáshoz, a hagyományok, a hit, az anyanyelv visszatérő motívumokként alkotják a jelentést. Egy palóc közösség nehéz sorsát, erejét, fájdalmait nyíltan fejezik ki.

A fennsík nevezetességeinek részletes leírása követi az előszót. A sziliceiek és a természet kapcsolata rendkívül szoros volt az elmúlt évszázadokban. A falu földje nehezen hozott termést, de a környező erdők a lakosokat bőven ellátták gyümölcssel, gombával. Bél Mátyás, Jókai Mór és Tompa Mihály is megemlékezett a fennsík csodájáról, a jegesbarlangról.

A *Múlt, közelmúlt, jelen* az egyik legemlékezetesebb rész, az olvasó érzéseire erősen hat. A szerző a község történetét levéltári adatok alapján tárja elénk. De a huszadik század eseményeit már a kollektív emlékezet is segít bemutatni. Az országhatár megváltoztatásának híre ellenállást váltott ki a lakoságból 1918 végén. A trianoni döntés érzéketlenül kettészakította a községet, az Arдай néven ismert területét Magyarországnak ítélte. A szilicei lakosoknak meg kellett ismerniük a kisebb-ségi sorsot.

Az 1938-as visszacsatolásnál érzett öröm nem tartott sokáig a faluban. A megpróbáltatások sora várt a szilicei lakosokra. Először a kitelepítés réme fenyegette őket. A szerző közli „a nagy háborús bűnösök” névsorát. A gyermekeknek és a felnőtteknek magyar származásuk miatt kellett bűnhődniük. Végül egyedül Csízy Kálmán református tanítónak és családjának kellett távoznia, csak ötven kilós csomagot vihettek magukkal. Fábry Zoltán gondolata jut eszembe *A vádlott megszólal* című memorandumából: „Nincs többé vissza, nincs többé haza, nincs többé

vizontlátás, nincs a hátam mögött többé semmi.” A falu népe már nem kerülhette el a Csehországba deportálást: hat családot vittek kényszermunkára. A reszlovakizáció azért okozott lelkiismereti válságot a lakosoknak, mert rettegtek a kitelepítéstől és a deportálástól. Ezután a termelőszövetkezet erőszakos létrehozása okozott súlyos megrázkódtatást.

Külön fejezet szól a munkáról, a földművelésről, az erdőhöz kapcsolódó mesterségekről. A falu lakói bizonyára szívesen fogadták a könyvet, hiszen megtalálják benne: kik voltak az elismert, legügyesebb mesterek – az őseik, rokonaik között.

A palóc nép mindig ragaszkodott a múltbeli szokásaihoz, kultúrájához. De mennyire követik ma a faluban a hagyományokat? Erre kerestem a választ a könyvben. A szilicei lakosoknak rendkívül gazdag, elismert a népdalkincsük. A sorozásnál énekelt *Isten veled Sziliceföld* kezdetű népdal kapcsán a szerző így azonosul a falu közösségének véleményével: „Elődeink erkölcsi világában az átmeneti elszakadás a szülőföldtől (katonaság, kivándorlás) a fájdalmak legnagyobbikát jelentette; a végleges elszakíttatás (kitelepítés, elűzés, deportáció) pedig megítélésük szerint a megbocsáthatatlan bűnök sorába tartozott, amit maga a Jóisten sem bocsát meg!”

A hagyományörző csoport ma is aktív, a táncosok a hírneves gombaszögi kulturális fesztiválon fellépnek. A község lakói az ízes palóc nyelvjárást beszélik, jellegzetes ősi szavakat lehet hallani mondataikban. A ragadványnevek és a szólásmondások ma is jellemzőek a faluban.

Az *Egyházak, felekezeti élet* című fejezet pontos képet ad a vallásos palóc közösségről. A szerző meggyőződése,

hogy a hit mindig erőt adott a sorscsapások elviseléséhez. A szocialista rendszer vallásellenessége jelentette a mélypontot a katolikus és a református egyház életében. Máté László így számol be a református többségű falu törekvéseiről, a megújulás szükségességétől: „A negyvenéves gúzsbakötés és megnyomorítás után a cél csak egy lehet: a mindennapok céltudatos és apró szervezéseivel újraépíteni a több mint négy-száz éves múltra visszatekintő helyi református egyházközösséget, s akkor a templom az Istennel és az elődök szellemével való találkozás színhelye lesz.” Az iskolákról szóló fejezet szorosan kapcsolódik ehhez a részhez. Az ismertetésből kitűnik, hogy a gazdag múltú felekezeti iskolák felszámolása óta csökkent a magyar oktatási intézmény szerepe a faluban.

A szerző sorsát is a falu történelme határozta meg. Az édesapja az ötvenes évek közepén kilépett a szövetkezetből. Máté László Buzitán kezdte el a tanítást, majd jelentkezett a pozsonyi Komensky Egyetemre. Többszöri próbálkozás ellenére sem tudott bejutni. Csak jóval később tudta meg az okot. A kádervéleményben ez állt: „tanító lehet, de tanár nem, mert az apja kilépett a szövetkezetből.” Mégis levelező tagozaton elvégezte a Nyitrai Pedagógiai Főiskolát, majd Budapesten az Eötvös Loránd Tudományegyetemet, ahol doktori címet kapott. Egész életében a felvidéki magyarság ügyét szolgálta, érdekeit védte. Kassán kerületi tanfelügyelőként dolgozott, majd a rendszerváltás után a Csemadok országos titkáráként tevékenykedett. A *Keleti Napló* kassai folyóirat szerkesztőbizottságának elnöke volt a kilencvenes években. Végül diplomáciai szolgálatba lépett Magyarországon. Nyugalmazott dip-

lomataként ma is aktívan vesz részt a felvidéki kulturális életben.

Az *Utószó* még jobban elmélyíti a könyv gondolatait. A szerző úgy érzi, hogy a sziliceiek hite az istenhitből és a hagyományokból ered. Emellett a szolidaritást tekinti a megtartó erőnek. Máté Lászlót elkészeríti, hogy a trianoni döntés óta csökkent az anyanyelv szerepe a szilicei magyarok életében. Ennek az okát így tárja fel: „A kitelepítés, a deportálás, a reszlovakizáció okozta félelem ott munkálkodott tudatukban – és tudat alatti énjükben –, ami később a gerincesség feladásában jelentkezett azoknál a szülőknél, akik tudatosan, vagy félelemből elszakították gyermekeiket a magyar iskolától.” A szerző az anyanyelv megtartása mellett érvel. A szülőknél a magyar iskolába kell adniuk gyermekeiket. Nyíltan arra biztat, hogy a lakosok mindenütt bátran használják anyanyelvüket. De őszintén beszél a máról is: az emberek nagy része elfordult egymástól, közömbössé vált.

Máté László rendszeresen publikál magyarországi és szlovákiai folyóiratokban. A könyv végén olvashatjuk az *Égő torony* című írását, amely 1993-ban született, amikor a sziliciei templomtornyot villám sújtotta és kigyulladt. Véleményem szerint ez az írás publicisztikájának egyik szép példája. Máté László végig az Úrhoz szól, a büntetés okát kérdi. „Tudom, bűnösök vagyunk mi abban, hogy elhagytunk téged és vannak olyanok is közöttünk – nem is kevesen! –, akik nem csak anyaszentegyházadhoz lettek hűtlenek, hanem bennünket felnevelő anyanyelvünkhöz is. Gyermekeik már nem tanulnak meg ősünk nyelvén imádkozni és életüket a te dicsőségedre élni.” Iszonyatos jelnek fogja fel a torony égését.

A művet Pálffy G. István lektorálta, ő

írta az ajánlást is. Ezzel kezdi gondolatait: „Szemérmesen vallomámos, a tényeket szeretettel felmutató, a hazavezető utakat költőien szépnek láttató, tanulságosan őszinte könyvet tartunk a kezünkben.” Tichy Kálmán rajzai és 1911-es felvételei, valamint Hascsök József grafikái a kötetet még szebbé teszik. A könyv a szerző magánkiadásában készült, a sziliceiek támogatásával.

Miben különbözik a település az anyaországi palóc falvaktól? A kisebb-

ségi sors nehéz terheket rakott a falusiak vállaira, de megőrizték hitüket és származásukat. Az elszakított falu keserű múltját ismerhetjük meg a műből. Ez a könyv nem csak Szilice lakosainak szól, hanem mindazoknak, akik érdeklődnek egy kisebbségbe szorult közösség sorsa, a megmaradásáért folytatott küzdelme iránt.

(Magánkiadás, Kassa, 2009)

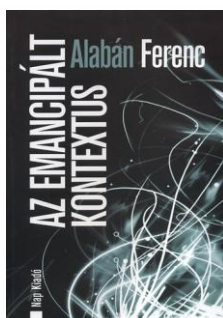
MIZSER ATTILA

KontexTusa

Alabán Ferenc: *Az emancipált kontextus*

Bizonyos értelemben rendhagyó és hiánypótló könyv Alabán Ferenc tanulmánygyűjteménye, amely a dunaszerdahelyi Nap Kiadónál 2010-ben jelent meg. A cím kétséget kizáróan biztató (*Emancipált kontextus*), az alcím hármassága elszánt, intrazigens (*Irodalom – Integráció – Identitás*). Egy olyan perspektívát vetíthet elénk, amely véleményem szerint meglehetősen indokolt lenne, lehetne az irodalomtörténet /irodalomelmélet olvasata felől, különösképp – na hogy is fogalmazzak – a magyar nyelvterület északi peremének az irányából.

A kötet szerkezete, mint az a tartalomjegyzékből kitűnik, tovább tagolódik, ágazik, egészen pontosan négy pillérre: az értékre, a kontextusra, a sajátosságra (nyelvi unikalitásra [?]), és

végül az identitásra helyezi kiemelten a hangsúlyt és a nyomatékot.

Az előszó nagyon, írhatni módfelett fair. Alabán onnan nyit, hogy leszögezi azt, hogy az irodalomnak, különösképp, ha magyar, van egyfajta önismeretet, önazonosítást exponáló szerepe. Majdan, ezt követően, a többségében 2004 és 2008 között íródott tanulmányok ezzel a tézissel kerülnek szembe, vagy ha nem is közvetlen módon, de akarva-akaratlanul konfrontálódnak. Egyébként én az „akarvára” fogadnék, noha az ilyen jellegű gyűjteményes kötetekre a szemléletnek ez az aspektusa olyannyira nem jellemző. De itt valami módon mégis átszűrődik, átszüremlik a szerző írásainak az ilyen jellegű felfogása. És néhol ez adja az értekezések igazi tétjét, pluszát, a kötet

kohéziójában annak kialakuló koncepcióját.

Érték és kontextus összefüggése, a kulturális régió meghatározása, az európaiság és a nemzeti irodalmak problematikája, valamint az identitás komplex értelmezhetősége jelenti Alabán gondolatmenetének központi motívumait. Erénye, hogy a fent említett vonatkozások összevetésében változó fókusz, újra és újra áthelyeződő nézőpontot alkalmaz, eközben ellentétes interpretációs lehetőségek és fogalmi hálók tusájáról is informál. Precedensként említhető meg az integráció és a regionalizmus kontextusainak küzdelme, összezsapása az adott fejezetek és bekezdések szintjén. De akár Fábry Zoltán kázusa úgyszintén, ahol is részben tisztázó, részben pedig épp problémafelvető kérdések sorjázna, amelyek a legkülönbébb felfogások mentén vetnek számot Fábry írásaival, az írások időszerűségével. Többek között Csanda Sándor, Görömbei András és Tózsér Árpád idézett értékeléseit, kérdésfelvetéseit élesen és innovatívan válogatja, illetve változtatja a szerző, hogy aztán természetesen egynéhány egészen sajátos narratíva is felvázolódjon, legalábbis annak a perspektivikus elvárása, lehetősége mindenképp.

Az egymás mellé helyezett tanulmányok mindegyikében fontos a nyelviség kérdése, ez azonban nem kizárólag az irodalmi nyelv esztétikai és retorikai működését jelenti, hanem a (nemzeti) identitás szegmense, a kulturális, művelődési folyamatokat meghatározó jelenség (lásd például *Az európaiság és a nyelvi önismeret lehetőségei [Gondolatok kulturális identitásunk néhány összetevőjéről]* című írást).

Ugyancsak figyelemreméltó, és a szerző módszertanát tekintve fontos elem az irodalomszociológiai nézőpont,

amely az irodalmi mű jelentésének a korszak irodalmon kívüli adottságaiból (is) adódó változását, elmozdulását vizsgálja, mutatja fel, az irodalom területi, esztétikai, generációs és társadalmi rétegzettségét együttesen, egymásra hatásában igyekszik megvizsgálni: „A fokozatos társadalmi demokratizálódás, átrendeződés következtében a kulturális és irodalmi szemléletrendszerben beállt változások is figyelmet érdemelnek. A régebbi, eredendően szintézisre irányuló eszmeiség átértelmeződése látszik felbomlani. A teret nyert posztmodern szellemiség valóban lényegtelenül válhat az önazonosság megőrzésének – az egyéni és kollektív identitásnak – összehangolására tett kísérlet.”(111.)

A bevezetőben olvasottakhoz képest ilyen bekezdésekkel egyaránt találkozhatunk a könyvben, de ez nem antagonizmus. Hisz ha valamit át akarunk lépni és/vagy a továbblépés lehetőségének az eshetőségeit, módszereit vizsgálnánk, akkor ajánlatos kijelölni azt a tézist, amin túl szeretnénk jutni, kerülni. Ezért érdemes és üdvös a könyvbéli szövegek tusáinak drukkolni. És megelégedetten venni tudomásul, hogy alakul, indul valami, ami aztán, idővel csak formálódik majdan, és simul a kontextusa.

Alabán Ferenc munkája adott szövegrészeiben, fejezeteiben némileg rezonál Szegedy-Maszák Mihály *Minta a szönyegen* tanulmánykötetének egyes, bevezető felvetéseire, korpuszaira. Mintha egy újabb mintával gazdagítaná, gyarapítaná azt az ominózus „szönyeget”. Egyébként itt az ideje. Kontextus, kohézió van. Emancipálni meg kell.

(Nap Kiadó, Dunaszerdahely, 2010)

Szerzőink: BEDECS LÁSZLÓ (1974, Budapest) irodalomtörténész, kritikus • BERETI GÁBOR (1948, Miskolc) költő, író • CEGLÉD JÓZSEF KÁZMÉR (1954, Bácsalmás) író • CSOBÁNKA ZSUZSA (1983, Miskolc) költő, író • DEBRECENI BOGLÁRKA (1981, Salgótarján) író • DUKAY NAGY ÁDÁM (1975, Salgótarján) költő, író, szerkesztő • GALAJDA JUDIT (1966, Salgótarján) • GROZDITS KÁROLY H. (1973, Kőszeg) író, újságíró • HODOSSY GYULA (1960, Dunaszerdahely) költő • HORVÁTH KORNÉLIA (1971, Budapest) irodalomtörténész, egyetemi docens • KÁNTOR ZSOLT (1958, Debrecen) költő, író, szerkesztő • KOÓS ISTVÁN (1975, Miskolc) irodalomtörténész, kritikus, képregényrajzoló • KUPCSULIK ÁGNES (1965, Salgótarján) költő • LÁZAR BENCE ANDRÁS (1989, Szeged) költő, író • MARNO JÁNOS (1949, Budapest) költő • MIZSER ATTILA (1975, Losonc) költő, író, szerkesztő • NAGY CSILLA (1981, Balassagyarmat) irodalomtörténész • NYERGES GÁBOR ÁDÁM (1989, Budapest) költő, író, szerkesztő • PETŐVÁRI ÁKOS (1952, Miskolc) irodalomtörténész, tanár • PETRENCE SÁNDOR (ifjú korába', Kispocsolyságott) író, költő, mező-gazdaságoss egyíni vállalkozó • POLLÁGH PÉTER (1979, Tatabánya) költő, szerkesztő, publicista • RACS CSABA (1985, Salgótarján) történész • SZALAY ZOLTÁN (1985, Dunaszerdahely) író, szerkesztő • SZÁVAI ATTILA (1978, Vác) író • TANDORI DEZSŐ (1938, Budapest) költő, író, műfordító • N. TÓTH ANIKÓ (1967, Zselíz) író, irodalomtörténész, egyetemi oktató.

MAKRAI ADÉL (1979, Balassagyarmat) festőművész, grafikus. Érsek-
vadkerten él. TANULMÁNYAI: 1996-97-ben Badacsonyi Sándor gra-
fikusművésznél magántanulmányokat folytat. 1999-ben a Bokányi
Dezső Építőipari és Díszítőművészeti Szakközépiskolában (Bu-
dapest) díszítőszobrász szakon szerez oklevelet. 1998-99-ben az Újpesti majd a Dési
Huber Rajziskola növendéke, Korga György festőművész csoportjának a tagja.
2005-ben szerez festőművész szakos diplomát a Pécsi Tudományegyetem Művé-
szeti Karán, mestere Tolvaly Ernő festőművész. 2008-09-ben Spanyolországban él
és alkot. JELENTŐSEBB EGYÉNI ÉS CSOPORTOS KIÁLLÍTÁSAI: eMKá Galéria, Pécs (2004);
Naiv Kávézó, Pécs (2005); Hattyú Ház, Pécs (2005); Csók István Galéria, Budapest
(2005, 2010); Inter Galéria, Budapest (2005); Bardoni Galéria, Budapest (2007, 2010);
Fuengirola, Spanyolország (2009); Marbella, Spanyolország (2009); Horváth Endre
Galéria, Balassagyarmat (2010); Szerbtemplom Galéria, Balassagyarmat (2011).

